

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 5

FÖRSTA KAMMAREN

1969

6—7 februari

Debatter m. m.

Torsdagen den 6 februari

Sid.

Remissdebatt ang. statsverkspropositionen m. m. (Forts.)	3
Interpellation av herr Berglund (s) ang. handläggningstiden vid besvär över kommunal myndighets beslut	58

Torsdagen den 6 februari

Kammaren sammanträdde kl. 11.00.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet motionen nr 895.

Statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående bilaga 1 till statsverkspropositionen 1969 (finansplanen), m. m.

Herr PETERSON, ERIC, (fp):

Herr talman! Miljövårdsfrågorna har de senaste åren fått en dominerande plats i den allmänna debatten. Detta inte utan skäl. Om angelägenheten av att på miljöområdet göra stora insatser råder inga delade meningar. Det råder heller inga delade meningar om att detta är en oerhört svår och komplicerad fråga.

Riksdagen och andra organ kan stif-
ta lagar och utfärda bestämmelser om t. ex. naturvården, men för att nå resultat fordras den enskilda människans medverkan — här som på så många andra områden.

Till miljövården hör också den psykiska miljön, andan hos folket. Här gäller samma sak: riksdagen kan skapa ramar inom vilka människorna skall leva, men miljön — andan — inom dessa ramar skapas av de enskilda människorna.

Det krävs med andra ord både inom den fysiska och den psykiska miljövården ett verkligt allemanstag om nå-
gra resultat skall kunna nås.

Samhället blir mer och mer kollektivistiskt. Detta inte sagt som kritik mot något speciellt politiskt parti. Här har vi alla bara att konstatera att så är fal-

let. Det är en följd av utvecklingen helt enkelt, och i många fall en nödvändig utveckling. Faran finns emellertid att den enskilda idealismen i detta läge uttunnas eller helt enkelt försvinner.

För många människor med livsproblem gäller att sinnet är skört och att förståelsen från enskilda människor är den största hjälpen. De ideella organisationerna har betytt mycket för vårt lands välståndsbyggande, inte minst genom de enskilda medlemmarnas engagemang när det gäller att lösa andra människors problem och svårigheter. Även i dessa organisationer kan ett ensidigt kollektivistiskt tänkande bli en verklig fara. Den enskilde medlemmen överlämnar ansvaret till styrelsen, styrelsen sneglar på läns- och riksförbund och dessa i sin tur sneglar på landsting och riksdag.

I ett PM från statsrådsberedningen har statssekreterare Ingvar Carlsson bl. a. sagt, att om vi är öppna för och kan skapa förutsättningar för kontakt med enskilda människor och organisationer bör medlemmarna kunna uppleva att deras åsikter kan föras fram och prövas, och att detta är den meningsfulla vägen när det gäller att få till stånd angelägna förändringar. — Så långt Ingvar Carlsson.

Den enskilda människans engagemang måste med andra ord ökas. Men ett sådant ökat engagemang fordrar gensvar från politikernas sida, givetvis också från organisationernas.

Vi spårar ett sådant ökat engagemang, inte minst hos ungdomen — ett engagemang som både skrämmer och inger förhoppningar för framtiden. *En viss del* av dagens ungdom som revolterar kanske söker någon form av individual-kollektivistisk kombination

Statsverkspropositionen m. m.

som löser de problem som vi misslyckats med.

Inför dessa stora och olösta problem på den mänskliga samlevnadens område får vi äldre kanske lära oss förstå att ungdomligt nit och ungdomlig hänförelse inte alltid kombineras med det mått av tålmod som vi ofta ser som naturligt.

Det är väl, herr talman, inte alltför ofta som tidningen Stridsropet citeras i denna kammare. Jag tar mig dock friheten att läsa upp ett avsnitt ur en artikel i den tidningen. Där står följande:

»Kanske man kan förutspå att de unga, som nu under drastiska former ger sin förtrytelse till känna, kommer att luttras och mogna också de, liksom den första tidens unga frälsningssoldater. Om några år skall de återfinnas, en hel del erfarenheter rikare, i några av de välfärdsorganisationer som då existerar, där de kommer att göra en god insats genom sin målsättning, sitt nit och sin iver att på något sätt förbättra den förmörkade värld vi lever i. De blir utan tvivel män i staten en dag — 'de forna pojkarne'. I regel befinner att tiden läker alla sår och att ökad livserfarenhet ger personligheten mognad. Den sortens ungdom brukar i början kosta på sig en del extrema saltomortaler i umgänget med sina medmänniskor, och man kan mycket väl förstå att det är lättast att avfärda dem som okunniga och verklighetsfrämmande, för att inte säga något än värre.»

Med detta vill jag på intet sätt säga att allt vad de unga tar sig till kan accepteras.

Jag har förut sagt att det krävs ett allemanstag. Det krävs ett samarbete mellan riksdag, landsting, stads- och kommunalfullmäktige å ena sidan och organisationerna och den enskilda människan å den andra sidan. Det allmännas stöd till organisationerna måste fortsätta och ökas. Men med detta stöd måste följa ökat ansvar hos organisationerna och deras medlemmar. Stö-

det får, med andra ord, inte minska den ideella synen. Det är ju faktiskt så att den mänskliga lyckan består i att göra något för andra — ett påståendet som väl ingen vill gendriva. Vi är ställda vid varandras sida med en enda uppgift: att tjäna varandras livsmöjligheter.

Vi har här i riksdagen vid flera tillfällen på vårt partis förslag behandlat de ensamståendes stora problem. Ensamhetens nöd är framträdande även i det västerländska industrisamhället. Hela problematiken kring de ensamstående ligger inte i skatte- och bostadsfrågorna, inte i frågan om utrymme-standard eller enpersonshushåll. Det är bra om vi kan lösa dessa problem. Men därmed är inte hela frågan löst. Det krävs mer. Även när det gäller de ensamståendes problem måste vi finna en mekanism till ett samarbete mellan det allmänna och allmänheten. Utan tvivel är det så att den enskilda människan i många avseenden kan göra mer än både riksdag och enskilda anar. Vad betyder inte en vänlighet, ett personligt engagemang för en ensam och prövad människa.

En annan grupp med stora svårigheter, som vi också diskuterat, är de förut straffade. Vårt parti krävde en propagandakampanj bland allmänheten för ökad förståelse för dessa människor. Den avlogs. Bland arbetsgivarna och bland de anställda har en sådan propaganda visat sig ge mycket goda resultat. De förut straffade har av sina arbetskamrater mötts med förståelse, och det har haft en avgörande betydelse för många av dem. Men dessa människor är ju inte på arbetsplatsen hela dygnet, utan de måste bo någonstans, och de måste fördriva sin fritid någonstans. Där skulle en propagandakampanj ha betytt mycket. Låt mig säga, att det här behövs massupplysning i skolorna, i radio och TV, i annonser och broschyrer. Det behövs mera kontakt mellan det allmänna och organisationerna. Därigenom skulle man kun-

Statsverkspropositionen m. m.

na nå ut till den enskilda människan, utan vars hjälp vi inte kommer fram till någon lösning av dessa problem.

Låt mig till slut säga, herr talman, att alla våra moraliska och etiska värderingar beträffande den mänskliga samlevnaden och rörande vår rättsuppfattning i övrigt bygger på kristna grundprinciper. Detta gör att staten som hittills bör ha en positiv inställning till att dessa värden bevaras. Största möjliga stöd till och neutralitet i behandlingen av de ideella organisationerna fordras för att ge de framåtskridande krafterna rätt kurs. Kanske har vår fostran av ungdomen fått en teoretisk slagsida till nackdel för den etiska fostran. Den borde vara minst lika viktig. Från allmän idépolitisk synpunkt är frågan om människosynen det mest spännande och mest värdefulla i miljödebatten. Frågan om kollektivt och individuellt ansvar bör bli föremål för en ingående debatt.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag tänkte ta upp några problem som berör utbildningspolitiken och då i första hand de problem som närmast gäller den högre utbildningen. Vi får i årets statsverksproposition för första gången några rykande aktuella siffror, som kanske belyser situationen inom det högre utbildningsväsendet bättre än många ord.

Som vi vet fattade riksdagen år 1965 ett beslut om utbyggnad av universitet och högskolor. Då förklarade regeringen att den största utbyggnad som kunde ske begränsades till 87 000 studerande år 1972. Längre sträckte sig inte möjligheterna att tilldela denna sektor samhällseliga resurser.

I årets statsverksproposition blir vi nu informerade om att det hösten 1968 fanns 105 000 studerande vid universitetet. I förhållande till den planeringsram som skall gälla för i år är det ungefär 40 procent fler studenter än vad vi hade räknat med såsom maximalt. Där-

till kommer att det inom de filosofiska fakulteterna, där planeringsramen angav sammanlagt 29 000 studenter, redan i dag finns 60 000 studenter.

Beträffande resurserna kan vi konstatera att man inte har förmått följa planeringsramen. Det är alldeles ostridigt att universitet och högskolor har fått en betydligt mindre resurstilldelning än vad de har tänkt sig. Där har alltså uppstått ett gap mellan de resurser som man har till förfogande och de resurser som krävs för att man skall kunna ge en vettig undervisning. Detta har naturligtvis resulterat i att förhållandena vid universitet och högskolor kanske är på gränsen till kaos. Jag tycker det är angeläget att framhålla detta, ty det ger liksom bakgrunden till många av de diskussioner som för närvarande pågår, framför allt vid universitetet. Det är — jag kan inte använda något annat ord — ett misslyckande i regeringens utbildningspolitiska uppläggning.

Vad har man nu för recept när det gäller att lösa detta problem? Jag avser inte, herr talman, att gå in i någon detaljdiskussion om proposition nr 4 angående omorganisation av studierna vid de filosofiska fakulteterna. Det ges ju tillfälle här till om någon månad. Man kan väl bara rent generellt konstatera att det receptet litet grand påminner om strutspolitik. Vad man saknar är en vision eller framtidssyn från regeringen på den högre utbildningspolitiken.

Om vi ser tillbaka kan vi konstatera att den trend som på sin tid fanns exempelvis på realskoleområdet återkom 20—25 år senare beträffande studentexamen. Ytterligare 20—25 år senare återfinns vi samma trend inom det högre utbildningsväsendet. I och för sig kan det inte vara så svårt att göra en analys. Vi kan konstatera att den trenden har funnits exempelvis i USA, som allmänt sett ligger 15—20 år före oss i utvecklingen. Vi borde alltså kunna dra lärdom och erfarenheter av detta. Regeringen är emellertid i sin utbildningspolitiska uppläggning inte beredd att

Statsverkspropositionen m. m.

ens föra ett resonemang kring konsekvenserna av den faktiska utveckling som skett, och det är ett fattigdomsbevis. Det recept som man nu skriver ut innebär en drastisk åtgärd, som jag ser det vidtagen i panik. Man tar ju helt avstånd från alla kvalitetskrav på utbildningen. Det gäller att på tre år få i väg ungdomarna från universiteten. Vad de sedan lär sig är av mindre betydelse.

Någon som har gjort ett försök till jämförelse med den högre utbildningen i andra länder lär ha hittat endast ett land i Europa med en så kort akademisk utbildning, och det är Albanien. Vid en jämförelse med de övriga nordiska länderna kan vi konstatera att utbildningen för primärexamen där är ungefär dubbelt så lång som i Sverige. Det kan vara en tankeställare i diskussionerna om den nordiska gemensamma marknaden.

Sedan är det fråga om sättet att genomföra detta. Jag finner det mycket klart att det rör sig om en panikåtgärd. Det ursprungliga förslaget, det som i debatten har benämnts UKAS, kom inom parentes sagt fram på grund av en mycket knapp majoritet i riksdagen. Ett pikant inslag i bilden är ju att regeringen fick majoritet uteslutande med hjälp av vänsterpartiet kommunisterna. Styrkeförhållandena var sådana då. Situationen är pikant, därför att det sägs att det är kommunisterna som i första hand har drivit kritiken mot UKAS. Den arbetsgrupp som utformade förslaget gjorde det uteslutande på direktiv från regeringen. Kritiken mot förslaget faller alltså helt och hållet på regeringen.

Det som varit värdefullt i den treåriga diskussionen efter regeringens beslut är den offentliga debatt som för första gången kommit till stånd kring dessa frågor. Det finns emellertid anledning att rikta en icke ringa kritik mot det sätt på vilket debatten har förts. Herr Sten Andersson sade här i går att vi självfallet skall ha en dialog med vänstergrupperna — vi skall lyssna på dem, och vi skall också föra fram våra

argument — det tycker jag att alla kan vara överens om. Formerna för den debatten måste dock vara de allmänt vedertagna, nämligen de demokratiska formerna. Mig förefaller det som om regeringen fallit i den mycket enkla fällan att diskutera med vänstern på vänsterns villkor. Det gäller icke endast målsättningsdebatten utan också resonemangen rörande studieformerna. Jag hade anledning att delta i den beryktade debatten på kärhuset i Stockholm i söndags och upplevde alltså studenternas sätt att argumentera gentemot statsrådet Moberg. Min personliga uppfattning är att statsrådet gjorde rätt när han gick därifrån. Det finns inget skäl att ta emot invektiv hur låga som helst. Men det blir så, när man är beredd att diskutera på deras villkor som icke är intresserade av annat än att indoktrinera de studerande och ge dem en utbildning ungefär sådan som den vi fann när vi besökte Östtyskland och studerade universitets- och högskoleutbildningen där. Parallellen är mycket intressant.

Menar regeringen allvar — och jag trodde att den gjorde det — med diskussionerna om studentdemokratin, där de olika grupperna skall få delta och säga sin mening innan beslut fattas, så finns det emellertid inget skäl att inte låta dem komma till tals. Det är därför rimligt att uppskjuta ställningstagandet till propositionen intill dess att dessa organisationer — det rör sig naturligtvis inte bara om studenterna utan också om lärarorganisationer och universitetsorganisationer — får tillfälle att avge ett yttrande. Jag tror att detta skall vara möjligt utan att avsevärt skjuta på ställningstagandet till propositionen. Jag finner det särskilt motiverat därför att det är alldeles uppenbart att om man skall göra en så pass radikal omläggning av studierna som det här är fråga om så finns det rent psykologiskt skäl för att förankra ett ställningstagande till förslaget hos dem som i första hand berörs av omläggningen. En annan fråga är när omläggningen skall genomföras,

Statsverkspropositionen m. m.

men det är en detaljfråga som får anstå till debatten kring dessa frågor.

Med djupt beklagande vill jag konstatera att den principiella och viktiga synpunkten på hur den högre utbildningen skall läggas upp under de närmaste åren helt saknas. Det finns ingenting av detta i propositionen, och det aviseras inte heller någonting som kan ligga till grund för principiella diskussioner.

Jag tror — det är naturligtvis mera en tro än ett vetande — att vi får acceptera att en växande grupp av ungdomar kommer att vilja genomgå en högre utbildning. Om en sådan utbildning är rätt upplagd, tror jag att den är till gagn för samhällsutvecklingen och naturligtvis också för den enskilda individen. Konsekvenserna härav får vi bara bereda att ta. Det är diskussionen omkring denna fråga som debatten i första hand borde koncentreras till innan man bestämmer sig för drastiska delreformer.

Herr talman! Det var dessa reflexioner jag ville framföra i remissdebatten.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Jag vill i mitt anförande ta upp några frågor som berör inrikesdepartementets del av statsverkspropositionen. Det gäller läns- och riksplanering, regionpolitik och näringslivsfrågor.

I statsverkspropositionen lämnas en utförlig redovisning för Länsplanering 67 som den har kallats, vilken nu har bearbetats inom inrikesdepartementet. Jag vill slå fast att det föreligger ett stort behov av en planeringsverksamhet av sådant slag som här redovisas. Det är anmärkningsvärt att vi inte tidigare, t. ex. i samband med lokaliseringsbeslutet år 1964 eller i anledning av det långvariga utredningsarbete som föregick detta beslut, haft tillgång till ett underlag som liknar det som nu håller på att arbetas fram.

Det finns tyvärr många exempel på

hur bristande planering och bristande samordning mellan olika myndigheter har lett till mot varandra stridande åtgärder, med ineffektivitet och dåligt resultat som följd. För att begränsa mig till det lokaliseringpolitiska området kan jag nämna att lokaliseringspolitik satts in inom vissa regioner, med stora kostnader, samtidigt som man låtit kommunikationsmedel, skolor och andra serviceinrättningar försvinna från orten. Jag tror att ett bättre och ett mera bestående resultat hade uppnåtts, om i linje med en klar målsättning om att satsa på en region en samplanering skett av alla åtgärder där samhället kommer in i bilden. Då tror jag också att man hade mött ett annat gensvar även från det enskilda näringslivets sida. Det finns nämligen en faktor i detta sammanhang som är viktigare än många direkta åtgärder: den tilltro man i en bygd, i en ort hyser till framtiden, de enskilda människornas tro på att vad man lägger ned i form av arbete eller kapital inte skall förlora sitt värde om ett eller annat år på grund av att samhället eller näringslivet i övrigt vänder området ryggen. Den nu genomförda länsplaneringen visar behovet av att man på det regionala planet förstärker samhällsplaneringen och skapar den fasta förankring av planeringen som en ökad länsdemokrati innebär. Det torde inte räcka med en samhällsplanering bara i kommunerna och på riksplanet. Därför fäster man stora förhoppningar vid de synpunkter som har redovisats i länsdemokratiutredningen, och man förväntar förslag i anledning av den så snart som remissbehandlingen avslutats.

Planeringsverksamheten är ju inte i sig själv ett mål utan bara ett medel vid utformningen av de åtgärder som skall vidtagas. Det är här de verkligt svåra uppgifterna möter: att med ledning av prognoser fastställa planer och att följa upp och verkställa planerna. Det är ofta kontroversiella uppgifter, och den omständigheten understryker än mer

Statsverkspropositionen m. m.

behovet av att planeringen ligger väl förankrad i demokratin liksom att vi behöver en mer utvecklad länsdemokrati.

Bristerna i den nuvarande utvecklingen, som jag ser den, ligger kanske mest däri att man har följt utvecklingstendenserna utan allvarligare försök att klarlägga vart utvecklingen leder. Man har följt minsta motståndets lag. Utvecklingen i sig själv har betraktats som oundviklig och ödesbestämd. Försöken att styra den i, enligt vår uppfattning, förnuftigare banor har varit alltför vaga och kommit alltför sent. Jag tror att detta är faran också med Länsplanering 67. Prognoserna enligt alternativ 2, som ju skall innebära länsstyrelsernas bedömning av innebörden i pågående utveckling, har ofta fått bli även målsättning. Man har alltså följt utvecklingstendenserna och sagt, att det är också vår målsättning. En sådan målsättning har för de orter som blivit negativt klassade betytt ännu ett hinder att kämpa mot. Målsättningen i sig själv leder till ökad benägenhet att söka sig bort från sådana orter, även bland dem som haft något att ge området i form av företagsamhet eller idéer av något slag. Det är inte underligt att många tänker på framtidsmöjligheterna, var man kan räkna på bästa värdebeständighet osv.

Följden av att man accepterar utvecklingen utan att ingripa har blivit en snedbelastning i fråga om bebyggelsen, en överkoncentration till några få städer, under det att hela landsändar töms på människor. Ute i landet kämpar kommunalmän och andra för att motverka ytterligare befolkningsuttuning. Man vill hindra att servicen ytterligare försämras, att sysselsättningen ytterligare minskar, att skolor och andra anläggningar skall stå oanvända. Man vill motverka en skiktning av befolkningen som innebär att äldre och handikappade lämnas att ensamma tyna bort i glesbygden. Jämsides med detta arbetar forskarna och samhällsplane-

rarna mot överkoncentrationens verkningar i form av miljöförstöring, sociala problem, trängsel, inflationstendenser och höga kostnader i storstadsområdena. En mer balanserad bebyggelsefördelning i landet skulle ha besparat samhället stora utgifter och människorna många problem.

Jag tycker det finns anledning att klart säga ut, att nu fordras det verkliga kraftåtgärder från samhällets sida för att åstadkomma en jämnare utveckling. Efter några år med tendenser till en mera balanserad utveckling synes nu problemen öka. Befolkningskurvan i Norrland och en del andra län pekar brantare nedåt. Koncentrationstendenserna ökar i storstäderna. Under 1968 skedde inte mindre än 40 procent av nyproduktionen av bostäder på tre orter i landet, Stockholm, Göteborg och Malmö. Samtidigt kan jag berätta att i min hemtrakt, ljusdalsregionen, får vi endast bygga något mindre än hälften av de bostäder, som länsplaneringen ansett som ett minimum för att man skall kunna förverkliga den målsättning man uppställt för området. Invånarna i ett sådant område har mycket svårt att förstå logiken i en politik som innebär att vi inte får bygga bostäder; när vi har brist på bostäder, när vi har arbetslösa byggnadsarbetare i överflöd, när byggnadsmaterial i stor utsträckning finns inom området och när vi har planeringen klar. I sådana områden, som har klassats som områden man måste satsa på, vore det väl rimligt att man finge i varje fall lindra den tillfälliga arbetslösheten genom att bygga de bostäder som ändå kommer att behövas framdeles.

Jag tror att det är i hög grad angeläget att man söker klarlägga konsekvenserna av en fortsatt omfördelning av befolkningen. Vad händer med en bygd som avfolkas, hur reagerar de människor som blir kvar när den arbetsföra delen av befolkningen värvas till andra orter långt hemifrån? Var går den gräns där samhället måste ingripa och

ta hand om den rest som blir kvar? Hur rimmar denna utveckling med dagens krav på jämlikhet i ekonomiskt och socialt hänseende? Vad kostar denna omvandling samhället? Hur ser den ort ut som vid en vägning av olika faktorer mot varandra är mest lönsam och trivsamt, hur kommer miljöfrågorna att påverka bebyggelsen i fortsättningen? Det är en rad problem som måste klarläggas innan man bara låter utvecklingen gå vidare utan att söka styra den.

Dåvarande statsrådet Johansson uttalar emellertid några tankvärda ord i sin del av statsverkspropositionen: »Det kan finnas skäl för samhället — inte minst av stabiliseringspolitiska hänsyn — att medverka till en mera dämpad och balanserad utveckling i de starkast expanderade regionerna.»

Detta uttalande hälsar vi med tillfredsställelse. Vi hade nog önskat — eftersom regeringen nu i alla fall sitter kvar — att herr Rune Johansson hade stannat kvar på sin statsrådspost och försökt förverkliga den målsättning som han här uttryckt. Man frågar sig om det är bara en avskedsönskan när han nu lämnar sitt arbete, eller om det är en ny giv inom socialdemokratien. Kan vi vänta socialdemokratiska utspel på det här området? På område efter område har vi ifrån centerpartiet eller dess föregångare krävt en del uppmärksammande åtgärder: lokaliseringpolitiken, miljöpolitiken, näringspolitiken. Först efter en tid har socialdemokraterna också kommit underfund med att åtgärder måste vidtas, visserligen under dramatiska uttalanden som gett sken av att det varit fråga om ett nytänkande. Vi är givetvis glada åt att den politik vi ansett vara riktig efter hand tas upp. Det är bättre sent än aldrig, men jag tror att resultatet skulle ha kunnat bli betydligt bättre och insatserna mer begränsade och mindre kostsamma om åtgärderna satts in i tid. Vi får därför hoppas att det på detta område snarast görs ett utspel av något slag.

På en punkt ger dock inrikesminis-

Statsverkspropositionen m. m.

terns skrivning anledning till en gensaga och en uppmaning att gå försiktigt fram. Sedan han talat om att storstadstillväxten måste dämpas, framhåller han att vissa områden i landet, t. ex. Gävle—Sandviken och en del andra områden, bör utvecklas till så livskraftiga regioner att de kan erbjuda alternativ till storstäderna i fråga om lokalisering av vissa verksamheter. Så långt är allt i sin ordning.

Men sedan säger inrikesministern: »Om det skall bli möjligt att förverkliga en så stark tillväxt i de nämnda regionerna att egentliga lokaliseringalternativ till storstadsområdena skapas, torde det i vissa fall vara nödvändigt att i högre grad än som gjorts i länsstyrelsernas/planeringsrådets målsättning koncentrera utbyggnadsresurserna till de utvalda orterna och *stödja en fortsatt omflyttning av befolkningen* i konsekvens härmed.»

Vad innebär nu detta? Ta exemplet Gävleborgs län, där Gävle—Sandviken är det område som alltså skulle kunna erbjuda lokaliseringalternativ gentemot stockholmsområdet. Skulle vi då sluta satsa på de städer och den köping i Hälsingland, som ligger i lokaliseringsområdet och i stället sätta in alla våra resurser på Gävle—Sandviken-området, som ligger utanför stödområdet?

Jag tror man kan sätta många frågetecken här. Städer och orter av mindre storlek än de här nyss nämnda behöver sina omland för att över huvud taget kunna hålla en befolkningsbalans. Under alla förhållanden kommer en viss befolkningsförskjutning ändå att ske till dessa regioner.

Vad som är väsentligt däremot är, att man verkligen försöker att genom åtgärder för stadsplanering, fritidsverksamhet, kulturella aktiviteter m. m. göra dessa stadsområden av Gävles typ till attraktiva alternativ för lokalisering gentemot storstäderna, utan att flytta befolkningen från länet i övrigt. Det alternativet finns redan om man vill ägna sig åt den uppgiften. Det fordras

Statsverkspropositionen m. m.

varsamhet, mycket studier, forskning och diskussioner innan man går till att forcera omflyttningen inom länen.

Bland de åtgärder som nu måste till är att man verkligen tar upp frågan om en utflyttning av statliga företag och undersöker möjligheterna att förlägga blivande ökning av den statliga verksamheten utanför Stockholm. Regionplanefrågorna för storstockholmsområdet är högst aktuella, och man får verkligen hoppas att några av förra statsrådet Johanssons tankegångar kommer att verka i den fortsatta behandlingen.

Utflyttning av *enskilda* företag från storstadsområdena bör också vara möjlig. Det kan ske genom stimulans till sådana företag och genom information om de möjligheter som faktiskt finns utanför storstadsområdena. En uppföljning av dessa företags utlokalisering till andra orter i landet bör också ske.

Själva lokaliseringspolitikerna måste fortsätta, gärna under namnet regionpolitik. Att den måste utvidgas är uppenbart. I vågskålen ligger kravet på miljöfrågornas lösning, beredskapssynpunkter, jämlikhetskravet. Jag tror också att lönsamhetssynpunkterna väger tungt om man gör en totalbedömning, där både företagsekonomi och samhällskostnader vävs samman.

För att lokaliseringspolitikerna skall lyckas måste vi i väsentlig grad lita till det enskilda näringslivet. I flertalet orter är det i huvudsak endast mindre och medelstora företag som svarar för sysselsättningen. Ofta måste en ökad sysselsättning åstadkommas genom utvidgning av befintliga företag. I andra fall är det lättast att också få nyetableringar inom denna grupp av företag.

Man har även anledning att kräva av de större företagen att de tar lokaliseringsmöjligheterna under omprövning. Det finns en del goda exempel på stora företag som har lagt underavdelningar ute i landet. Andra har medverkat först när de har fått särskilda förmåner även för utbyggnad på huvudorten.

Slutligen finns det rätt många stora företag som är ganska kallsinniga till lokaliseringspolitikerna. Storföretagen borde dock inse att de, om de inte praktiserar utlokalisering, kan få en del kostnader i fråga om miljöfrågornas lösning. De kan få svårigheter med arbetskraften etc. Dessutom bör man räkna med konsekvensen att om inte storföretagen är benägna att skapa sysselsättning på orter, där man anser att sådan måste finnas, måste vi kräva av samhället att man där etablerar statliga företag. Den aspekten bör också komma med i bilden vid bedömningen. Denna möjlighet, liksom att kooperativa företag medverkar, måste också på allvar prövas vid den framtida lokaliseringspolitikerna.

Näringspolitikerna blir brickan i spelet om riksplanering och regionplanering. Förutsättningen för att vi skall kunna bygga ett sunt och trivsamt samhälle med ökad jämlikhet, ökad standard, ökad valfrihet är att vi har ett näringsliv som är lönsamt, livskraftigt, konkurrenskraftigt. Förutsättningen är ju också att vi kan sälja vår växande produktion. Vi måste i ökande grad sälja vår tillverkning även utanför landets gränser, eftersom vi undan för undan rationaliserar vår industri, vi strukturomvandlar vårt näringsliv, vi tar arbetskraft från jord- och skogsbruk och från andra än så länge dolda arbetskraftsområden.

Vi borde vara överens om en sådan målsättning. Men socialdemokratin har ännu inte funnit melodin i näringspolitikerna. Till en del har man accepterat blandekonomin, till en del kan man tänka sig samarbeta med näringslivet. Ibland görs uttalanden som kan tolkas som uttryck för respekt och förståelse för krafterna inom det enskilda näringslivet. Men ibland återfaller man till den gamla attityden, där företagen är boven i dramat. Inte minst de mindre företagen har ofta mött påståendet att de är onödiga, att de gott kan läggas ner om de inte kan betala så och

så höga löner, osv. Särskilt under valrörelsen kunde man möta denna attityd av motvilja från socialdemokraternas sida.

Jag vill på en gång slå fast att om man strävar efter att våra företag skall vara lönsamma, så är inte detta detsamma som att man bidrar till en sned och orättvis inkomstfördelning. I den mån enskilda tar ut onormala inkomster från företagen, så är det här som på andra områden samhällets beskattning och andra korrekionsmedel som sätter in. Men lönsamma företag är ett samhällsintresse. De är förutsättningen för sysselsättning, trygghet, standardhöjning, nya reformer.

Vi har i detta land en god grund att bygga på. Mycket skulle kunna sägas om näringslivets effektivitet, uthållighet, konkurrenskraft osv., inte minst inom de mindre och medelstora företagen. Men socialdemokratin har inte tillvaratagit den drivkraft som ligger i det system som detta näringsliv representerar. Man har inte tillräckligt satsat på de framstegsmöjligheter som ligger i de enskilda människornas egen vilja till initiativ, verksamhet och ansvar.

Regeringen har inte helt tillvaratagit de möjligheter som vi faktiskt har att uppnå optimal effektivitet och utveckling genom att skapa samverkan och förståelse gentemot näringslivet.

Centern deklarerade redan på 1930—1940-talen att det i vårt samhälle skall finnas såväl enskilda som kooperativa och statliga företag. Den företagsform som är effektivast för en viss uppgift skall användas. Erfarenheten har visat att enskilda företag i flertalet fall fortfarande är effektivast. Men där särskilda skäl föreligger, måste statliga företag verka. Den hastiga strukturomvandlingen och kravet på mycket stora satsningar kan medföra att sådana fall kommer att öka. Men statens huvuduppgift är att vara vårt gemensamma instrument, som med sina resurser, sin överblick och sina befogenheter drar

Statsverkspropositionen m. m.

upp de ramar inom vilka näringsliv och samhällsverksamhet fungerar, och som stimulerar och underlättar då så behövs.

Om nu socialdemokraterna mer och mer acciperar denna centerens linje så är det bra. Då kanske vi kan ta fram de samarbetstraditioner som finansministern talar om, sätta oss vid runda eller avlånga bord till gemensamma överläggningar om hur den i det föregående omnämnda ramplaneringen bör se ut.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Mycket av det herr Johan Olsson nyss anförde är av stor betydelse för hela vårt land, och jag instämmer i en hel del av det. Främst borde det dock ha avlyssnats av representanterna för storstadsregionerna, men skådar man ut över första kammarens trivsamma plenisal så finner man total ödslighet över stockholmsbänken, göteborgsbänken och malmöbänken.

Årets statsverksproposition är, som förut sagts, ovanligt fri från sensationer, och de möjligheter till debatt den erbjuder är vid det här laget tämligen uttröskade. Jag vill därför begagna mig av den relativa frihet till ämnesval, som remissdebatten erbjuder, till att påtala några missförhållanden i samhällsdebatten som oroar mig och som jag tror att vi politiker delvis är skuld till och därför borde kunna råda bot på.

Jag syftar på den bristande förståelsen mellan å ena sidan riksdag, regering och myndigheter och å andra sidan den stora allmänheten. Jag oroar mig även för den bristande kontakten mellan de som man säger etablerade i samhället och ungdomarna, framför allt en grupp högröstade studerande, som i desperat anarkism vill sätta sig över de demokratiska spelreglerna och införa någon form av gatans parlament.

När det gäller förståelsen mellan t. ex. riksdagen och allmänheten skulle den-

Statsverkspropositionen m. m.

na i hög grad underlättas om vi bemödade oss om ett förstäeligt, enklare och mera rent svenskt språk. Visst måste vi godta många utländska ord och låta dem smälta in i vårt eget språk. Men jag har i årets motionsflod läst igenom en rad motioner, som även för en van läsare av både fack- och skönlitteratur måste förefalla vara skrivna på något slags kvasivetenskapligt fikonspråk. Vad sägs om uttryck som »mer eller mindre irreversibla markutnyttjanden», »det mest adekvata», »implicerat» och »miljöpreferenser» för att nämna några exempel. Trots alla goda råd vi fått i tal och skrift att använda ett enklare språk i stället för kanslisvenskan, kryddad med obegripliga ord, fick jag på min uppmaning att översätta ett skrivelseförslag till svenska likväl möta följande argument: »Detta är ju ändå inte någon populärartikel, utan den måste ha en viss tyngd.» Det är således fint att krångla till enkla sammanhang. Men hur tror man sig då kunna nå kontakt med allmänheten och få förståelse för sina synpunkter om man gör språket invecklat och krångligt och skriften oförståelig? Samtidigt föreslås i en proposition, som är under utskottsbehandling, en minskad utbildningstid för lärare i modersmålet.

Orsaken till den bristande förståelsen mellan de s. k. etablerade i samhället och en grupp nyvänsterinriktade studerande ligger på ett djupare och allvarigare plan. Möjligen kan dessa ockupanter och demonstranter tro sig företräda någon form av radikalism. Den som varit med om 1920- och 1930-talens spänningar och utveckling vet att dessa ungdomar i stället representerar eller är på väg mot rena reaktionismen. Men varför? Visst finns det brister i samhället, och generationsmotsättningar är ju inte något nytt, de är väl snarare ofrånkomliga. Men ligger motsättningarna verkligen på det planet?

Aldrig tidigare har ungdomen haft

det bättre förspant med omvårdnad, studiehjälp och yrkesutbildning än våra dagars ungdom. Ändå revolterar man. Varför? Visst har bostadsfrågan varit och är bekymmersam, men den kan ju inte vara skälet. Bostadssituationen var än sämre på 1950-talet. Uttolkningarna är många, och jag vågar påstå att vi lyssnar till ungdomen mer lyhört och med större allvar än någonsin. Svaret på frågan varför man revolterar är dock inte givet. Bråket i och för sig kan inte ha något självändamål, och man får ju komma fram med sina synpunkter ända upp till högsta nivå.

Vad man tror sig kunna finna är att gruppen odemokratiska reaktionärer är mycket begränsad, men att den i massmedia — framför allt i radio och TV — ges oproportionerligt stort utrymme, vilket i sin tur föder en masshysteri. Jag skulle helt vilja instämna med försvarsminister Sven Andersson i hans synpunkter härpå. Dels motiverar dessa ungdomars påhitt många gånger knappast något utrymme alls jämfört med andra in- och utrikes händelser av mycket större betydelse, som endast berörs i snävt avklippta »småsnuttar», dels är denna hysteri en av de allvarigaste följderna av en obegränsad publicitet för det avvikande och för bråkmakarna. Den utvecklingen kan vi inte låta fortsätta. Den har säkerligen även påverkat intresset för narkotika och andra samhällsföreteelser av oförklarlig karaktär, som vi fått på halsen. Den tränger även in på det politiska livet, i det att den främjar politisk PR-verksamhet av karaktären politisk exhibitionism — förlåt det utrikiska ordet.

Detta skall inte fördölja en internationell inre oro, som griper även den allvarligt syftande ungdomen världen över. Också dagens nyheter har att berätta om sådant. Oron över vår oförmåga att komma överens över gränserna och lösa de stora världsproblemen griper oss alla. Det är oron över världs-

Statsverkspropositionen m. m.

svälten i en värld som kunde ha överflöd av livsmedel, det är vatten- och luftvårdsproblemen och det är hotet från atomspill och kärnkrafter, om dessa inte kan tyglas. Det är en oro som inte bara gäller dagens sysselsättning i meningsfullt arbete, utan det är en oro inför tanken på att kanske inte ha någon framtid alls. Det är en oro över de etablerades oförmåga att lösa världsproblemen, som vi kan märka världen över, och som vi har all anledning att med allvar lyssna till. Men inte kommer man ifrån den genom oöverlagda våldshandlingar.

Om jag från denna överblick går över till ett av våra egna problem kan detta synas som en västgötaklimax, men det gäller inte desto mindre en ur miljö-vårdssynpunkt mycket allvarlig sak. Det gäller den riksplanering som jag och några medmotionärer för några år sedan efterlyste i ett motionspar. Den tillstyrktes av samtliga remissinstanser och blev i utskottet föremål för en s. k. välvillig skrivning. I ett interpellations-svar något år senare lämnade dåvarande kommunikationsminister Palme det beskedet att en fysisk riksplanering igångsatts på det departementala planet. Jag lät mig därmed nöjas under förmodan att denna planering skulle ske öppet inför svenska folket och med parlamentarisk medverkan — i varje fall öppet redovisat så att markägare, industriföretagare och alla vi andra finge veta vad vi hade att rätta oss efter. De regionala och generala översiktliga planerna lämnar som bekant inte stora garantier.

Trots att riksplaneringen således påbörjats på högsta nivå för flera år sedan uppkommer fortfarande gång efter annan kollision mellan olika intressen framför allt när det gäller lokalisering av storföretag inte minst vid västkusten som snart är fullexploaterad genom ett pärlband av mer eller mindre miljöförstörande anläggningar. Östersjöns problem är inte mindre. Givetvis skall vi ha industrier som ger sysselsättning

och inkomster, och vi har plats för sådana. Vad vi inte vill ha är en utspridning av föroreningskällorna på en slump, vi vill inte att vår fina kust skall plottras bort genom en metodik av samma slag som när man plockar en kronärtskoeka, ty här finns ingen fin botten att avnjuta sedan vi plockat färdigt. Har man förstört en kuststräcka genom felplanering av storindustrin, då är den i de allra flesta fall omöjlig att återställa då är den förstörd för friluftsliv och rekreation för all framtid.

Nu senast gäller striden ett raffineri vid Brofjorden utanför Lysekil. Den är inte avgjord ännu, men man har liksom på känn att här kommer något att hända. Och där kommer en viktig principiell synpunkt in. Vi hade, som jag sagt, väntat oss att en översiktlig fysisk riksplanering — sådan som vi avsåg med våra motioner 1965 — skulle anvisa lämplig plats för ett sådant företag. Men nej, i stället finner vi att ett statligt verk — statens planverk — engagerat sig som konsult åt en enskild firma och därvid redan bundit sig för en rekommenderad lösning. Kan ett sådant system vara riktigt? Man måste förstå människor när de inte riktigt kan följa med då statens högsta planexpertis på ett förberedande stadium binder sig för en lösning. Kan man då i fortsättningen handla helt opartiskt?

Hur skulle det vara om statens planverk i stället finge åt sig uppdraget att svara för den riksplanering, som riksdagen i försynta ordalag beställt? Dess fullföljande hastar nämligen, om vi skall få någon nytta av den och inte som ofta sker låta den redovisa vad som redan passerat — kasta jästen efter i ugnen, som det heter. När man nu äntligen, även på regeringsnivån, vaknat till och blivit varse faran av vattnets och luftens förorenande och förgiftning och vi i stort blivit överens om att ta ett krafttag för att ta igen tidigare försummelser och när vi nu har ett motse förslag till immissionslagstiftning inom kort, borde vi då inte se till att rikspla-

Statsverkspropositionen m. m.

neringen blir en verklighet, som vi öppet kan diskutera.

Herr STRANDBERG (m):

Herr talman! Jag utgår faktiskt ifrån att det är många av mina kamrater i denna kammare som liksom jag då och då får en liten glädjestund när det behagar ett eller annat statsråd att sakta skrida genom kammaren, från det ena dörrförhänget till det andra.

Herr talman! Statsministern uttalade i gårdagens debatt att de borgerliga partiernas förslag i fråga om sysselsättningsfrämjande åtgärder i olika hänseenden icke skulle ha givit, som han sade, småbrukaren i Norrland en enda ytterligare krona. Det var, herr talman, ett synnerligen förvånande uttalande, och det kändes faktiskt som ett slag i ansiktet på alla dem som helhjärtat sökt förbättra levnadsvillkoren framför allt för glesbygdens folk i Norrland. Det kan omöjligt vara statsministern obekant att alla de borgerliga partierna framlagt många väsentliga förslag och flera gånger i bästa samförstånd. Jag skall ta ett enda litet exempel, och jag betonar att det är ett mycket litet sådant, som dock skall belysa ihålligheten i statsministerns uttalande. Statsministerns eget parti röstade förra året ned vårt förslag om en uppräkningsplan av det norrländska mjölkpristillägget med 8 miljoner kronor. Men var och en måste väl ändå begripa att dessa 8 miljoner kronor skulle komma just jordbrukarna och då inte minst småjordbrukarna i Norrland till godo. Jag skulle vilja fråga statsministern: Hur kan man annars förklara vart dessa pengar skulle ta vägen? Nu får herr Erlander tillfälle att även i år se en motsvarande motion. Jag vill också framhålla att jag senast vid höstens remissdebatt själv framlade ett elva-punktsprogram syftande till omedelbara åtgärder i sysselsättningshänseende i detta fall i Norrbotten, men många av dessa programpunkter skulle också ha kunnat tillämpas inom andra områden

i Norrland. Jag har inte sett något som helst resultat av detta.

Herr talman! Trots alla olika lokaliseringspolitiska och arbetsmarknadspolitiska åtgärder har arbetsmarknadsläget på intet sätt förbättrats inom skogslänen. Inom dessa län bor cirka 20 procent av landets förvärvsarbetande befolkning, och under föregående år redovisades här 40 procent av landets totala arbetslöshet. Siffrorna talar för sig själva.

Mycket skulle kunna sägas om den lokaliseringspolitik som hitintills har förts. Det kan ifrågasättas om de avdelade resurserna har disponerats på det mest effektiva sättet. Har lokaliseringstödet verkligen medfört den expansionsstimulans som man ursprungligen hoppades på? Har det i stället endast medfört en tidigareläggning av sådana investeringar som ändock senare skulle ha kommit till stånd? Frågorna är berättigade med hänsyn till den markanta nedgången i antalet ansökningar om lån och bidrag under senare år. Lån och bidrag har också lämnats på så sätt att de endast många gånger varit en alternativ finansieringsform. Tyvärr synes lokaliseringstödet inte heller ha medfört att nya företag etablerats i någon nämnvärd omfattning. Orsakerna härtill torde vara de nu gällande bestämmelserna om lån och bidrag liksom den allmänt formulerade målsättningen.

I detta läge är det inte utan att vi framför allt på norrlandsbankarna kan känna oss mycket tillfredsställda med att moderata samlingspartiet har enats kring en tung partimotion i lokaliseringsfrågan. I denna motion analyserar vi hur den nuvarande lokaliseringspolitiken har utfallit, och vi begär nu en mera preciserad målsättning och en komplettering med riktlinjer för en ifrån lokaliseringspolitiken särskild förd glesbygdspolitik. I tio konkreta punkter sammanfattar vi nu nödvändiga åtgärder, varvid lokaliseringspolitiken bl. a. också skall inriktas på startandet av nya företag. Jag vill deklare-

Statsverkspropositionen m. m.

ra att vi inte heller motsätter oss att lokaliseringsstöd får utgå till statliga företag, självfallet under den bestämda förutsättningen att konkurrens på lika villkor får råda.

Endast det förhållandet, herr talman, att talarlistan är lång och att vi senare säkerligen får tillfälle att återkomma till ingående debatter skall avhålla mig från att nu närmare och ytterligare beskriva denna partimotion. Jag skall bara tillåta mig att härutöver komma med några små funderingar. När vi som dagligen mer eller mindre brottas med arbetsmarknadspolitiska problem — särskilt då i Norrland — ser de nya pålagor som ständigt och jämt kommer i detta rike, är det klart att man funderar över hur det slår i verkligheten. Det är väl ingen som helst tvekan om att det i årets statsverksproposition framlagda förslaget om höjd beskattning av släpfordon kommer att speciellt drabba avlägset belägna landsändar och dessas näringsliv. Det är ju ofrånkomligt. Även höjningen av markeringsavgiften vid telefonsamtal är en åtgärd som hårdast drabbar just avlägset belägna landsändar och speciellt då dessas näringsliv, som ju tvingas att utnyttja detta kommunikationsmedel i större omfattning än på andra håll.

Jag vill även påpeka en annan sak, som jag tycker är felaktig. Mig veterligt har det icke någonsin förekommit att statliga utredningar har beaktat de lokaliseringspolitiska aspekterna i sina bedömningar. Måhända har så skett i något fall, men jag känner inte till det. Detta för i sin tur med sig att de resultat som framlägges i form av utredningsförslag många gånger står i direkt strid med de lokaliseringsåtgärder som vi tidigare har varit ense om. Tag såsom exempel någon av de senaste utredningarna, lotsutredningen och sjöfartsutredningen. Här framlägges direkt konkreta förslag, vilka ytterligare kommer att belasta näringslivet och då särskilt näringslivet i Norrland. Vad man skulle önska sig, herr talman, är att regering-

en utfärdar direktiv till statliga utredningar att de i sitt arbete skall beakta även de lokaliseringspolitiska följder som eventuella utredningsförslag kan leda till.

Mycket kortfattat har jag, herr talman, framhållit att hittillsvarande åtgärder för att komma till rätta med sysselsättningsproblemen inte har varit tillräckliga. Här måste till helt andra åtgärder. Jag översätter det till medicinska termer. Här måste till en medicin inom varje område. Medicinen måste vara långvarigt verksam och inte bara smärtstillande för stunden. Den måste vara så verksam att smärtorna aldrig återkommer och även så beskaffad att den ej ger verkningar, som i sin tur nödvändiggör behov av andra medikamenter.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Det finns alltså en liten grupp människor i detta land som sysselsätter sig med jord- och skogsbruk. Den är till numerären starkt krympande, och enligt den senaste statistiska uppgiften rör det sig om 6 å 7 procent av den yrkesverksamma befolkningen. Detta lilla procenttal ger kanske lätt en föreställning om att det gäller en betydelselös näringsgren och en näringsgren på avskrivning. Det finns kanske vissa människor — och inte så få — i detta land som gärna skulle se detta. Jag kan mot denna bakgrund inte underlåta att framhålla att det svenska jordbruket i den effektiva form som det bedrivs — jag tillåter mig att säga detta, änskönt det finns personer som menar annorlunda — är en betydelsefull och viktig integrerande del av hela det svenska näringslivet.

Utöver sin roll såsom livsmedelsproducerande näringsgren — en nog så väsentlig uppgift i en fri och oberoende stat — ger jordbruket också indirekt sysselsättning i egenskap av köpare av industriprodukter. Det ger också i icke

Statsverkspropositionen m. m.

ringa grad sysselsättning i sin egen förädlingsindustri. Jordbruket är därtill på grund av sin geografiska spridning en lokaliseringfaktor för näringslivet i övrigt av icke ringa mått. Jag vill i sammanhanget också antyda jordbrukets roll som naturvårdare, något som säkerligen kommer att få ännu större betydelse framöver.

Anledningen till att jag i dag tar upp jordbruksfrågan från denna talarstol är den att jag tror att om jordbruket i framtiden skall kunna fylla dessa mycket väsentliga funktioner så måste man följa dess utveckling med den allra största uppmärksamhet och därvidlag inte minst följa hur 1967 års jordbrukspolitiska beslut påverkar jordbruksnäringsringen. Om jordbruket skall kunna fylla dessa funktioner, måste beslutet sannolikt ändras, i första hand vad beträffar de praktiska konsekvenserna, dvs. då det gäller tillämpningsföreskrifterna. Men också riksdagsbeslutet behöver prövas om på väsentliga punkter och ges en annan utformning. Jag tror att det hastar med detta. Det finns inga marginaler att spela inom. Vi har inte råd att förlora den ungdom som behövs för det framtida jordbruket. Vi har inte råd att låta jordbruket försvinna i alla de bygder där en formlig avrustning nu är i gång. Vi har icke råd att låta denna utveckling fortsätta, vare sig ur beredskapssynpunkt, ur lokaliseringssynpunkt eller ur miljö- och naturvårdssynpunkt. Vi klarar inte dessa problem med krassa totalkalkyler beträffande självförsörjningsgrad etc. Här krävs mjukare grepp inom en vidgad totalram samt ett mera långsiktigt och vidgat perspektiv.

Under föregående år presenterade lantbruksstyrelsen ett siffermaterial beträffande arealen odlad jord och skog år 1980. Det var en dyster sammanställning, givetvis varierande från län till län — oroande beträffande samtliga län men katastrofal i fråga om vissa. Kontentan av materialet var att fram till 1980 skulle cirka en miljon hektar el-

ler i runt tal cirka en tredjedel av den svenska åkerjorden tas ur produktion.

Det har tvistats ganska mycket om vad detta siffermaterial egentligen var för någonting. Det har ifrågasatts om det var en prognos över en utveckling som kommer eller om det var ett handlingsprogram baserat på 1967 års beslut. Egentligen behöver man inte tvista om detta. Vad som är intressant är att det slutliga resultatet är exakt detsamma, som en uppföljning av 1967 års beslut leder fram till. Det må vara riktigt som det gjorts gällande att lantbruksstyrelsen har fått fram dessa siffror via lantbruksnämnderna inte i akt och mening att använda dem som ett handlingsprogram och att undersökningen har skett efter vissa s. k. lönsamhetsprinciper. Men skall 1967 års jordbruksbeslut fullföljas, så blir resultatet ungefär det här angivna totalt sett. Det är väl också sannolikt att fördelningen mellan länen kommer att bli densamma.

Helt nyligen har statens jordbruksnämnd gjort en utredning av vår försörjningsberedskap på livsmedelsområdet i den situation som den nya jordbrukspolitiken har försatt oss. Jag skall inte fördjupa mig i denna utredning. Jag vill bara konstatera att enligt denna utredning nödvändiggör fullföljandet av den nya jordbrukspolitiken betydande investeringar i lagerutrymmen och betydande kostnader för lagerhållning. Enligt det av jordbruksnämnden redovisade huvudalternativet kommer behovet av investeringsmedel för beredskapslagring år 1975 att uppgå till 900 miljoner kronor. Som en jämförelse kan nämnas att siffran för dagen är 340 miljoner kronor. Detta är dock bara en av räkningarna, det kommer säkert flera. Jag förmodar att när naturvårdsverket skall skriva sin följdration — för landskapsvård etc. — blir den inte mindre. Jag föreställer mig att arbetsmarknadsstyrelsen, om kontona skulle avstämmas, redan nu behöver en inte oväsentlig å conto-likvid på sin räkning

för den ökade arbetslöshet som skapats i de av arbetslöshet redan hårt drabbade områdena.

Hur kan då en sådan, jag tillåter mig använda uttrycket, politisk inkonsekvens ske i en tid så genomplanerad som vi i dag upplever? Svaret kan bli kort: Det är ingen brist på planering men brist på samordning av densamma, eller kanske riktigare uttryckt — det beror på regeringens ovilja att se helheten i den problematik som hänger så intimt samman.

Jag understryker än en gång att om det svenska jordbruket skall kunna fylla sina funktioner att trygga livsmedelsförsörjningen, att spela en roll som lokaliseringsfaktor och dito i naturvårdssammanhang, är det vissa väsentliga saker som man inte kommer förbi och som nu icke är tillfredsställande. Vi måste ha en tillräcklig volym på det svenska jordbruket, vi måste ha en viss struktur på detsamma, och vi måste också ha en regional fördelning av jordbruket och livsmedelsproduktionen som ger en tillfredsställande garanti ur både beredskaps- och lokaliseringsynpunkt.

Vi behöver en tillräcklig volym på jordbruket i första hand för att kunna klara vår självförsörjning. Intressant i sammanhanget är att notera de mycket stora skördevariationerna år från år också inom ett vad vi kallar modernt jordbruk. Visserligen har de två senaste åren gett goda skördar, och det finns kanske vissa som faller i panik härför, men gör man en beräkning för åren 1966 och 1967 finner man att svängningarna mellan dessa på varandra följande år är så stora som 12—15 procent respektive under och över den beräknade självförsörjningsgraden. Dessa mycket färska resultat visar vilka risker man tar vid en alltför låg självförsörjningsgrad. Självfallet skulle precis samma svängningar kunna uppstå, om vi vore nere på den 80-procentiga självförsörjningsgraden.

Vi behöver också ett tillräckligt stort jordbruk för att klara den regionala

Statsverkspropositionen m. m.

spridningen. Det är ändå en fullständigt orimlig tanke att vi med en väsentligt krympt totalvolym i tillräcklig utsträckning skulle kunna upprätthålla ett jordbruk också i norra Sverige.

Beträffande jordbrukets struktur- och driftsform vill jag framhålla att ingenting talar för att andra driftsformer än den hittills förhärskande, nämligen familj jordbruket, skulle vara effektivare. Det bör starkare än som nu sker betonas att jord, skog och djur oupplösligt hör samman och kompletterar varandra. Kombinationen jord och skog är i stora delar av vårt land så självklar, att den inte borde ifrågasättas. Lika orimligt är det att som nu sker mer och mer skilja animalieproduktionen från det egentliga jordbruket. Här krävs en annan politik och en annan syn än som nu tillämpas. En intern boskillnad inom ett och samma företag mellan jord och skog leder till att det blir praktiskt taget omöjligt för ett s. k. kombinationsjordbruk att erhålla någon form av rationaliseringsstöd. Det kan inte heller ur någon synpunkt vara försvarbart att med statens stöd föra över alltmera av den animaliska produktionen till utanför jordbruket stående produktionsformer.

Jag vill ytterligare något utveckla betydelsen av jordbrukets geografiska spridning. Att denna har sitt givna värde ur beredskapssynpunkt torde stå utom all diskussion. Det går således inte att bara koppla av vissa landsdelar vad beträffar jordbruk och koncentrera detsamma till de bästa jordbruksbygderna. Men beredskapen ligger inte bara i odlad jord utan också i intensiv och tillräcklig djurhållning, främst på nötboskapssidan. Den i 1967 års jordbruksbeslut uttalade strävan att starkt minska kreatursstammen är ur beredskapssynpunkt olycklig, men inte bara detta — den medför också en snedvridning av hela jordbruksproduktionen med till synes permanenta spannmålsöverskott som följd. Den rycker därtill undan de naturliga förut-

Statsverkspropositionen m. m.

sättningarna för jordbruksdrift i just de bygder och landsdelar där man verkligen behöver den injektion som ett livskraftigt jordbruk kan ge.

Jag vill med detta komma fram till att det torde vara högst angeläget att man hanterar dessa problem mycket varsamt och att man därtill omprövar väsentliga delar av det beslut om jordbrukspolitiken som riksdagsmajoriteten 1967 genomdrev.

Herr talman! Får jag dessutom något uppehålla mig vid ytterligare en fråga som har nära anknytning till jordbrukets problem. De senaste månaderna har det politiska intresset starkt koncentrerats till frågan om den nordiska marknadsgemenskapen och vad därtill hör. Förmodligen kommer det intresset att bli stort lång tid framöver. Det är inte min avsikt att på något sätt ta upp detta stora frågekomplex till diskussion — jag känner mig inte heller kapabel att göra det. Jag föreställer mig dessutom att riksdagen senare får möjlighet att diskutera denna fråga i god tid innan några utfästelser görs. Men låt mig ändå säga några ord med anledning av att man från visst håll, där angelägenheten av en snar marknadsgemenskap tycks vara särskilt stor, gör gällande inte så mycket att jordbruket *har* eller kommer att *få* problem utan fastmer att jordbruket *är* ett problem och ett hinder för en allmän välståndsutveckling. Insinuationer om krasst gruppintresse är inte ovanliga i sammanhanget.

Det må tillåtas en icke marknadsexpert att ge uttryck åt en stilla undran om var de fantastiska vinsterna egentligen är att hämta. Vi har dock rivit tullmurarna när det gäller industrivaror inom ett betydligt större frihandelsområde än det som nu diskuteras. Mot den bakgrunden är egentligen den nordiska marknadsplanen, med preferenser för respektive länders industri och näringsliv, snarare ett uttryck för isolationism än för strävan till en liberaliserad handel. Vi har ju också

sedan länge haft en gemensam nordisk arbetsmarknad.

Mig förefaller det — jag talar alltså jämt såsom icke marknadsexpert — som om denna karamell bakom sitt söta hölje inte rymmer så värst mycket av näring. Det torde dock vara ofrånkomligt att en nordisk marknadsgemenskap kommer att innebära avsevärda svårigheter på jordbruksområdet med hänsyn till i respektive länder förd jordbrukspolitik — i varje fall gäller det för samtliga länder utom Danmark. Och respektive länders jordbrukspolitik är ju inte formad av en slump utan bygger i mycket hög grad på varje lands förutsättningar och behov. I alla händelser när det gäller vårt eget land finns också ett starkt nationellt beredskapsmotiv. Det bör tilläggas att inte heller Danmark — där förhållandena är annorlunda än hos oss och där man är intresserad av att öka sin export av jordbruksprodukter — löser sina problem genom en sådan marknad. Även om Danmark tillförsäkras hela det s. k. suppleringsbehov av livsmedel, som finns inom Norden, utgör denna kvantitet en ytterst liten del av Danmarks exportbehov och löser inte på något sätt de danska problemen.

Herr talman! Jag har som jag tidigare uttalat icke tagit upp dessa marknadsspörsmål för att djupgående analysera dem. Jag har snarare gjort det därför att jag tycker det är rimligt att pröva de nya jordbrukspolitiska linjerna och målsättningen också i ett eventuellt nytt läge. Jag ställer inte frågorna för att provocera fram ett ställningstagande från vår nye jordbruksminister i denna fråga. Jag tror att också han mycket noga behöver överväga vad den nya situationen innebär. Jag gör det helt enkelt därför att jag anser att problemen bör tas upp. För mitt vidkommande finner jag skälen för en omprövning beträffande självförsörjningsgraden inte vara mindre utan snarare tvärtom större. I det samman-

Statsverkspropositionen m. m.

hanget finns det anledning erinra om de tidigare anförda motiven för en sänkning av vår självförsörjningsgrad, alltså de motiv som förts fram från förespråkarna för en sådan. Sammanfattningsvis innebar de för det första att man skulle bättre använda våra resurser — man räknade med ett lågt bytesvärde då det gällde jordbruksproduktion, man skulle på så sätt göra en nationellt sett god affär och vi skulle kunna fylla en del av det svenska behovet genom billig import — för det andra skulle konsumenterna göra betydande vinster genom denna billiga suppleringsimport, och för det tredje slutligen skulle vi kunna — och det hävdades mycket starkt — göra en verklig insats gentemot u-länderna genom att köpa deras produkter.

Såvitt jag förstår finns nu inga av de då som starka betecknade motiven kvar. Om man skall följa de planer som nu skisserats har man från dansk sida rest det kravet att den s. k. suppleringsimport som kommer att ske inte minst till vårt land skall ske till de priser som gäller för den svenska jordbruksproduktionen respektive den danska och den finska.

I detta läge finns det ju inte samma anledning att frigöra resurser från jordbruket eftersom man då måste värdera dem på ett annat sätt. Konsumenterna gör då inte några vinster på billig import, och det är inte heller möjligt att genom att lägga ned vissa delar av det svenska jordbruket göra en insats för u-länderna genom att importera livsmedel därifrån. Man kan föreställa sig att t. o. m. socker med fördel skulle kunna produceras av danskarna, och vi har ju också tidigare importerat sockerbeter från Danmark.

Herr talman! Jag lyssnade med intresse i går på en deklaration i andra kammaren av handelsminister Lange, gjord i ett replikskifte med herr Hansson i Skegrie. Jag noterade därvid med tacksamhet att enligt hans linje skulle fördelar och nackdelar så långt möj-

ligt jämnt fördelas. Vad detta betyder går självfallet inte att konkretisera. Låt mig ändå i detta sammanhang säga att det finns saker, som inte går att sälja oavsett priset och oavsett hur jämnt bördorna fördelas. Speciellt gäller detta för vissa delar av vårt land.

Till slut, herr talman, jag har måhända varit kritisk, och det var också min avsikt att vara så. Jag vill dock notera ytterligare en sak med tillfredsställelse, nämligen den att handelsministern även meddelade att statsministern föranstaltat om överläggningar med representanter för det svenska jordbruket om de förestående marknadsplanerna.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Låt mig med anledning av herr Axel Kristianssons jordbrukspolitiska föreläsning säga att det sannerligen inte föreligger någon ovilja från regeringshåll att lösa jordbruksproblemen. Det är snarare den konserverativa syn på jordbrukspolitiken som herr Axel Kristiansson har som utgör skiljelinjen. Beträffande resonemanget om det nordiska ekonomiska samarbetet på detta område vill jag säga att det nog är tur att herr Axel Kristianssons inställning inte får bli Sveriges.

Herr talman! Den här remissdebatten är ganska lik sina många föregångare, men den är på sätt och vis också olik dem. Vi har bl. a. en ny ledare för Kungl. Maj:ts opposition i andra kammaren. I denna kammare har det varit det gamla vanliga med undantag för att moderata samlingspartiet har bytt partiledare här. Men herr Bengtson i centerpartiet är ju ingen Hedlund, och han har dessutom besvärligheter med sina egna på grund av de utrikespolitiska äventyr och utflykter vid sidan av centerlinjen som han har tagit sig före.

Oppositionen talade före valet om att vi har en orkeslös regering, men den regeringen lyckades i varje fall med den kraftsamlingen att både vinna ett val

Statsverkspropositionen m. m.

och åstadkomma en budget, som de borgerliga tydligen skakats av. Var orkeslösheten, för att inte säga hopplösheten i svensk politik i dag befinner sig kan varje vaken iakttagare se. Redan Per Albin Hansson fällde på sin tid den klassiska repliken »Sicken opposition!», och Per Albin skulle, om han hade levat i dag, ha haft större anledning att upprepa detta, med kraftigare bokstäver till och med.

En opposition som vinner ett kommunalval — år 1966 — men som så helt misslyckas att samla väljarna inför riksdagsvalet och som sedan faller ännu några trappsteg längre ner, är sannerligen inte mycket att tala om som opposition betraktad. Det hjälper inte att herr Sven Wedén kavlar upp skjortärmarna i helsidesannonser. Det måste också finnas kraft under skjortärmarna, annars är gesten tämligen meningslös.

Folkpartiet har för övrigt skakats ganska kraftigt under de inledande veckorna av den nya valperioden genom de politiska ungtupparnas protester mot riksdagens öppnande. Man begår inte en sådan handling ostraffat i ett parti som säger sig bygga på liberalismens frihetsvänliga grund.

Det är inte stort bättre på högersidan, där man använt årsskiftet till att byta namn men inte politik. Det blir väl med högerens namnbyte som med nyårslöftena, de hålls en tid men sedan är det inte någon som kommer ihåg dem längre. I detta fall är det enda man kommer att minnas att det inom det moderata samlingspartiet kommer att föras högerpolitik.

Vid namnbytet sades det att det var hopblandningen med extremistiska högergrupper ute i Europa som gjorde att man ville byta namn och beteckning. Man kände sig inte solidarisk med dem, och det kan jag förstå. Men det är ju inte andra länders högerparti som de svenska väljarna reagerat mot. Det är mot den svenska högern och dess många gånger extrema politik väljarna reagerat. Det är, som en folkpartistisk tid-

ning skrev, på det sättet att inget nytt namn kan dölja det faktum att det är högerpolitik som skall drivas.

Det är klart att det är goda tider för en socialdemokratisk politiker när han kan ta upp splittringen på den borgerliga sidan som tema vid en remissdebatt. Hela eftervalsdebatten har präglats av orkeslösheten inom oppositionen, och man kan med fog instämma med de många valmän som sagt att det var en nådig försyn som såg till att vi slapp ifrån en borgerlig trepartiregering i vårt land. Men så enkelt kan man naturligtvis inte se problemet. Det kan givetvis för socialdemokratin vara angenämt att konstatera att vi i praktiken inte har en värdig opposition i vårt land. Men för den politiska debatten och för utvecklingen mot 1970-talet är det naturligtvis en svaghet att man inte har några klara alternativ till regeringspolitiken. Vart tog de karska signalerna från valstriden vägen? Hur var det med de män och kvinnor som skulle tåga in i kanslihuset och peta bort Erlander och hans män och kvinnor? De har ju inte ens ork att nu lägga fram en skuggbudget. Grundligare slagen har den svenska oppositionen knappast varit någon gång tidigare.

Det innebär att den politiska debatten måste föras inför andra forum. Det är inom socialdemokratin själv som diskussionen pågår som bäst och intensivast om hur vi skall forma utvecklingen i 1970-talets Sverige. Det är de många människorna ute på olika platser i vårt land som i dessa dagar lägger grunden till de framsteg som skall ske under det kommande årtiondet. Det är inte människor som sneglar på en eller annan marginalröst, utan det är folk som av egen erfarenhet och med egna idéer söker ge uppslag till lösning av samhällsfrågorna.

Jag vågar understryka att det är en styrka för utvecklingen i vårt land att vi har en stark socialdemokrati och en stark fackföreningsrörelse. Det är på deras skuldror som 1970-talets politik

kommer att vila, precis som det varit under de senast förflutna årtiondena.

Under valstriden i höstas var ett genomgående tema från alla partiets sida att tala om behovet av utjämning av samhällsplikerna. Socialdemokratin utlovade inte guld och gröna skogar, men de löften som gjordes är vi i färd med att infria. Den budget som presenterats i år är ett fullföljande av utjämningssträvandena. Tre nya miljarder i form av bl. a. folkpensionshöjningar, handikappstöd, ökad satsning på utbildningsfrågorna, förstärkt arbetsmarknad och lokaliseringpolitik är bevis härför.

Om vi ser tillbaka på vad som skett i vårt land under bara en tioårsperiod, får vi ett begrepp om de stora förbättringar som skett. Det är bara det att förändringarna sker stegvis och att vi därför kanske inte alltid upptäcker dem. Det behövs med andra ord litet perspektiv på utvecklingen, för att man skall få klart för sig vad som egentligen skett.

För tio år sedan uppgick socialutgifterna i vårt land till något över 4 miljarder kronor. I år är de uppe i 11,5 miljarder. Utbildningen kostade då 1,7 miljard för att i år vara uppe i 6,7 miljarder. Och arbetsmarknadspolitiken gick för tio år sedan på ungefär 400 miljoner kronor för att i år tangera 2-miljardersstrecket.

Det är siffror som talar för sig själva, men det finns skäl att återropa dem när man från en del håll vill betona att det inte sker en utjämning i vårt samhälle.

På tal om utjämningssträvandena vill jag ge ett par exempel från den statliga sidan för att belysa att det finns lönefrågor, som borde vara bättre lösta än vad de för närvarande är. Jag har i tidigare debatter pekat på några områden, och jag skall för dagen ta fram ett enda: Det gäller SJ:s bussförare och deras anställningsförhållanden. Statens järnvägar har omkring 2 000 bussförare anställda. De är kollektivanställda. Själva vill de in på löneplan, men hittills har

Statsverkspropositionen m. m. man inte lyckats i dessa strävanden. En utredning pågår.

Bussförarna tillhör de lågavlönade, samtidigt som de har ett ansvarsfullt arbete. Inom SJ finns det i dag två kategorier bussförare. Den ena gruppen omfattar det överväldigande flertalet förare. Den andra gruppen är sådana som tidigare varit anställda som rälsbussförare men som nu flyttats över till landsvägstrafik. Båda grupperna utför exakt samma arbete. Den väsentliga skillnaden är dock att de som flyttas över från rälsbusstrafik till linjebussstrafik har ungefär 400 kronor mer i månaden än den vanlige bussföraren. Jag anser inte att de före detta rälsbussförarna har för mycket betalt. Felet är att de övriga har en lön som ligger långt under den kategorins. Dessutom har de kortare semester, mindre antal fridagar och sämre traktamentsbestäm- melser.

Riksdagen har visserligen överfört lönefrågorna till avtalsverket och löne- delegationen, men likväl anser jag att man måste säga ifrån att de förhållanden som nu råder på detta område är otillfredsställande.

Låt mig sedan, herr talman, ta upp en lokaliseringsfråga. Det gäller den av statskontoret föreslagna sammankrympningen av arbetsmarknadsverket och dess olika organ. Det är ett av de egen- domligaste förslag som sett dagens ljus i detta land. Det gäller arbetsförmedlingarna. Man frestas verkligen att här tala om en skrivbordsprodukt. Herrarna och damerna i statskontoret har tydligen inte det minsta hum om hur servicefrågorna skall ordnas. De tror tydligen att man bäst löser den mänskliga kontakten med arbetsförmedlingarna genom att dessa får så få kontor som möjligt och att det är så långt som möjligt till dem. Fem regioner i hela landet skall svara för verksamheten, och de nuvarande länsenheterna skall försvinna. Nog måste det finnas mera lämpade områden för statskontorets ratio-

Statsverkspropositionen m. m.

naliseringstvare att ge sig in på än på den arbetsdugliga och effektiva organisation som AMS har. Jag hoppas att denna utredning hamnar längst ned i inrikesdepartementets rymliga papperskorg och att den måtte stanna där för alltid.

Däremot finns det anledning att ägna en tacksamhetens tanke åt den avgående inrikesministern Rune Johanssons funderingar i statsverkspropositionen om att till andra större regioner än Stockholms, Göteborgs och Malmös överföra lämpliga objekt och därmed bygga upp dem till slagkraftiga och konkurrenskraftiga regioner. Jag hoppas att den nye ministern i inrikesdepartementet skall kunna föra ut dessa mycket fina tankar i det verkliga livet. De är för bra för att hamna i papperskorgen.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Göran Karlsson i sak hade bemött mig skulle jag också ha bemött honom.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Den ökade brottsligheten i vårt land håller på att bli vårt kanske allvarligaste samhällsproblem. Det är inte bara den kraftiga ökningen av antalet brott som är oroväckande. Det är måhända ännu allvarligare att brottsligheten håller på att ändra karaktär. Inslag av våld, hot om våld och användning av skjutvapen blir allt vanligare. Samtidigt är tendensen mot bildandet av verkliga gangsterligor, dvs. organiserad brottslighet, alltmer påtaglig. Om vi inte i tid kan bryta sönder dessa spirande gangsterligor kan det uppstå en för samhället verkligt allvarlig situation mycket snart.

Varje samhälle, det må vara konservativt, liberalt eller socialistiskt, det må vara ett industriland eller ett u-land, måste för att över huvud taget kunna fungera självfallet uppställa vissa reg-

ler för sammanlevnaden. Samhället måste se till att dessa regler åtminstone i stort sett respekteras av dess medlemmar.

Den främsta metoden för att få medlemmarna i samhället att följa uppställda regler är uppfostran under barna- och ungdomsåren, i hem och i skola. Det är här huvudvikten bör läggas vid samhällsanpassningen. Att försöka anpassa en person i den ålder då polis och domstolar får ta hand om honom är ofta för sent, och i varje fall kräver det mycket mer ingripande åtgärder än som annars skulle behövas. Enligt min mening borde skolan i högre grad än vad som nu är fallet och mera effektivt kunna bibringa eleverna kännedom om och förståelse för de regler som gäller mellan människorna i vårt samhälle. Ett särskilt skäl för detta är att vi vet att egendomsbrottsligheten tyvärr går allt längre ned i årgångarna. Numera är det inte alls ovanligt att stora stöldlikor visar sig till stor del bestå av barn ända ned i 10—12-årsåldern. Ibland invänder man att ungdomen i detta åldersstadium inte har förutsättningar för att förstå rättsregler och deras innebörd. Jag har en motsatt uppfattning, delvis grundad på undervisning på 14—15—16-årsstadiet. Jag tror nämligen att ungdomar i den åldern är vetgiriga och nyfikna på samhället. Och jag tror att om man på ett vettigt sätt förklarar vilka regler som måste finnas och även diskuterar varför, och kanske i vissa fall varför de borde kunna avskaffas, skulle man mycket väl kunna få en undervisning som kunde leda till ett gott resultat. Vi har sett exempel på detta på en del håll i skolorna, men det sker som sagt i alltför liten omfattning trots att skolans uppgift till stor del är att inpassa vår ungdom i det demokratiska samhälle som vi lever i.

Även om en ökad satsning på uppfostran och samhällsanpassning under barna- och ungdomsåren kan minska antalet personer som inte kan eller vill följa samhällets regler är det naturligt-

vis en utopi att tro att man på detta sätt helt skulle kunna eliminera brott mot samhällets regler. Frågan är då vilka metoder man bör använda för att återanpassa dem som hemmen och skolan inte har lyckats anpassa. På den frågan kan vi tyvärr inte få något svar vare sig från vetenskapen eller från den praktiska erfarenheten — i varje fall inte något tillfredsställande svar. Visserligen kan man påstå att kriminalvården i frihet i många fall — särskilt vid lindrigare fall av bristande samhällsanpassning — kan ge goda resultat, men tyvärr är den ingen patentlösning. Dels förutsätter den en positiv inställning från den dömdes sida — och en sådan inställning förutsätter ofta som bakgrund en intagning på anstalt som ett olustigt alternativ för den händelse vederbörande inte vill samarbeta — dels måste vi erkänna att även en frivård med kraftigt ökade resurser skulle misslyckas i en hel del fall.

Vad gör man då med dem som frivården inte kan klara? I allmänhet skickas de efter upprepade brottslighet i fängelse. Vi vet att återfallsprocenten bland dem som skrivs ut från fängelse är mycket hög, men vi vet inte vilka metoder vi bör använda för att kunna återanpassa även de svårare fall där både frivård och anstaltsvård har misslyckats. I det sammanhanget vill jag påpeka det orättvisa i att jämföra frivårdens och anstaltsvårdens återfalls-siffror. Frivården arbetar med en genomsnittligt lättare grupp, medan anstaltsvården i stor utsträckning får ta hand om de fall där frivården har misslyckats. Man kan alltså inte göra någon jämförelse som är rättvis mellan återfallsprocenten. Jag bortser då från t. ex. den stora skara rattfyllerister som ju döms till fängelse av andra skäl redan vid första brottet.

Svaret på frågan vilka metoder som är effektiva, humana och tjänliga till att återanpassa även de svårare fallen kan vi få endast genom fortsatt forskning. Ökad kriminologisk och rättsso-

Statsverkspropositionen m. m.

ciologisk forskning behövs och inte minst en vidgad experimentverksamhet med olika metoder.

I en partimotion från folkpartiet rörande kriminalvården understryks dessa synpunkter starkt. Folkpartiet har också under många år krävt en ökning av forskningens resurser och inrättandet av ett särskilt kriminologiskt forskningsinstitut. Vid 1967 års riksdag nådde vi också det resultatet, att riksdagen begärde att Kungl. Maj:t skulle låta uppgöra en plan för den kriminologiska forskningen och att ett behandlingsforskningsorgan provisoriskt skulle inrättas inom kriminalvårdsstyrelsen. Men såvitt jag vet har regeringen ännu inte effektuerat detta riksdagens beslut. Det är beklagligt att så inte har skett, ty frågan brädskar verkligen.

I folkpartiets partimotion om kriminalvården föreslås vidare en parlamentarisk utredning om kriminalvårdens utformning inför 1970-talet. Nu är det klart att en sådan utredning inte kan få tillgång till de forskningsresultat på lång sikt, som vi hoppas att en utökad forskning skall kunna ge oss. Men på grundval av de resultat som redan föreligger och på grundval av den teoretiska och praktiska kunskap vi har samt på grundval av den försöksverksamhet, som i alla fall i viss utsträckning pågår, bör man kunna ersätta den nuvarande ganska planlösa reformeringen av kriminalvården med en mer genomtänkt och konsekvent utformad politik.

Man skulle kanske också kunna tänka sig att utredningen fick tillfälle och möjlighet att bedriva en viss egen försöksverksamhet, givetvis i samarbete med kriminalvårdsstyrelsen.

Självfallet kan man inte i väntan på det resultat en sådan utredning kan ge låta det pågående reformarbetet avstanna. I många fall har vi sett att när regeringen av någon anledning inte vill eller inte anser sig kunna lägga fram förslag till ett reformarbete, så låter man en utredning, ibland flera utredningar, arbeta år efter år. På det sättet

Statsverkspropositionen m. m.

får man ett slags moraliskt alibi för att inte göra någonting effektivt. Så får inte bli fallet. När det gäller brottsligheten, vilken som jag tidigare nämnt ökat i mycket oroväckande takt, skulle detta vara alldeles oförläpigt.

Det främsta avhållande momentet när det gäller lagöverträdelse är kanske risken för upptäkt. I varje fall är en ökad upptäkt risk mycket humanare än strängare straff. Den ökade brottsligheten måste därför i första hand mötas med ökade resurser för polisen, så att brott inte som nu i alltför stor utsträckning förblir ouppklarade.

Regeringen har alltför sent och dröjande och i alltför långsam takt rustat upp polisväsendet, trots förslag år efter år från oppositionen om en ökad satsning. Det gamla ordspråket att det är bättre att stämma i bäcken än i ån har verkligen visat sig slå in här. Följden av den bristande effektiviteten i satsningen från regeringens sida har blivit en fortsatt ökning, och nu sista året en alarmerande ökning av brottsligheten. Hade man från början satt in tillräckliga resurser hade man inte behövt så mycket medel som nu kommer att behövas för att stämma i ån.

Naturligtvis räcker det inte med att bara öka resurserna för polisen. Under alla förhållanden bör man räkna med att kriminalvård i frihet kommer att spela en mycket stor roll i framtidens kriminalpolitik. Det är önskvärt, både av mänskliga skäl, av effektivitetsskäl och av ekonomiska skäl, att man i så stor utsträckning som möjligt kan återföra en asocial individ till att följa och anpassa sig efter samhällets regler utan att sätta in honom eller henne i fängelse. Men även på frivårdens område har upprustningen gått för långsamt. En frivård utan tillräckliga resurser, där vederbörande lämnas utan stöd, hjälp och tillsyn, kan ibland få rent av negativa konsekvenser med fortsatt brottslighet som följd.

Frivården måste få möjlighet att fungera på ett godtagbart sätt. Folk-

partiet föreslår i en partimotion, liksom vi har gjort under de senaste åren, att en snabbare upprustning sker än vad regeringen vill vara med om. Det är inte bara ökade materiella resurser som behövs för frivården. Utsikten att återinpassa en brottsling till normalt samhällsliv skulle sannolikt öka, om kriminalvården kunde, för att använda ett modernt ord, i högre grad integreras med övriga vårdformer, alltså samarbeta med övriga vårdformer, såsom socialvård, nykterhetsvård och arbetsvård.

Kriminalvården bör bli en del av den allmänna samhällsvården när det gäller anskaffning av arbete och bostad, social starthjälp, arbetsplacering etc. Det bör inte, såsom nu är fallet, vara så att myndigheterna ibland arbetar tillsammans, ibland går förbi varandra och ibland på båda hållen hänvisar till en annan myndighet så att inte något resultat uppnås. En samordning mellan olika vårdformer och en helhetssyn på olika vårdformer behövs, även om varje vårdgrupp, alltså även den kriminella gruppen, dessutom kräver specialåtgärder.

Även denna fråga om en mer enhetlig syn på samhällets vårdåtgärder har folkpartiet i år tagit upp i en partimotion, och det är min förhoppning att socialutredningen, som ju närmast arbetar på att sammanföra olika former av socialvård, även kommer att utreda frågan om att i vissa delar sammanföra kriminalvården med den övriga samhällsvården.

För de flesta som sysslar med praktisk kriminalvård står det väl klart att vi visserligen i ökad grad bör kunna använda frivården, men att vi inte helt kan undvara fängelserna. De flesta är väl också eniga om att fångvårdens nuvarande behandlingsmetoder behöver förbättras.

Tyvärr tycks emellertid erfarenheten visa att olika reformer för att humanisera och förbättra anstaltsvården inte ger något påvisbart resultat i form av

en lägre återfallsprocent. Det är en mycket nedslående erfarenhet, och även t. ex. i England har man gjort motsvarande erfarenheter. I stort sett är väl anstaltsvården i huvudsak förvaring och arbetsträning, även om jag vill vitsorda att en del lovvärda försök med olika terapeutiska metoder har gjorts. Men på detta område behöver vi verkligen i hög grad forskning och experimentverksamhet. Jag upprepar vad jag nyligen sade, att det är angeläget att Kungl. Maj:t snarast effektuerar riksdagens önskemål om resurser för en sådan forskning.

Beträffande en grupp av brott, nämligen de särskilt allvarliga, vill jag framhålla att vi inte kan anlägga de vanliga synpunkterna på kriminalpolitiken. I detta fall måste skyddet för samhället och de enskilda medborgarna gå före önskemålet att i frihet återanpassa den brottslige. Där måste återanpassningsförsöken inordnas inom ramen för samhällsskyddet. En human kriminalpolitik med en satsning på frivård får alltså inte leda till att brottslingen under anpassningsförsöken utgör ett allvarligt hot mot sina medmänniskor.

Jag tycker att detta borde vara självklart, men inte desto mindre förefaller det ofta glömmas bort i den allmänna debatten om vår kriminalvård, där kanske önsksningar om hur verkligheten borde vara beskaffad ibland förväxlas med vad verkligheten i själva verket innebär. Det är alltså klart att t. ex. den grova narkotikabrottsligheten måste mötas med åtgärder, som främst tar sikte på att skydda samhället och individen mot knarkhajarnas förödande verksamhet.

Det är glädjande att socialminister Aspling efter en folkpartiinterpellation i december i fjol i narkotikafrågan lovade att på allvar ta itu med detta problem i samarbete med sin kollega justitieministern. Vi har också nu fått en proposition i ämnet från regeringen. Alla rimliga åtgärder för att bekämpa

den grova narkotikalangningen bör enligt min mening hälsas med tillfredsställelse.

Till sist vill jag, herr talman, från kriminalvården gå över till att säga några ord om ett par problem som berör den landsända där jag är bosatt, nämligen Älvsborgs läns södra del.

Först och främst har vi där textil- och konfektionsindustriernas fortfarande bekymmersamma situation. Även om lågprisimporten från vissa u-länder i någon mån har begränsats genom överenskommelser mellan regeringen och berörda stater, förekommer en omfattande import till sådana priser att situationen för dessa industrier kan bli ohållbar. Denna fråga har ju vid flera tillfällen under senare år debatterats i riksdagen. Det är naturligtvis glädjande att regeringen så småningom tillsatte en kommitté för att utreda frågan. Men läget är sådant att snabba åtgärder kan bli nödvändiga, åtgärder som inte kan avvakta de resultat, som utredningen i sinom tid kan komma till.

Det gäller framför allt åtgärder mot import av dumpingkaraktär, där den svenska industrin alltså inte kan konkurrera ens på någorlunda lika villkor. Det kan inte vara rimligt att effektivt arbetande och hårt rationaliserade företag skall behöva nedläggas med omfattande arbetslöshet som följd därför att en del lågprisländer håller utomordentligt låga löner för sina arbetare och till stor del tack vare detta kan kasta in sina varor till underpriser på den nästan helt öppna svenska marknaden. Det kan bli anledning att återkomma härtill ganska snart.

Ett annat problem, som vi har bekymmer med i Älvsborgs läns södra del, är vägarna. Frånsett kanske de allra största vägarna är vägunderhållet i den länsdelen eftersatt till den grad, att det har skapat verkligt besvärliga problem. Många företag i länet — både större och mindre — är för sina transporter beroende av en hygglig standard på vägarna. I varje fall mås-

Statsverkspropositionen m. m.

te vägarna vara farbara. De enskilda människorna i dessa trakter, som till stor del utgörs av glesbygd, har också berättigat krav på att vägarna skall hållas i godtagbart skick så att de kan förflytta sig i de många ärenden de kan ha. Jag har själv åkt omkring i bil ganska mycket i Älvsborgs läns södra del och har kunnat konstatera att klagomålen på vägarna verkligen inte är överdrivna. Lyckligtvis för mig själv har jag dock inte försökt att ta mig fram med bil på vägarna under tjällossningen.

En förbättring av vägunderhållet på de allmänna vägarna i Älvsborgs läns södra del är alltså nödvändig. Jag vågar påstå att det är ett allmänt och allvarligt önskemål i länsdelen, ett önskemål som borde kunna beaktas vid fördelningen av väganslagen.

Herr SVENUNGSSON (m):

Herr talman! En riksdagsveteran, som efter 27 år i riksdagen vid det gångna årsskiftet lämnade detta hus, tillfrågades av en tidning, vilken riksdagsmerit som han satte högst och svarade: »Att aldrig ha talat i en remissdebatt.» Man kan bli ryktbar för mindre, men våra ambitioner är ju också något olika.

En remissdebatt av traditionell typ sysslar ju inte bara med budgeten. Den brukar i stället sväva ut över samhällslivets olika områden och kanske också spegla opinionen ända ned i folkdjupet. Kanske är det just i det avseendet som en remissdebatt — det myckna talandet — kan ha sitt berättigande.

Med anledning av väckta motioner kom 1968 års höstriksdag att — åtminstone på jordbruksutskottets höga nivå — ganska ingående syssla med fiskerinäringens problem. Krisen inom denna näring aktualiserade också frågan, och den är lika aktuell i dag. Det är därför att hälsa med tillfredsställelse att en särskild proposition kommer att avlämnas till riksdagen i februari. Vi får således anledning att återkomma.

År 1968 var ett svart år för det svenska fisket, särskilt västkustfisket, som svarar för 85 procent av svensk fiskekvantitet och ungefär 75 procent av värdet. Näringen drabbades mycket hårt och stod inför ett ekonomiskt sammanbrott. Hård konkurrens utifrån och köpmotstånd på hemmamarknaden, delvis beroende på kvicksilverhysterin, som även drabbade saltsjöfiskens, var huvudorsakerna till den starkt försämrade lönsamheten.

I det sammanhanget bör påpekas att ökade medel måste ställas till fiskpropagandans förfogande för att stimulera konsumtionen av detta högvärdiga livsmedel.

I fråga om kreditförsörjningen står fiskerinäringen ännu kvar vid ett lånefondssystem som fick sin första utformning i slutet av förra århundradet. En investering i ett modernt fiskefartyg kan i dagens läge, åtminstone på västkusten, till högst 10 å 30 procent täckas av statligt fiskerilån. Återstoden måste täckas med borgenslån i bank.

Varför inte utreda möjligheten att starta någon speciell form av kreditinstitut i stil med AB Industrikredit? Det är paradoxalt nog rationaliseringen inom fisket, som skapat de stora ekonomiska problemen. Våra fiskare har följt med i utvecklingen, skaffat allt större fartyg och modernare utrustning — man kan säga att det är en rationalisering nära nog till döds.

En parentes: Skall det bli samma resultat för det svenska jordbruket, när rationaliseringsdriven på det området är slutförd?

I de sista av dessa dagar har ett nytt rationaliseringsuppdrag på fiskets område dykt upp, nämligen mindre bemaning på fiskefartygen, ett uppdrag som redan är utdömt av Nordsjöns alla väder och all annan praktisk erfarenhet.

Fiskprisutredningens senaste betänkande med förslag till mer eller mindre temporära åtgärder för att bistå det besträngda yrkesfisket bestyrker allvaret i krisen. Utredningen framlägger en rad

Statsverkspropositionen m. m.

positiva förslag. Fiskets organisationer understryker dock i sitt remissyttrande att de framförda förslagen inte på långt när kan väntas förslå för att hjälpa fisket ur dess stora svårigheter.

Till sin omfattning är fiskerikrisen internationell. Andra fiskerinationer — i synnerhet Norge, för att jämföra oss med våra skickligaste konkurrenter — har långt tidigare och mycket verkningsfullt inlett stödaktioner. Visserligen spelar det norska fisket national-ekonomiskt sett större roll än det svenska, men även sett ur den aspekten är de norska hjälpinsatserna mycket betydande. Norge offerar t. ex. flera hundra miljoner på direkta fiskesubventioner, ett internordiskt problem vid kommande marknadsförhandlingar.

En fråga som motionsvägen tagits upp vid denna riksdag är sänkt pensionsålder för yrkesfiskare. Det är en fråga som måste lösas, antingen separat eller i ett större sammanhang. Sedan återstår mycket att göra när det gäller beskattningen — resultatutjämnning över en flerårsperiod och någon form av sjömansskatt för fiskare.

Verkningarna av 1967 års stora jordbrukspolitiska beslut kan nu börja överblickas. Storleksrationaliseringen har väl inte varit särskilt överväldigande — tyvärr, eller dessbättre! Lånemöjligheterna har ökat och finansieringen har underlättats på vissa avsnitt av produktionen. Men beslutet innebar också en ny giv när det gäller de statliga insatserna. Tidigare var såväl lånegarantier som kontanta bidrag förbehållna jordbruk med viss arealstorlek. Den begränsningen har upphört, och det är just detta som har mött stark kritik.

Man kan fråga, om det är ett samhällsintresse att med nuvarande överproduktion understödja storföretag i animalieproduktion, företag som saknar egen växtodling och är utan möjlighet att praktiskt och ekonomiskt tillvarata avfallet. Det är också högst betänkligt ur miljövårdssynpunkt. De sanitära olägenheterna bör uppmärksammas.

När det gäller rationaliseringen och 1960 års utredningsförslag på vissa punkter är dock ett nytänkande på väg. Det är att hälsa med tillfredsställelse att lantbruksstyrelsen berett jordbrukets organisationer möjlighet att föreslå ändringar och tillägg till styrelsens tillämpningsföreskrifter till 1967 års rationaliseringskungörelse.

Sedan återstår att se, om de allt större jordbruksföretagen blir bärkraftiga. Lönsamhetsundersökningar i slutet av förra året talade ett ganska dystert språk. Enligt dessa undersökningar uppvisade det mindre familjeföretaget ända ned till 20-hektarsgränsen i vissa fall ett ganska hyggligt resultat. Under sådana förhållanden är det beklagligt att villkoren för begränsade rationaliseringsåtgärder när det gäller det mindre jordbruket har skärpts i vissa avseenden. Det är de större, nyskapade företagsenheterna inom jordbruket som i dag balanserar på en knivsegg. Det är dessa som är ytterst sårbara när det gäller någon form av prispress under förändrade marknadsförhållanden i Norden.

Det finns ett återkommande anslag i budgeten, som rubriceras Täckande av förluster på grund av statlig kreditgaranti för lån till jordbrukets yttre och inre rationalisering, förvärv och drift av jordbruk, m. m. Anslaget är i år upptaget till 500 000 kronor. Den anslagsposten kan i en snar framtid komma att överskridas. Situationen *kan* bli sådan.

Småbruket, som avvecklades i 1967 års riksdagsbeslut, finns fortfarande kvar ute i bygderna. Arbetsmarknadsituationen under de senaste åren har knappast varit sådan, att ett uppbrott från dessa mindre jordbruksföretag varit möjligt eller ens önskvärt. Avgångsvederlag och arbetsmarknadsstöd i all ära — det finns tydligen ett område mellan rationaliseringspolitiken och arbetsmarknadsåtgärderna som behöver överses. Det gäller här landets största låglönegrupp.

Det blir alltmåra klart att rationaliseringsprocessen inom jordbruket inte

Statsverkspropositionen m. m.

kan bedrivas efter de premisser, som var vägledande för 1967 års riksdagsbeslut. Vid sidan om alla samhällsin-gripanden har vi åldersfördelningen inom jordbrukarkåren. Det är en självverkande faktor. Det gäller inte minst landsbygdslänens framtid, glesbygder-nas fortfarande bestånd. Underlaget för alla lokaliseringsspolitiska insatser är ändå människorna, även de som är verk-samma i de traditionella landsbygds-närningarna. Naturvårdsinsatserna från t. ex. deltidjordbrukets sida måste upp-märksammas. Naturvårds- och jord-brukspolitik måste samordnas. Den spe-cialisering vi nu har är knappast ratio-nell.

Jag skall till slut, herr talman, ta upp ett mera konkreta spörsmål. Bilskatte-utredningen föreslår i ett betänkande bland annat, att jord- och skogsbruks-traktorer, som till någon del används för transporter på allmän väg, skall beskattas med 200 kronor per år. Propo-sition till denna vårriksdag är redan aviserad.

Detta utredningsförslag verkar föga genomtänkt och kommer säkerligen att förorsaka trassel, förutom att det belastar jordbruket med en ny utgiftspost på beräkningsvis 30 miljoner kronor. Tillsammans med den från nyåret ut-gående arbetsgivaravgiften, som även drabbar ensamjordbrukaren, blir det en mycket kännbar pålaga. Utnyttjas traktorn för transporter över 20 km skall därutöver veckoskatt på 50—80 kronor erläggas. Hur skall övervak-ningen ske — och vad kostar kontrol-len? Skall traktorn utrustas med något slags färdskrivare — eller vilka trans-porter är det fråga om? Utredningen har naturligtvis inte tagit ställning till de prispolitiska konsekvenserna. Men redan nu bör sägas, att jordbruket måste kompenseras för dessa stegrade drift-utgifter. Lönsamheten inom jordbruket är inte sådan att det finns utrymme för nya och — i detta fall — sällsynt onö-diga pålagor.

Till sist, herr talman, ber jag att få

understryka de synpunkter på jordbru-
ket och de nya marknadsförhållandena
i Norden, som nyss från denna talar-
stol anfördes av herr Axel Kristiansson.
Jag gör det så mycket hellre som dessa
synpunkter av herr Göran Karlsson be-
tecknades såsom konservativa!

Herr **DAHLBERG** (s):

Herr talman! Remissdebatten har nu pågått över tolv timmar, och den fort-satta debatten kan väl inte ge så myc-
ket nytt. Det är i alla fall ett par frå-
gor som inte berörts här — åtminstone
har inte jag uppmärksammat det.

Jag tänker först och främst på om-
organisationen av arbetsmarknadsver-
ket.

Statskontoret har ju föreslagit att
man skulle slopa de nuvarande länsar-
betsnämnderna och i stället skapa fem
regionala nämnder, i Stockholm, Göte-
borg, Malmö, Västerås och Sundsvall.
Då skulle 400 tjänster överföras från de
nuvarande kansliorterna till de lokala
kontoren, som skulle förstärkas.

För närvarande har vi omkring 260
arbetsförmedlingskontor i landet. Den
nya organisationen går ut på att det an-
talet skulle minskas till cirka 80. Jag
anser att detta förslag är verklighets-
främmande. Länen har i alla fall sedan
mycket länge utgjort den regionala en-
heten för planeringen. Man kan inte
bryta ut arbetsmarknadspolitiken ur
denna länsplanering. Den måste hållas
ihop. Det är mycket som hänger sam-
man t. ex. med länsbostadsnämndens,
lantbruksnämndens, vägförvaltningens
och planeringsrådets verksamhet. Jag
tror som sagt att det vore olyckligt att
bryta ut just arbetsmarknadspolitiken
och inte behålla den på länsnivå.

Förhållandet är likadant när det gäl-
ler förslaget att inskränka antalet lo-
kalkontor. Det skulle bli glest mellan
kontoren — i mitt eget län Norrbotten
skulle vi ställas inför alternativet att ha
ett kontor antingen i Haparanda eller
i Boden; vi skulle inte få bägge delarna.

Statsverkspropositionen m. m.

Vad innebär det exempelvis om man slopar kontoret i Haparanda, som i mycket stor utsträckning är inkörsporten för den finska arbetskraften? Och jag tror att konsekvenserna inte skulle bli mindre allvarliga om man slopar kontoret i Boden, som i alla fall är en region på 30 000 personer.

Jag hoppas därför att regeringen stoppar det här förslaget. Även om verket i ett eller annat avseende måste omorganiseras, är förslaget inte sådant att det kan bli praktisk verklighet.

Min bänkkamrat herr Strandberg talade om problemen i skogslänen, och de svårigheterna är ju välbekanta. Han nämnde att skogslänen har 20 procent av landets befolkning och 40 procent av arbetslösheten. Det skulle innebära att vi har dubbelt så hög arbetslöshet i skogslänen som man har i landet i dess helhet.

Bakgrunden är den att vi, som alla vet, har haft en väldig strukturomvandling i det svenska jord- och skogsbruket, där mekaniseringen och motoriseringen satt in. Detta har varit nödvändigt med hänsyn till att skogsindustrin är en del av vår exportindustri — skall vi kunna konkurrera är det nödvändigt att mekanisera. Det går inte att återvända till den gamla ordningen.

Utöver denna strukturomvandling har vi fått konjunkturdämpningen, och dessa två faktorer har samtidigt drabbat skogslänen.

Vad skall man i detta fall göra för att råda bot på förhållandena i skogslänen? Det finns många olika uppfattningar. Personligen anser jag att det inte går att industrialisera glesbygden och skogsbygden i någon högre grad. Det kan inte vara riktigt att försöka skapa industrier på orter, där det inte finns underlag för en skola, en butik eller en postanstalt. Jag tror att det är orealistiskt och ett önsketänkande.

Vidare tror jag att det är farligt att försöka inbilla människorna ute i skogsbygderna att de skall sätta sitt hopp och sin lit till att det skall komma in-

dustrier, som skall ersätta de arbetstillfällena som skogsbruket tidigare erbjudit. Det är lika bra att tala om för dem hur det verkligen förhåller sig — att de inte kan påräkna en sysselsättning för framtiden på den ort där de är bosatta utan att de måste flytta.

Men även där är det väl så — detta framgår även av inrikesdepartementets ställningstagande beträffande länsplaneringen — att man måste i högre grad omfördela befolkningen inom länen. Inom alla län torde det finnas områden, som i hög grad kan utvecklas. Det är bättre att satsa på dessa områden än att lägga ut företag på den rena glesbygden och få bakslag. Man gör nog lokaliseringspolitik en stor otjänst om man går till väga på det sättet.

Herr Strandberg sade tidigare, att han skulle vilja rekommendera »en smärtstillande medicin» för dessa områden. Men han angav inte något recept på vad denna medicin skulle innehålla. Åtgärder kan vidtagas på många sätt. Jag tror inte det finns någon medicin, som är så beskaffad att den ger resultat på *alla* områden. Kanske skulle det för resten snarare än medicin behövas kirurgiska ingrepp, på så sätt att man gör klart för människorna att man inte kan förlita sig på korttidslösningar.

Jag tror att denna omvandling av näringsliv och samhälle kommer att fortsätta och bli vår följeslagare även framtiden. Därför är det nödvändigt att man skapar sådana organ att man helst i förväg kan se vad utvecklingen kommer att innebära. Genom planeringsråden och den länsplanering som har presenterats och igångsatts har grunden lagts för fortsatt arbete. Jag tror att det är ytterst nödvändigt att man med uppmärksamhet följer detta arbete och ständigt har grepp om utvecklingen.

Vi står även inför en annan omändring, nämligen det nordiska ekonomiska samarbetet. Det är väl ingen tvekan om att detta samarbete innebär många fördelar om man ser till helheten — produktionen skall förläggas där den

Statsverkspropositionen m. m.

kan ske på bästa sätt och till lägsta pris. Detta kan vi väl anse vara riktigt. Det skulle med andra ord innebära att det norska fisket och det norska kalkkvävet skulle få större möjligheter, att smöret och köttet kanske kan framställas i högre kvalitet eller till förmånligare priser i Danmark, att den svenska atomindustrin, svenska kullager och svensk industri över huvud skulle få ett stöd i den större marknaden — en marknad som i stället för 8 miljoner skulle få 22 miljoner invånare.

Å andra sidan är vi väl medvetna om att många bygder och många näringar kommer att bli berörda av detta. Man frågar sig hur det kommer att gå för fiskarna utefter våra kuster och för småbrukarna i Norrland. Men man måste vara medveten om att det gäller att göra en vinning för hela folkhushållet och att detta är angeläget. Det pris man måste betala är att solidariskt ta på sig kostnaderna för alla de näringar och människor, som blir berörda av denna lösning av det nordiska ekonomiska samarbetet, om vi skall nå helhetsresultatet: en högre levnadsstandard och en tryggare framtid.

Det blir tillfälle att återkomma till detta inom de närmaste veckorna och jag skall därför inte mer fördjupa mig i denna fråga.

Jag är alldeles övertygad om att vi inte bara får fördelar utan också sådana verkningar, lokalt i olika industrier och näringar, att man måste vara väl införstådd med att det nordiska ekonomiska samarbetet kommer att skapa en strukturomvandling utöver den vi tidigare haft med de svårigheter som det kan leda till. Samhället måste vara så beskaffat, att vi är villiga att solidariskt hjälpa de enskilda människorna när de kommer i kläm på grund av utvecklingstakten.

Herr STRANDBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! För att inte några missförstånd skall uppstå mellan herr Dahl-

berg och mig vill jag bara säga att vi inte skall ge oss på en polemik medicin kontra kirurgi. Jag tror att varken herr Dahlberg eller jag behärskar det fältet. Vad jag sade var att den medicinen, som erfordras inom skilda områden, måste ha en långsiktig verkan och icke vara vara smärtstillande för stunden. Det var ett uttryckssätt, herr Dahlberg.

Herr Dahlberg sade också, att jag kommit in på lokaliseringspolitikens område men inte konkret talat om åtgärder. Den grundsyn som herr Dahlberg anlade i sin tankegång, eller att man inte skulle fortsätta att försöka lura befolkningen i glesbygderna att man kan placera industrier hur som helst, delar jag och hela moderata samlingspartiet med herr Dahlberg.

Jag nämnde också att jag inte skall ta upp tiden med att i detalj redovisa vad vi från vårt parti i tio punkter konkret föreslår. Jag sade också att man skall skilja på lokaliseringspolitik och en från denna helt skild ny form, nämligen glesbygdspolitik.

När vi ordentligt har läst motion II: 443 i år, herr Dahlberg, då kan vi fortsätta vår debatt.

Herr SÖRENSON (fp):

Herr talman! Det hör till gott mänskligt beteende att inte sparka en slagen motståndare. Det betedandet bör också gälla i sättet att umgås politiskt. I sitt yttrande för en stund sedan sparkar Göran Karlsson, och han sparkar hårt. Han sparkar oppositionen och det parti som jag tillhör och representerar.

Jag kan tala om för Göran Karlsson att valnederlaget inom det parti jag tillhör har gjort ont. Sparkar gör alltid ont, särskilt om man dessförinnan har fått ett hårt slag.

Folkpartiet har förlorat förr och rest sig, och jag kan försäkra Göran Karlsson att vi försöker resa oss en gång till. I sitt anförande antydde han att det skulle vara fråga om en »kraftlös poli-

Statsverkspropositionen m. m.

tisk hållning» från vår sida. Jag vill inte närmare kommentera den grundsynen. Jag vill bara säga att om han tror att oppositionen som helhet, och folkpartiet — som jag bäst känner — i synnerhet, har givit upp, så har han gjort sig skyldig till ett stort misstag.

Jag tycker att det ligger en motsägel-se i vad herr Göran Karlsson anför. Å ena sidan efterlyser han en stark opposition. Det är en riktig demokratisk hållning. Ingen demokrati fungerar med levande kraft om inte en stark opposition existerar. Samtidigt intar han en föraktfull hållning gentemot de partier som har att leva i opposition. Tror herr Göran Karlsson, att den starka opposition han efterlyser stärks genom de debattmetoder som han använder? Men blir herr Karlsson lycklig genom att förhåna oss som har förlorat, som han gjorde i sitt anförande, så var så god och fortsätt! Särskilt nobelt är inte hans handlande, och jag är mycket tveksam om det är särskilt politiskt effektivt. Men det är ju en värderingsfråga.

Vad vi i denna debatt diskuterar är Sveriges ekonomiska politik för det kommande budgetåret. Finansplanen fastslår, att det för vår ekonomiska politik centrala målet är full sysselsättning, snabb tillväxt och en jämnare inkomstfördelning. Om den målsättningen råder väl inte några delade principiella uppfattningar mellan partierna. Det är om metoderna att nå målen och resultaten, som regeringspolitiken av-sätter, som diskussionen står.

Men det finns enligt min uppfattning en djupare och angelägnare fråga att diskutera. Är politikens mål endast ekonomisk effektivitet? Kan verkligen likhetstecken sättas mellan politik och ekonomisk politik? »Vi lever i en kaotisk tid, i ett renässansartat virrvarr. Våldiga krafter håller på att frigöras. Skall de måla storhet eller elände med sina starka färger?» — De orden har jag inte hittat på själv. De är ett citat ur Sven Fagerbergs höstbok »Dialog i det fria». Sven Fagerberg fortsätter:

»Vi vet hur vi borde gå till väga: det måste börja med en livsåskådning som i sig innehåller en målsättning. Först därefter kan vi diskutera vad vi bör ta oss till.»

En livsåskådning, en målsättning för vårt samhällsarbete — vågar man an-föra sådana ord i en riksdagsdebatt?

Inte är det väl svårt att se, att det finns något som inte stämmer i vårt samhälles utveckling. Protester och förtvivlans rop blandas på mångahanda sätt. Vi hör och ser allt tydligare det onda och det vrånga mitt i det goda samhälle, som vi lever i och som vi söker bygga i den värld där vi har ett ansvar. Visst har vi det bra i vårt land, om vi gör en jämförelse av internationell art, och bättre får vi det. Men samtidigt ökar spänningen och missämjan och i vissa fall förtvivlan. Nog klarnar det mer och mer, att effektiv ekonomisk politik i ett land och en världsdel inte räcker. Politik, riktig politik, är inte bara full sysselsättning, snabb ekonomisk tillväxt och en jämnare inkomstfördelning. Det är något fel om vi tror, att dessa faktorer allena be-stämmer graden av standard och status, djupt och riktigt fattade, i ett land. Det är frågan om ett mål och en mening med det liv vi har att leva inom de ekonomiska ramar som samhället skapar.

William Carey, engelsman från slutet av 1700-talet, den moderna missionens grundläggare, lärde sin tids människor att se på en karta, inte i samma mening som kolonialisterna gjorde det — och hur de såg på kartan, det vet dagens människor genom bitter erfarenhet — utan så att de upptäckte människorna och deras eviga bestämmelse.

Människorna och deras bestämmelse — hur går det för människorna i vårt samhälle?

Waldemar Svensson, en politiker av en gången generation och allmänt ak-tad, skulle jag tro, frågar i sin senaste bok *Tro, Frihet, Samexistens*: »Hur är det med renhållningen i naturen, med

Statsverkspropositionen m. m.

materialstöder på arbetsplatsen, med snatterier i varuhuset, med maskning i arbetet, med skattefusket, med viljan att tjäna pengar på folks laster, med pressetiken, med den 'fromma' elakheten och med vår levnadsstandard kontrollera u-länderna?» Dessa frågor är angelägna för vårt samhälle.

Vi kan tillägga: Hur är det med inkomstutjämnningen i vårt samhälle? Klyftorna är oerhört svåra att överbygga. Liksom de vidgas mellan i-länder och u-länder har de en tendens att vidgas mellan låg- och högavlönade i ett samhälle som vi själva håller på att bygga. Det är inte därför att vi, tror jag, saknar instrumenten när det gäller inkomstutjämnning utan därför att vi inte vill på allvar.

En angelägen fråga: Kan vi i vårt politiska liv och i vårt gemenskapsliv i allmänhet vara utan moral? Nej, jag tror inte det. Det gäller nu inte att föra ofruktbara debatter om privatmoralens innehåll, utan nu måste vi skapa ett uppriktigt och djupt engagemang i frågan om vad socialmoral är och vilka konsekvenser den har för såväl den enskilde som samhället. Nu gäller för individerna en ofrånkomlig upplevelse av vad ansvarig medmänsklighet betyder på ett ytterst personligt — ofta ekonomiskt kännbart — sätt.

Vi har t. ex. att fråga oss: Vad är det för ett slags samhälle vi skapar? Är det ett samhälle bara för de starka, för de vitala, för dem som duger? Eller har de veka, de svaga, de som inte riktigt orkar med kraven, också rum i vårt samhälle? Är vi mer än vänliga mot dem, tar vi dem på allvar och ger dem fullt utrymme i det samhällsbygge som vi är engagerade i?

I remissdebatten i båda kamrarna har situationen i den moderna skolan antytts. Här pågår ett gigantiskt nybyggnadsarbete som vi alla har varit överens om. Vi talar med stolthet om en demokratisk skola. Samtidigt vet vi att spänningarna och problemen i den nya skolan är hart när outhärdliga för somliga.

Poängjakten, det fria valet och kravet på ett frimodigt framträdande trycker ner de blyga, säger en skolkurator och ger exempel på hur unga människor tvingas att använda sömnmedel för att orka leva, hur de är rädda för att gå in i lektionssalarna, hur lärarna känner sig maktlösa och hur svårt de upplever det att fullgöra sitt uppdrag i en situation, som ofta tar mer hänsyn till systemet och dess genomförande än till den enskilda människan sådan hon faktiskt är. Skolkuratorn talar vidare om familjerna bakom och den förtvivlan som ofta finns där, alla ungdomar som bryter samman och slutar skolan och alla föräldrar med moralistiska attityder, som kräver att deras barn skall fortsätta.

Jag har ingen anledning att svartmåla, ty min grundläggande inställning till den gigantiska nydaningen inom skolans område är positiv. Men vi måste ha klart för oss, att det här också håller på att hända någonting ytterst olyckligt för det svenska folket. De ansvariga myndigheterna måste verkligen på allvar ta itu med de mänskliga problemen i sammanhanget. För närvarande är det icke väl beställt.

En skolkurator sade: Det är något som är gale i den nya skolan. Den som har barn i den ålder det här är fråga om vet, att detta är ett sant ord. Någonting är verkligen gale för närvarande i den svenska skolan. Och det är icke ett ansvarigt politiskt handlande att så driva på en skola, att människor genom den går under i stället för att stärkas och bli dugliga för livet och tillvaron. Det är en fråga som de ansvariga skolmyndigheterna bör ta på mycket stort allvar.

Man ställer sig frågan: Måste vi, om jag får använda det uttrycket igen, på skolkartan upptäcka den unga människan på nytt? Det är ändå för hennes skull skolan existerar — det är inte så att det är eleverna, som existerar för samhället.

Här ligger också problematiken bak-

om protesterna mot UKAS, skulle jag tro. Man vill inte vara med om att strömlinjeformas in i att ta ansvar för ett samhälle, där man inte känner sig hemma.

Vi har frågan om det psykiska klimatet i samhället. Det har jag talat ganska mycket om här i kammaren, och jag skall inte använda många ord om det i denna debatt. Numera talar man om »den inre miljön» — gärna det. Jag ber er emellertid observera att i allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 21 år 1968 sades: »Utskottet är väl medvetet om att en sådan utbyggnad av den psykiska hälsovården i takt med ett ökat behov kan betyda att en prioritering av ekonomiska resurser och utvecklingsmöjligheter för sådant ändamål måste ske».

Detta utskottsutlåtande bifölls i riksdagen i april 1968. I klartext måste detta betyda ungefär: Människan kostar för människan pengar. Men det är inte människan som ekonomisk standardvarelse som betyder något utan människan som människa i hennes totala existens.

Jag har letat i budgeten för att hitta något uttryck för vad riksdagen beslöt i april månad med anledning av allmänna beredningsutskottets utlåtande. Var i budgeten finns det initiativ, som stämmer med vad riksdagen sade om prioritering av den inre miljön som man då gav uttryck för? Jag har inte hittat det!

Riktningen i vår samhällsutveckling är en väsentlig politisk fråga. Vi kunde diskutera konsumtionssamhällets värderingar, men man vill inte att vi skall tala så länge och jag låter det därför vara, men jag ställer ändå frågan: Skall vinstmotivet i privata och statliga företag alltid dominera — också över ambitionen att skapa ett människovänligt samhälle? Som regel har det ekonomiska motivet en helt dominerande genomslagskraft. Den som vågar tänka annorlunda får föga stöd och han blir föga populär inte minst i po-

Statsverkspropositionen m. m.
litiskt avseende. Men människans inre befrielse är viktigare än hennes yttre status.

Jag tillåter mig ta några exempel — det är exempel i kanten, men uttryck för den grundläggande hållning som vi har.

Samhället har inte gjort något för att hjälpa dem som önskar bistå med människor när det gäller psykoterapeutisk vård. Det finns ett institut — ett enda — som har arbetat med denna fråga och det är S:t Lucasstiftelsen. I många år har samhället ansett det institutet vara värt ett stöd på 30 000 kronor. Också i år säger man, att 30 000 kronor anser man att dess arbete är värt. För närvarande har institutet en väntetid på mellan 10 och 12 månader, men riksdagen säger ändå att 30 000 kronor är vad det är värt. Man borde i stället ge möjligheter för institutet att anställa mera folk för att nedbringa väntetiderna till sex månader eller en månad för att olyckliga människor skulle kunna få början till en rimlig hjälp. Nej, det är för dyrt. Det har vi inte råd med i den totala budgeten, heter det.

Privatgymnasierna är en annan fråga. Jag läste i utbildningsdepartementets skrivelse en brasklapp om att dessa troligen måste försvinna här i Stockholm. Jag saknar förmåga till avgörande invändningar mot detta. Sådan är utvecklingen. Samtidigt vill jag erinra om att här har fortlevat en idealitet från gången tid. Eftersom jag väl är känd som kristen bekännare vill jag säga att Whitlockska skolan inte har någon som helst kristen bakgrund utan snarare en profan humanistisk idealitet. Här finns alltså något av detta arv kvar i den typen av skolor. Men, säger man, de passar inte i det moderna samhället, de får antagligen försvinna.

Frågan om självmorden har jag av viss anledning kommit att intressera mig för. 1967 dog i vårt land 1 702 människor för egen hand. Det var nä-

Statsverkspropositionen m. m.

ra 50 procent fler än som dog genom trafikolyckor. Vi lägger ned enorma pengar, med rätta, på att rehabilitera trafikolycksfallen, att hjälpa dessa människor att på nytt träda in i livet. Men i fråga om självmorden gör vi knappast någonting. Internationella undersökningar ger vid handen att det är mellan sex och tio gånger så många människor som misslyckas med eller avbryter ett självmordsförsök som de som lyckas. Det skulle betyda att varje år inemot 15 000 svenskar kanske inte orkar med sitt liv utan försöker göra slut på det. Kan vi säga oss att det där har vi inte med att göra?

Nej, vi kan inte manipulera med människor. Vi får diskutera detta ämne senare i kammaren. Men de som uppger ett förtvivlans rop men nu inte får svar borde också genom samhällets insatser få ett rimligt svar.

Sedan, herr talman, en annan fråga.

Vi har alla varit överens om att mervärdeskatten representerar en riktig utveckling. Men situationen är för närvarande den att frivilligorganisationer — jag ber om ursäkt för att jag nu talar om sådana som jag bäst känner till — t. ex. de frikyrkliga, som helt bygger på frivilliga bidrag, får betydande merutgifter. Ett sådant förbund som Svenska Missionsförbundet kan räkna med att under kommande år 200 000 kronor utöver vad man nu betalar måste gå in i budgeten, därför att förbundet måste betala arbetsgivaravgifter enligt förordningen om moms. Är det en riktig hållning till frivilligorganisationer? Jag tror att det är en i grunden felaktig syn på något som är värdefullt i vårt samhälle. I stället för att skapa ordningar som gör det svårt, ja nästan omöjligt för frivilligheten att leva, skulle vi på allt sätt uppmuntra den, och när vi tvingas till djupingripande samhällsåtgärder skulle vi beakta och skydda de krafter i vårt folk som alltjämt på frivillig grund söker ta sitt ansvar.

Jag hör till dem som med sorg ser

att ett stort skede i vårt folks historia håller på att avslutas. Dess idéer får inte utrymme i det på ekonomisk vinning och kraftig samhällsinsats inriktade moderna samhället. Jag tänker på våra folkrörelser. Får vi ett bättre samhällsliv genom de stora operativa enheterna och avpersonifieringen av den enskildes roll och ansvar? Jag frågar — och jag tvivlar.

En annan fråga gäller vapenexport och vapenproduktion. Vi får anledning att återkomma till den saken.

Ytterligare en fråga som jag här helt kort vill vidröra gäller vår solidaritet med den tredje världen. Här gäller att betrakta frågan om en långsiktig samhällsplanering och våra ekonomiska åtaganden. Herr Erlander stod här i talarstolen i går och talade med stor kraft om att ifall man hade följt folkpartiet det och det året så hade samhällets insatser i dag varit 9,5 miljoner kronor svagare. Jag diskuterar inte den frågan ur saklig synpunkt. Jag säger bara att detta visar att vår ekonomiska planering har långsiktiga verkningar.

Ett av de tal som gjorde djupast intryck på mig i vår debatt om u-hjälpen i våras var fru Ulla Lindströms, då hon bl. a. sade att det är det som vi beslöt för oss själva för fem—sex år sedan, de reformer vi då ville ha, som gör att utrymme nu inte finns för en kraftigare satsning på u-hjälpen. Hela den problematiken är stor. Men jag vill här säga att vi under 1970-talet har att leva inte bara med en ansvarig hållning för ett svenskt samhälle utan med en ansvarig hållning som berör hela den värld, där vi befinner oss. Vi är numera ofrånkomligen en del i ett stort internationellt sammanhang och vi måste i dag ta ett nationellt ansvar i detta avseende.

Vad beträffar ett ansvarigt samhällsliv säger den liberala tanken — som jag verkligen inte skäms för — att jag som människa har ett ansvar för den gemenskap i vilken jag lever och för

Statsverkspropositionen m. m.

den samhällsutveckling som jag har del i. Skall detta ansvar kunna väckas till liv och befrämjas, måste på något sätt en reell upplevelse av medinflytande skapas. Om detta tror jag att vi alla är överens. Men eftersom man har tvivlat på att oppositionen har någon politisk kraft vill jag tala om att vi inom folkpartiet mycket intensivt arbetar med dessa frågor för närvarande. Människan måste känna att hon har del i en beslutande grupp, att hon har del i det samhälls skeende som pågår runt omkring sig. Ansvarets möda — ty det är mödosamt att ta ansvar — måste stå framför oss såsom en uppfordran och såsom en gåva.

Det finns en annan fråga, som man inte kan undvika att ta upp när frågan gäller situationen i vårt land, och det är frågan om frihetens gränser. På nytt är det en fråga om den enskilda människans engagemang i de avgörande livsfrågorna. Här kommer den stora problematiken om beteenden och ansvarig livshållning fram. Vi kan som exempel ta frågan om pornografi. Kan det vara riktigt att de nya besuttna som ofta är unga människor skall tjäna pengar på absurditeter och svårigheter inom det mänskliga beteendet?

När det gäller pressetiken är frågan: Gäller det fri sanering eller statligt tvång?

Vidare vill jag nämna det tilltagande föraktet för demokratins spelregler. Jag hade i går tillfälle att delta i en diskussion, där det talades om falsk och äkta radikalitet. Vad hör man i sådana sammanhang då ofta sägas? Jo, att det är hopplöst att komma någon vart i ett etablerat samhälle och att man därför vill ta saken i egna händer. Här har man verkligen på fullt allvar ifrågasatt den utveckling som vi bär ansvaret för och som är av så djupgående art att vi tar ansvaret för den i lagliga former. Vi ändrar på det som är vrängt och vi är öppna för att lyssna på de röster som hörs, men vi har en grundläggande lojalitet mot de

lagliga ordningar som gäller i vårt samhälle.

Vi har vidare känslan av osäkerhet, otrygghet och rädsla. Jag tror inte på de auktoritära vägarna som botemedel. Det religiösa auktoritetssamhället finns inte mer. Må de sista murarna falla — jag har bidragit till att de skall falla och gör det i fortsättningen. Jag tror på människans frihet och människans ansvar. Men jag vill också säga att jag inte tror på den profana moralismens andliga förtryck. Man är inte ung nog, man är inte radikal nog, man är inte arg nog och man är inte solidarisk nog eller någonting annat i den stilen. Jag tror inte att man på den vägen verkligen kan locka fram ett ansvarigt handlande bland vårt folk. Det finns många som i dag känner sig hårt betryckta av den väldiga profana moralism som sveper över vårt folk.

Jag kommer vidare till kampen för samvetsfrihet. Jag hör till en liten religiös grupp, vars föregångare har suttit i fängelse för sin tro — det vill jag inte göra mycket affär av alls, ty det hände för länge sedan — men verkningen är ännu inte övervunnen. Det är kanske känt att jag är frikyrkoman. Jag vågar därför säga att jag tycker att det är heltokigt att det svenska samhället skall döma präster, som av samvetssskäl vägrar att viga, till i regel bötesstraff. Vi har nått så långt i vår demokrati, att vi har råd att säga att även om vi inte begriper allt så vill vi i möjligaste mån ge utrymme för ett samvetsbestämt handlande. Vi borde vara beredda att låta präster, som lever i svåra samvetskonflikter, bli befriade från vigselplikten. Det är förnedrande i ett demokratiskt samhälle att folk skall dömas till böter i det avseende det här gäller. Vi får anledning att återkomma till detta ärende.

Så länge vi har en statskyrka — personligen hoppas jag att den försvinner under 1970-talet — måste statskyrkan dock ta ansvar för att den som önskar vigsel inom hennes ram också får det.

Statsverkspropositionen m. m.

Det måste vara möjligt med god vilja att ordna den saken.

Skall århundradets reform — skolreformen — verka i ett blandekonomiskt eller ett socialistiskt-marxistiskt samhälle? var en fråga som statsrådet Moberg fick på Stockholms universitets kårhus i söndags. Han svarade: Olika värderingar och system skall finnas med. Jag tror att vi alla här i kammaren tycker att detta var ett riktigt svar. Det är inte de hårda doktrinerna utan det är det mänskliga samlivets eget väsen som skall forma vårt samhälle. Därför vill vi inom vårt parti inte vara doktrinära. Vi vill försöka att i möjligaste mån vara pragmatiska och ta ett socialt och personligt mänskligt ansvar. Det har vi försökt göra i det förgångna, och det kommer vi att göra i fortsättningen.

Samverkan med samhället skall ske, tror jag, enligt en princip som i skapandet och inte i utjämningen ser den etiska handlingen. Utjämning skall ske, men den kommer bäst genom att vi ger människor möjlighet till ett skapande liv. Detta är en liberal tanke. Ge människorna förtroende, ge dem utrymme, ge dem ansvar! För den principen vill vi inom det liberala partiet fortsätta att arbeta. Vi tror att den tanken är viktig då vi bygger morgondagens samhälle. Vi är övertygade om att liberalismen där har en funktion att fylla.

Vi behöver en livsåskådning och en målsättning för att veta vad vi skall ta oss till, sade jag förut. Denna hållning skall innesluta att varje människa har rätt till en meningsfull, icke centraldirigerad samhällsfunktion. Människan i dag söker bot mot sin ensamhet och vanmakt. Vårt samhälle bör med sina ekonomiska åtaganden stimulera till ett liv i ansvarig gemenskap. Det är inte den ekonomiska effektiviteten allena saken gäller. Det gäller människan.

Herr talman! Vid denna riksdag har ett flertal motioner väckts som ger uttryck för viljan till större rättvisa mot dem som halkat efter i utvecklingen,

större ömhet mot de ensamma och för-tvivlade än de kanske nu upplever, mer förståelse för de udda människorna, unga och gamla. Då dessa motioner diskuteras i riksdagen kan idégrunden inte redovisas varje gång. Jag har därför i korthet velat redovisa vad som är den röda tråden genom de motioner som jag varit med om att väcka: en vilja till ansvar mot människan sådan hon är i den kaotiska tid vi upplever, i det renässansartade virrvarr vi har del i. En sak är väsentlig: att människans personlighet bevaras någorlunda intakt, att hon vinner mognad och en ny positiv kulturell integritet. Också i våra beslut här i kammaren under denna riksdag har vi att handla så att människan verkligen får möjligheter att bli till som människa, så som det var tänkt från begynnelsen.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag ämnar inte polemisera mot herr Sörensons rundmålning och svartmålning av det svenska samhället av i dag. Herr Sörenson lär emellertid i början av sitt anförande ha anklagat mig för att ha sparkat på oppositionen, och det är detta yttrande min replik gäller.

Om herr Sörenson hade lyssnat till vad jag sade, så hade han inte kunnat använda uttrycket att jag sparkat en slagen motståndare. Jag sade att oppositionen är orkeslös. Jag tror inte att herr Sörenson med ett enda ord har kunnat peka på att det skulle vara någon kraft i oppositionens tankegångar och förslag. Man har inte gjort någon skuggbudget i år, vilket jag anført som ett exempel, men jag har inte sparkat på en motståndare.

Riksdagsdebatter är politik, herr Sörenson. Här är det inte fråga om moraliska och andra värderingar, utan diskussionerna rör politiska frågor. Är man politiker, herr Sörenson, får man räkna med att politiska frågor tas upp

Statsverkspropositionen m. m.

och debatteras i kammaren utan att man fördenskull kan beteckna det som ett sparkande på motståndare.

Jag skall gärna, herr Sörenson, ta upp ett resonemang om vad oppositionen gjorde efter sin valseger 1966. Runt om i hela landet sparkade oppositionen ut socialdemokratiska politiker från olika valda förtroendeposter därför att socialdemokraterna inte längre hade majoritet. All right, jag kan förstå det. Men då skall man inte i riksdagen anklaga oss för att vi säger att dagens svenska opposition är svag och orkeslös. Det är den nämligen.

Herr Thapper exempelvis petades med en enda rösts övervikt som ordförande i Landstingsförbundet, inte därför att han var svag eller orkeslös utan därför att det fanns en borgerlig rösts övervikt vid valet. Herr Sörenson skall inte anklaga andra för att de spetsar till sakerna. Det borgerliga Sveriges agerande efter valet 1966 bär syn för sägen.

Hur var det för övrigt, herr Sörenson? Ni skulle vandra in i kanslihuset. Ni hade gjort upp vilka tjänstemän där som inte skulle få vara kvar efter det att socialdemokraterna hade slagits ut! Nog finns det exempel som visar att det borgerliga Sverige sannerligen inte skall beklaga sig över att vi råkar vara stygga mot oppositionen.

Jag vill ta upp en enda sak ytterligare i herr Sörensons inlägg, nämligen den vrångbild som han presterade om den svenska skolan. Vi har, herr Sörenson, allesammans — både liberaler och andra och självfallet socialdemokraterna — varit med om att skapa en ny skola. Jag tror inte att man vinner någon respekt genom att stå och svartmåla skolutbildningen. Visst finns det svagheter även i vårt skolsystem i dag, men, herr Sörenson, det är ändå en väsentligt annan skola som vi har i dag. Den är på väg att bli någonting. Den ger alla ungdomar samma chans. Då skall man inte svartmåla en och annan detalj och göra den till ett huvudnum-

mer i den svenska skolpolitiken. Vår skolpolitik mäter sig väl med andra länders. Vi ligger steget före andra länder. Använd då inte riksdagsdebatterna till att klanka på den skola som ni själva har varit med om att genomföra.

Herr LIDGARD (m):

Herr talman! Jag kände ett visst bekymmer inför att gå upp i talarstolen efter herr Sörensons inlägg och hålla ett anförande, som väsentligen bygger på statistiska centralbyråns förhållandevis torra och litet tråkiga rapporter. Nu befriade herr Göran Karlsson mig från detta att komma omedelbart efter herr Sörensons fina anförande, och vi är nu tillbaka på den nivå på vilken debatterna här vanligen hålles.

Enligt de riktlinjer som riksdagen för några år sedan drog upp för universitetens och högskolornas utbyggnad räknade man med att ungefär 87 000 studenter skulle vara inskrivna vid dessa läroanstalter läsåret 1971/72. Redan i år är siffran 104 000, och man kan räkna med att man det år som prognoserna gällde är uppe i 120 000—125 000 inskrivna studenter. Nu tar ju för allt i världen inte alla inskrivna studenter examen, så arbetsmarknadsproblemet kommer naturligtvis inte att bli riktigt så stort som antalet inskrivna studenter vittnar om.

På den tid när jag reste runt till studentkårerna och höll informationsmöten om den framtida arbetsmarknaden, brukade jag inleda mina anföranden med ett litet kyligt och kanske inte så vänligt påpekande: Hälften av er som sitter här i salen kommer aldrig att ta någon examen. När jag hade sagt detta hände alltid samma sak. Man vände sig och tittade på sin granne och tänkte: Jaså, du skall inte ta examen. Sedan fortsatte alla att studera precis som om ingenting hade hänt. Ungefär hälften av studenterna kastade bort en värdefull ungdomstid i någonting som inte resulterade i examen och i tillfredsstäl-

Statsverkspropositionen m. m.

lande kunskaper för att ge sig ut i yrkeslivet.

Jag vet inte om examensfrekvensen kommer att öka utöver de 50 procent — eller kanske något mera — som den för närvarande utgör. Vi har ju under den sista tiden kunnat konstatera att många studerande — hur många vet man inte — ägnar sig åt en del andra aktiviteter, som förmodligen inte ger så särskilt stort utrymme åt ett effektivt studerande. Det kan hända att examensfrekvensen just av den anledningen inte kommer att bli så hög. Det gör kanske inte så mycket. Av den vokabulär att döma som förekommer är det kanske rent av bra att en del av dem inte tar examen och skaffar sig förutsättningar för att tjänstgöra på betydelsefulla poster i samhället; det kanske är bra för samhället.

Men, herr talman, låt mig återvända till statistiska centralbyråns lite torra siffror. De ger oss en upplysning om den mycket allvarliga arbetsmarknadsituation som dagens unga studenter kommer att ställas inför under 1970-talet. Redan nu har tillströmningen gett våra universitetsmyndigheter mycket stora bekymmer när det gäller lokaler och lärarpersonal. Jag är själv ett levande exempel på den lärarbrist som råder vid Stockholms högskola. Jag får nämligen föreläsa några timmar i terminen för de blivande lärarna om författningskunskap. Jag har därför också en egen erfarenhet av hur de lokaler ser ut som man arbetar i. Man samlas för allt i världen i ett nybyggt hus, men i källarlokalerna i Vasastaden har det inrättats föreläsningsslokaler som när jag kommit dit på kvällarna har varit så igenpyrda av dålig luft och av rök att det praktiskt taget har varit omöjligt att där sköta ett meningsfullt arbete. Det är en högst vedervärdig och olämplig studiemiljö. Jag har gått därifrån med huvudvärk, och jag har funderat på hur de studenter har det som har varit tvungna att uppehålla sig där under en större del av dagen.

För att få ett grepp om vart den våldsamma expansionen av akademiker kommer att leda i fråga om den framtida arbetsmarknaden är det angeläget att olika offentliga organ — det gäller både på utbildningssidan och på arbetsmarknadssidan — detaljstuderar problematiken om utbud och efterfrågan under en längre tidsperiod. Det är både från samhällets och från den enskildes synpunkt nödvändigt om alltför stora felinvesteringar skall undvikas. Är det nu på det sättet — och jag tror att det är riktigt att man handlar efter den linjen — att man avhåller sig från att med yttre medel styra den enskildes utbildningsintresse kan det i varje fall inte vara något fel i att man genom prognoser och genom olika uppgifter försöker underlätta för den enskilde studenten att på allra bästa sätt själv bilda sig en uppfattning om den arbetsmarknad som han utbildar sig för.

Det finns redan nu uppgifter som visar utvecklingstendensen. Statistiska centralbyråns prognosbyrå presenterade förra våren en beräkning över tillströmning och examination vid universitet och högskolor fram till år 1980. De siffror, som man kom fram till, låg väsentligt över vad man ditintills hade räknat med, men redan efter några månader var siffrorna föråldrade. Då hade universitetskanslersämbetet i sina anslagsaskanden för det kommande budgetåret räknat upp statistiska centralbyråns prognos med ungefär 4 000 studenter, från 18 700 nyinskrivna till 22 600. Den uppgiften höll inte heller särskilt länge.

Varje hösttermin skickar universitet och högskolor uppgifter till statistiska centralbyrån om det antal studenter som skrivit in sig under terminen; man gör det två gånger, den 10 september och den 15 oktober. Beträffande siffrorna den 15 oktober vet man av erfarenhet att till dem skall läggas 7—9 procent så får man den totala inskrivningssiffran för terminen. Så har det varit under i varje fall ett par, tre år be-

Statsverkspropositionen m. m.

träffande de teologiska, juridiska, samhällsvetenskapliga, naturvetenskapliga och humanistiska fakulteterna. Gör man den uppräknningen med ungefär 8 procent finner man att tillströmningen detta år blir 24 000 studenter i stället för beräknade knappt 19 000. Det är en ökning med ungefär 25 procent.

Dess värre fördelar sig inte de 5 000 nya studenterna jämnt över de olika fakulteterna. Man har en liten minskning inom den teologiska fakulteten; det är ju inte så många som över huvud taget läser teologi. Minskningen inom den juridiska fakulteten är något större. Den bekräftar egentligen bara vad man anat sedan ganska länge: så fort det kärvar på juristernas arbetsmarknad avspeglar sig detta tämligen omgående på tillströmningen till den juridiska fakulteten. De båda fakulteter som råkar värst ut är den samhällsvetenskapliga — där man kommer att få 2 600 studenter mer än beräknat — och den humanistiska, där den ytterligare ökningen blir ungefär 2 100 studenter.

Kopplar man ihop statistiska centralbyråns examensprognos med 1960 års folkräkning kan man få en viss uppfattning — naturligtvis av begränsad bärkraft — om det antal yrkesverksamma akademiker vi kommer att ha under nästa decennium. 1965 fanns det 93 710 akademiker i yrkeslivet, det vet vi ganska exakt. 1970 kommer vi att ha 127 230 akademiker i yrkeslivet; den siffran är också tämligen exakt. 1980 kan siffran beräknas ha stigit till 270 000 å 280 000. Den kvinnliga andelen i akademikerkåren kommer att öka — det har ju sitt intresse — från nu 26 procent till inemot 40 procent.

Dessa siffror gäller samtliga utbildningslinjer, alltså även de spärrade. Går man enbart till de fria fakulteterna så är situationen verkligen ytterst alarmerande. 1965 fanns ungefär 40 000 akademiker examinerade från fria fakulteter. 1980 kommer motsvarande siffror att vara mer än fyrdubblad — man räknar med ungefär 170 000.

Jag förmodar att det inte bara är jag — som så att säga även till vardags sysslar med dessa frågor — som känner oro inför situationen. Kanske känner man till och med en lätt svindel inför utvecklingen. Vi är ju allesammans medansvariga för denna utveckling. Men det förefaller mig som om vi inte hade tillräckligt underlag för att kunna bedöma om vi främjar en riktig utveckling, om det 1980 kommer att finnas adekvata arbetsuppgifter för 280 000 högtutbildade arbetstagare eller om det kommer att bli så att många av dem kommer att syssla med sådana arbetsuppgifter att de anser att den tid de har ägnat åt sin speciella utbildning har varit meningslös. Jag skulle kunna anknyta till herr Sörensons anförande och gå vidare och tala om den förtvivlan som många av dessa människor kommer att känna i en sådan situation. Jag har personlig erfarenhet av hur folk som har utbildat sig fel har kommit för att söka hjälp med att bli slussade över till en annan arbetsmarknad. Det är ingen behaglig sysselsättning att hålla sådana människor i handen och hjälpa dem, det är roligt när det lyckas men det är mycket svårt att lyckas.

Men vi vet inte med säkerhet om de siffror som jag nämnt till äventyrs är för låga, om de är lagom eller om de är för höga. Redan nu har vi en aning om att de är för höga inom vissa utbildningslinjer. Detta kan vi konstatera genom svårigheten att placera samhällsvetare på arbetsmarknaden och genom den längre eller kortare tid av initialarbetslöshet som möter de unga akademikerna på detta område.

Jag sade att vi alla har ett ansvar för utvecklingen. Det ansvaret faller naturligtvis särskilt tungt på dem som för tillfället makten haver. Det framstår för mig som en angelägenhet av mycket hög prioritet att vi får till stånd effektiva och naturligtvis så riktiga prognoser som möjligt på det här området och att det sätts in sådana arbetsmarknadspolitiska åtgärder att man kan bemästra

Statsverkspropositionen m. m.

detta stora problem när man inom en mycket snar framtid står inför de stora akademikergrupperna på arbetsmarknaden.

Herr OLSSON, MANNE, (s):

Herr talman! På det här stadiet av remissdebatten växlar ämnena rätt ofta, och vi har kanske nu tillfälle att framföra synpunkter ifrån den dagliga gärning som vi själva utför. Därför kommer mitt inlägg att gälla en kommunal angelägenhet.

År 1966 avgavs i denna kammare och medkammaren likalydande motioner med hemställan om att riksdagen måtte besluta om en snabbutredning rörande eldistributionens funktion och organisation, varvid formerna för att vid behov kommunalisera eldistributionsverksamheten borde övervägas.

Vid detta tillfälle underströk allmänna beredningsutskottet motionärernas krav och synpunkter och ansåg att en utredning vore högst motiverad. En utredning pågick redan rörande organisationen m. m. av de statliga åtgärderna för rationalisering av elkraftdistributionen. Enligt uppgifter som då framkom skulle denna utredning också pröva frågan om kommunalisering av eldistributionen.

I september 1968 avgav denna utredning sitt betänkande om eldistributionens rationalisering, SOU 1968: 39.

Enligt förteckningen över de propositioner som avses bli framlagda vid årets riksdags vårsession avser industridepartementet att lägga fram en proposition beträffande ny lagstiftning om elektriska anläggningar. Jag noterar med tacksamhet statsrådet Wickmans snabba behandling av ärendet.

Varför jag nu tagit till orda är för att anlägga några synpunkter på utredningen och på den inställning till kommunal eldistribution som kommit till uttryck i utredningen.

Utredningen konstaterar att elkraften är en betydelsefull faktor i samhället

och framhåller: »Allteftersom den tekniska utvecklingen fortskrider på olika områden, blir samhället mer beroende av att elkraft finns att tillgå i erforderlig omfattning och på rimliga villkor. Ellagstiftningen reglerar sålunda frågor av stor samhällsekonomisk vikt.»

Konstaterandet är riktigt, men detta gäller inte bara inom den tekniska utvecklingen. Hela samhället genomgår en omdaning. Vi möter ökade standardkrav, boendeförhållandena förändras, miljövärdssynpunkterna är framträdande och uppvärmningen av våra bostäder och mycket annat påverkar efterfrågan på elkraft.

I samhällsplaneringen måste kommunerna alltid ta hänsyn till utvecklingen och tillgodose de ökade anspråken. I denna planering måste även den elektriska distributionen ingå som en mycket viktig del. Det är kommunerna som bär ansvaret för samhällsplaneringen. Kommunerna har också fått lagstadgad förköpsrätt till fastigheter — ett led i planeringen och utbyggnaden av våra samhällen. Bostadsförsörjningen har blivit en stor uppgift för kommunerna. Till den kommunala kompetensen hör också att anlägga och driva friluftsområden och svara för områden för fritidsbebyggelse. När det gäller service är kraven rätt stora på kommunerna. Men när det gäller eldistributionen är det annorlunda. Då är man tveksamare. Kan kommunerna männe flytta över den eventuella vinsten av distributionen på annan verksamhet? Enligt min uppfattning kan väl ingen vara bättre skickad att ta ansvaret för en rationell uppbyggnad av detaljdistributionen än kommunerna.

Det är med förvåning man tar del av den negativa inställning, som utredningen intar till ett kommunalt engagemang i denna för kommunerna så angelägna fråga. Utredningen måste vara medveten om att det än i dag finns distributionsföreningar där beslutanderätten är begränsad till ett fåtal personer, som sitter inne med ett stort antal andelar, och

där kommunerna inte har något inflytande. Gamla stadgar gäller för föreningarna. Man har en röst per andel, och det är antalet kor eller jordarealen som är avgörande för hur många andelar man har.

Det nu avgivna betänkandet syftar till en begränsning av det kommunala engagemanget.

Det måste vara ett kommunalt intresse att hålla en så låg taxa som möjligt. Genom kommunal förvaltning får man den bästa insynen i företaget. Därigenom lämnas också den största garantin för att en eventuell vinst kommer att stanna hos konsumenterna.

I dag förs en stor debatt om sammanläggningar av kommuner till storkommuner. Inom de flesta blocken äger ett samarbete rum för att få sammanläggningar till stånd. Det pågår stora utredningar för att få en rationell planering inom blocken. Jag vet att det på många håll pågår allvarliga försök till en rationell drift även inom eldistributionen.

Det ställs stora förväntningar på kommunerna att de inom en så snar framtid som möjligt skall lösa sammanläggningsproblemen. I detta sammanhang vore det förvånande om inte storkommunerna skulle kunna få förtroendet att handha den elektriska distributionen, som utgör ett så viktigt led i samhällsplaneringen.

Jag skulle vilja understryka vad experterna i utredningen sagt i ett till utredningen fogat yttrande. Där heter det:

»Genom kommunindelningsreformen och de större kommunenheter som därigenom skapas torde kommunerna i allt väsentligt också bilda lämpliga distributionsområden. De kommuner som ingår i kommunblocken omfattar i regel såväl tätorter av olika storleksordning som betydande landsbygdsområden. Inom dessa kommuner framstår det som naturligt att eftersträva en enhetlig taxa. Möjligheterna att nå detta mål torde vara väsentligt större om kommunen har inflytande över distributionen och däri-

Statsverkspropositionen m. m.

genom kan få till stånd en utjämning i kostnadshänseende mellan tätorts- och glesbygdsdistributionen.»

Låt mig till sist få ansluta mig till vad Svenska kommunförbundet uttalat i sitt yttrande om utredningen, nämligen att »regering och riksdag lägger ett annat synsätt till grund för sina överväganden än det som kommit till uttryck i utredningsförslaget».

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Min vän och kammarkollega herr Skårman anmärkte i sitt anförande på att stockholms-, göteborgs- och malmöbänkarna stod tomma när herr Johan Olsson talade. Jag vill gärna glädja herr Skårman med att jag via högtalare i ett ledamotsrum hörde både herr Johan Olssons och herr Skårmans anföranden. Och eftersom det jag nu tänkte tala litet om, nämligen företagsdemokrati, också måhända bör få tillämpning i Älvsborgs län och inom lantmäteriet, ber jag att för den händelse herr Skårman lyssnar via högtalare få sända en vänlig hälsning.

Det ökade intresset i vårt land för insyn och medbestämmanderätt i våra företag, önskan att nå fram till en vidgad och fördjupad företagsdemokrati, har väckt till liv en ganska intensiv debatt i ämnet. Jag vill därför här omnämna att intresset för dessa frågor enligt min erfarenhet är mycket stort inom olika grupper i näringslivet, även på företagar- och företagsledarhåll. Visserligen kan man säga att även om vi ännu i de flesta företag i vårt land inte riktigt orkar leva upp till innehållet i det senast reviderade företagsnämndsavtalet, så siktar man likväl redan längre än vad det avtalet bjuder.

Jag finner det emellertid angeläget att i den något diffusa debatt som förs i denna fråga göra en klar åtskillnad mellan å ena sidan den representativa demokratin i företagen och å andra sidan den direkta demokratin.

Statsverkspropositionen m. m.

Beträffande den representativa demokratin, som företagsnämnderna är ett uttryck för, framförs det från olika håll förslag om representation för arbetstagare i företagens styrelser. Man föreslår institutionella sammanträden mellan företagsstyrelser och företagsnämnder etc. För egen del anser jag att man just beträffande den representativa företagsdemokratin nu och ett antal år framöver har anledning att i första hand se till att leva upp till företagsnämndsavtalets innehåll. Även om det kan bli av intresse att mera konkret diskutera även andra representativa former för demokratin, så är det likväl inte det som i första hand bör påkalla vårt intresse. Det är i stället utvecklingen av den direkta demokratin, dvs. den enskilde anställdes möjlighet att kunna påverka de beslut som har betydelse för hans eller hennes egen arbetssituation.

Gjorda undersökningar visar att intresset för att tillskapa nya former för representativ demokrati är mycket litet, medan däremot intresset bland arbetstagarna för en utvecklad direkt demokrati är mycket stort.

Visst har vi väl också i dag i ganska stor utsträckning kommit ifrån det gamla auktoritära ledarskapet, men jag anser inte att vi har kommit tillräckligt mycket ifrån det. Även om man i dagens utbildning av ledare på olika nivåer är mån om att betona vikten av ett demokratiskt ledarskap har man måhända inte kommit tillräckligt långt i den strävan och kanske inte gett det demokratiska ledarskapet ett tillräckligt fast formulerat innehåll. Utvecklingen på detta område måste fortsätta till dess varje ledare är en person som organiserar och ansvarar för genomförandet av de beslut som fattats i samråd inom den grupp han eller hon själv är en del av.

Som bekant har det tillsatts en delegation för försöksverksamhet med företagsdemokrati i de statliga aktiebolagen. I direktiven framhåller statsrå-

det Wickman bl. a. att olika grader av inflytande dock är tänkbara, från information och samråd till medbestämmande. I själva verket är detta bara olika mängder eller grader av kommunikation mellan människor med skilda arbetsuppgifter på olika nivåer i företagen. Han anför vidare att det är naturligt att utgå ifrån att inflytande i första hand är av intresse när det gäller frågor med mer direkta återverkningar på förhållandena för den enskilde individen. Vi är alltså på den punkten helt överens, och jag vill gärna gratulera statsrådet Wickman till utformningen av dessa direktiv. De är, såvitt jag förstår, bra och visar rätt känsla för frågan och en insiktsfullhet. Likväl vill jag göra en liten anmärkning.

Statsrådet talar i direktiven om det samarbetsråd, som finns mellan de stora organisationerna på arbetsmarknaden, och säger därefter att den verksamhet som den tillsatta delegationen skall bedriva bör kunna leda till en fördjupad företagsdemokrati inom det svenska näringslivet i dess helhet. Jag vill endast göra den anmärkningen att jag tror att man i det enskilda näringslivet kommit betydligt längre på detta område än vad man i dag har gjort inom de statliga aktiebolagen, verken och förvaltningarna. Jag skulle därför vilja rekommendera att man i första hand inte siktar till att denna delegation skall komma att bli vägledande för näringslivets utveckling i dess helhet, utan att delegationen i första hand suger upp alla de erfarenheter som vi redan har skaffat oss inom det enskilda näringslivet beträffande ett förverkligande av en fördjupad företagsdemokrati.

Herr talman! På grund av intresse för de här frågorna har jag studerat det franska systemet participation och det västtyska Mitbestimmung. Jag har försökt följa debatten så mycket som möjligt i Storbritannien och i våra nordiska grannländer, och jag har ganska ingående haft tillfälle studera det jugo-

Statsverkspropositionen m. m.

slaviska systemet. Dessa olika system, som är i tillämpning respektive under införande, skiljer sig mycket från varandra. Jag vill gärna i fråga om den del jag nu talar om, nämligen företagsdemokratien, uttala att jag är tämligen imponerad av det man nått fram till i Jugoslavien.

Nu säger man kanske på sina håll att det här är frågor som arbetsmarknadens parter själva bör få klara av och att politikerna inte bör lägga sig i dem. Jag ger gärna dem som säger det rätt så långt att arbetsmarknadens parter gärna må fortsätta på den väg de redan slagit in på och fatta beslut i dessa frågor. Men det får inte innebära att politiker och politiska partier inte skall känna ansvar för engagemang i dessa frågor och engagera sig i denna viktiga del av samhällsdebatten.

Jag har tillåtit mig att slumpmässigt fråga åtskilliga kolleger i både denna kammare och i andra kammaren om deras synpunkter på de olika former under vilka företagsdemokratien införts respektive håller på att införas i olika länder. Jag är naturligtvis långtifrån förvånad över att finna att vetskapen om de olika systemens egentliga innebörd är mycket ringa. Jag finner det naturligt att det är så, därför att företagsdemokratiens i sin institutionella form är relativt ny. Dessutom finns det i vårt land inte tillgängligt någon som helst sammanfattande redovisning av hur dessa system är uppbyggda och hur de fungerar.

Jag ber därför, herr talman, att få sluta detta anförande med att uttala en förhoppning om att riksdagen i år inte måtte, som i fjol, avslå utan bifalla den partimotion som har framlagts av moderata samlingspartiet, innebärande en anhållan om utredning beträffande de olika system inom företagsdemokratiens ram som tillämpas i olika länder, för att på det sättet ge både arbetsmarknadsparterna i vårt land och politiker och allmänhet en möjlighet att över huvud taget bilda

sig en uppfattning om vad som i detta avseende rör sig i tiden i vår del av världen.

Herr JANSSON, PAUL, (s):

Herr talman! Jag skall inte beklaga mig över att det är så glest besatt i bänkarna. Det är ett öde som vi ofta drabbas av som hamnar så här långt ner på talarlistan på remissdebattens andra dag. Jag skall inte heller sända någon hälsning till något ledamotsrum. Jag hyser ingen större förhoppning om att det är några som sitter och lyssnar på vad jag har att säga.

Årets statsverkspropositionen innehåller — vilket här har debatterats i två dagar — förvisso många positiva drag. Vad som är speciellt glädjande är att man inom ramen för en i övrigt återhållsam ekonomisk politik ändå har kunnat göra betydande satsningar på områden som är ägnade att trygga samsamheten, främja näringspolitiken och som över huvud taget medverkar till att öka jämlikheten i vårt samhälle.

Att detta har kunnat ske med oförändrat skatteuttag och även med minskad statlig upplåning under ett ganska stabilt penningvärde är såvitt jag kan förstå någonting som måste uppfattas som mycket positivt av stora grupper av vårt folk.

Jag skall för min del inte tränga närmare in i budgeten och försöka kommentera den ytterligare. Tillräckligt många har gjort det före mig. Jag skulle endast vilja ta upp ett par saker som ligger i anslutning till budgeten.

De ständigt stigande sjukvårdskostnaderna börjar ju bli ett allvarligt bekymmer för sjukvårdshuvudmännen, beroende på att efterfrågan på sjukvård i vårt samhälle accelererat mycket snabbt under de senaste åren. Orsakerna härtill är naturligtvis många. I första hand beror det väl på att människor har fått råd att efterfråga sjukvård i allt större utsträckning, inte

Statsverkspropositionen m. m.

minst efter den allmänna sjukförsäkringens tillkomst. Å andra sidan blir åldersammansättningen i vårt samhälle annorlunda. Folk lever längre. Det blir en förskjutning uppåt i åldersgrupperna. Detta medför att behovet av långtidsvård ökar.

I arbetslivet ökas prestationskravet ständigt. Arbetstakten stegras, och kravet på ökade individuella prestationer resulterar tyvärr ofta i sjukdomstillstånd av både fysisk och psykisk art.

En bristande överensstämmelse mellan krav på insatser och egen förmåga hos den enskilde lockar också tyvärr alltför många att bruka stimulerande medel. Den oroväckande utvecklingen på narkomanins område i vårt land kan synas vara ett bevis på detta.

Till bilden hör också att kraven på fysiska ansträngningar är synnerligen ringa i det moderna samhället, men våra kostvanor har inte förändrats, utan vi fortsätter i stort sett att äta som tidigare. Detta gör att det blir en snedvridding i vårt energibehov som också gör sig märkbar i att hälsotillståndet i många fall försämras.

Trafikens ständiga expansion och i viss mån en eftersläpning av vägarnas utbyggnad i förhållande till trafikens volym och hastighet har också lett till ett stigande antal trafikolyckor med allvarliga personskador.

Samtidigt som hela det svenska samhället förändrats har alltså hela sjukvårdspanoramats undergått stora förskjutningar, och resultatet har blivit en avsevärt ökad sjukvårdsefterfrågan.

I detta sammanhang vill jag först hälsa med tillfredsställelse den s. k. paketlösning som har åstadkommit genom förhandlingar mellan Svenska landstingsförbundet och regeringen, i första hand socialdepartementet, när det gäller vissa sjukförsäkrings- och sjukvårdsfrågor. Värdet av denna lösning ligger väl inte i första hand på det ekonomiska området, eftersom det tillskott i pengar som sjukvårdshuvudmännen, nämligen landstingen, får är ganska

ringa i förhållande till de stora kostnader som sjukvården i dag kräver, utan värdet ligger fastmer i det förhållandet att man har lyckats åstadkomma en viss utjämning i den enskilda vård sökandens kostnader för slutna respektive öppna sjukvård. Man har med andra ord lyckats göra den öppna vården mera konkurrenskraftig, eftersom det tidigare varit avsevärt dyrare för patienterna att söka öppen vård än som varit fallet då det gäller den slutna vården. Här öppnar sig en möjlighet att styra efterfrågan i riktning mot vad som ibland har kallats »lågsta effektiva omhändertagandenivå».

Glädjande är också att den utredning som Landstingsförbundet har påkallat hos Kungl. Maj:t om översyn av gällande regler för sjukvårdens finansiering nu skall komma till stånd. Vi måste emellertid hålla i minnet att de svår bemästrade problem som hör samman med den snabba kostnadsutvecklingen inom sjukvården inte enbart kan reduceras till en finansieringsfråga. Diskussionen om vårdavgifterna på våra sjukhus — hur mycket som i framtiden skall betalas av landstingen, av staten eller av sjukförsäkringen — kan vara nog så intressant och i viss mån kontroversiell, men kostnaderna måste ju till slut betalas av någon.

En snabbt växande andel av nationalprodukten har kanaliserats till sjukvården, och detta har medfört att man från finansdepartementets sida vid upprepade tillfällen uttalat oro för den kraftiga expansionen inom denna sektor. Sett mot bakgrunden härav vidgar sig problemet till en central fråga om resursfördelningen över huvud taget i samhället. Frågan blir alltså, hur vi på vetligaste sätt skall utnyttja de totala samhällsresurserna. Då ställer jag frågan: Blir det vid en sådan bedömning självklart att exempelvis sjukvårdssektorn skall prioriteras i fortsättningen på samma sätt som hittills skett, eller finns det andra vägar att komma fram på? Vidare är frågan: Är det alldeles säkert

Statsverkspropositionen m. m.

att folkhälsan i längden bäst gagnas av en fortsatt dominant expansion av sjukvården av den modell vi har i dag?

Det har väckts motioner i dessa frågor i andra kammaren av herr Brandt och i första kammaren av mig. På grund av olycksfall i arbetet har det inte av trycket framgått att dessa motioner är väckta i båda kamrarna, men det kan kanske rättas i något annat sammanhang. Vi motionärer vill ta upp dessa frågor i ett vidare perspektiv. Vi är medvetna om att det är mycket stora problem som vi här ger oss in på, men vi föreslår en utredning som liksom skall se över hela denna situation på folkhälsans område så att man kanske i större utsträckning kan inrikta sig på förebyggande åtgärder och på så sätt minska behovet av sjukvård i samhället. Det är det enda radikala sättet att komma åt dessa ökade kostnader. Att bara diskutera vem som skall betala och hur mycket som skall betalas när det gäller dessa kostnader löser inte problemet, utan det är just behovet av sjukvård som måste minskas. Vi menar att man på detta sätt bör se över vad som kan göras för att samhället skall bli hälsosammare i dessa sammanhang med tanke på trafiken, våra kostvanor och allt detta.

Vidare finns det anledning att hälsa med tillfredsställelse att regeringen nu har aviserat en snabbutredning om möjligheterna att ge äldre arbetskraft möjlighet att erhålla pension tidigare. Den saken diskuterades här i går, och det var herr Arne Geijer som tog upp den.

I den strukturuomvandling som sker inom näringslivet utsätts särskilt den äldre arbetskraften för stora påfrestningar, som inte sällan leder till individuella ekonomiska skador. Driftsomläggningar drabbar särskilt hårt de äldre löntagarna, vilka får vidkännas svåra omställnings- och sysselsättningsproblem. Samhället söker redan nu på olika sätt träda till med omskolning, äldre-stöd osv. Man kan väl säga att samhällets insatser i dessa avseenden i mycket

har varit framgångsrika, men det kommer alltid att finnas ett antal äldre för vilka sådana insatser inte leder till positiva resultat. En möjlighet till tidigare avgång genom pensionering inom den allmänna försäkringens ram för sådana grupper måste uppfattas som något betydligt mera positivt än att man låter dessa människor uppbära arbetslöshetsunderstöd.

Det har sagts från borgerligt håll att regeringen aviserat denna utredning först efter framställningar från LO. Det har också sagts att förslaget ursprungligen framförts i folkpartimotioner. Herr Arne Geijer redogjorde i går för hur gången har varit.

I sammanhanget vill jag erinra om att det år 1967 väcktes motioner från flera håll i den här frågan. Det fanns motioner med inflytelsrika LO-namn som Arne Geijer och Knut Johansson. Det fanns också motioner med mindre inflytelsrika namn, t. ex. de som väcktes av mig i första kammaren och herr Arne Blomkvist i andra kammaren. Det tjänar väl nu inget vettigt syfte att diskutera frågan om *vem* som tog initiativet och *varför* regeringen nu tillsätter den här utredningen. Det viktiga är ju att utredningen kommer till stånd, och jag hoppas att den så snart som möjligt skall leda till positivt resultat.

För att slutligen, herr talman, övergå till en annan viktig fråga vill jag beröra vad som påtalats från olika håll, nämligen det stora behovet av en skattereform. Det har påpekats att det skattesystem vi nu har inte skulle vara särskilt ändamålsenligt. Det har ju blivit allt vanligare att båda makarna i en familj har förvärvsarbete, och det har ansetts att man borde överge sambeskattningen som princip och övergå till en individuell beskattning.

Vi kan vara överens om att det behövs en skattereform, inte minst därför att det är nödvändigt att göra någonting för att förbättra de lågavlönades situation. Även om den fackliga rörelsen är starkt inriktad på att göra årets avtals-

Statsverkspropositionen m. m.

rörelse till de lågavlönades avtalsrörelse, kan vi nog vara överens om att alla låglöneproblem inte kan lösas den vägen. Här måste det till radikala skattepolitiska och socialpolitiska medel.

Det har via pressen sipprat ut att familjeskatteberedningen tänker föreslå en allmän särbeskattning. Om de oberoende uppgifterna i pressen talar sant, visar de tabeller som presenterats vilka stora problem utredningen haft för att den skattereform som den önskar föreslå inte skall drabba de små och medelstora inkomsttagarna för hårt. Vi vet ju att det nuvarande skattesystemet gynnar den alldeles övervägande delen av familjerna där båda makarna har inkomster. Utan att på något sätt vilja ta ställning till vad utredningen ännu inte offentliggjort vill jag uttrycka den förhoppningen att den skattereform som vi hoppas att vi småningom skall få verkligen kommer att lägga fördelarna där fördelarna bäst behövs.

För ett par år sedan förekom en debatt här i kammaren varvid antogs ett förslag om s. k. frivillig särbeskattning. Vi var väl 19 socialdemokrater som motsatte oss detta förslag. En möjlighet infördes då att begära frivillig särbeskattning för grupper med högre inkomster för att göra det mera tilltalande för fruarna i de familjerna att ta förvärvsarbete. Nu har det visat sig, som vi kanske anade, att denna skattereform har kostat betydligt mer än vad den har smakat. Först och främst räknade man med att reformen skulle kosta 30 miljoner kronor under det första året. Enligt uppgifter som jag har fått har denna siffra tredubblats, så att den frivilliga särbeskattningen under det första året kostade 87 miljoner kronor. För 1968 års taxering beräknar man att nettokostnaderna för statskassan för denna frivilliga särbeskattning kommer att uppgå till 110 miljoner kronor.

Den arbetsmarknadspolitiska effekt som man dessutom hoppades uppnå med denna reform tycks också i det när-

maste helt ha uteblivit. Vissa stickprovsundersökningar har gjorts vid några taxeringsdistrikt i Stockholms län. Det har därvid visat sig att yrkesintensiteten bland kvinnor i dessa inkomstgrupper har ökat med endast tre procent. Det talar väl inte för att man skulle ha vunnit så särskilt mycket med denna reform i det avseendet. Tyvärr har reformen endast givit det resultatet att skattefavörer givits åt människor som redan har höga inkomster.

Jag vill, herr talman, avsluta mitt inlägg med att uttrycka den förhoppningen att nästa reform, som vi genomför på den direkta beskattningens område, måtte få en annan utformning än den särbeskattningsreform som jag här har talat om, en sådan utformning att den ger de bästa förmånerna där de bäst behövs, nämligen bland små och medelstora inkomsttagare.

Herr **HJORTH** (s):

Herr talman! Även om intresset för årets remissdebatt nu håller på att ebba ut, vill jag passa på tillfället att säga några ord om den stegrade olyckskurvan i trafiken. Det är en skrämmande utveckling, som jag tycker bör uppmärksammas även i denna debatt. Herr Paul Jansson snuddade i sitt anförande vid den sida av trafikolyckorna som visar sig i form av ökad sjukvårdsefterfrågan med allt vad det kan innebära. Mina synpunkter kommer huvudsakligen att beröra trafiksäkerhetsarbetet.

Det totala antalet dödade i trafiken under 1968 torde uppgå till cirka 1 200. De definitiva siffrorna föreligger ännu inte. Samtidigt skadades drygt 18 000 människor i olyckor på våra vägar. Det är en kraftig uppgång jämfört med 1967. Jultrafiken krävde som bekant många offer, som orsakade sorg och lidande i ett flertal hem. Om man tar hänsyn till den ökande trafiken, kan man kanske tala om en förbättring, men trafikdödens härjningar är likväl i hög

Statsverkspropositionen m. m.

grad oroande. Trafikdöden har blivit en folksjukdom av epidemiska proportioner, som med kraft måste angripas från alla håll. Vi kan inte tolerera som någonting normalt och oundvikligt att framför allt så många unga människor omkommer och skadas i trafiken. Tyvärr ser det ut som om den s. k. mänskliga faktorn är den största orsaken till trafikolyckorna. I varje fall kommer Uppsala läns trafiksäkerhetskommitté fram till detta dystra faktum i sin undersökning av trafikolyckorna under sista kvartalet i fjol. Under denna tid omkom i Uppsala län 24 personer i trafiken, men om vägtrafikförordningens paragrafer följts hade antalet reducerats med inte mindre än 23 till bara en person. Man har noga följt upp olyckorna i länet och kontrollerat hur de har förorsakats. Undersökningen visar att det inte är de tekniska anordningarna som brister utan i samtliga fall den mänskliga faktorn. Det är en faktor som man måste räkna med. Arbetet måste inriktas på att eliminera betydelsen av den faktorn.

Nu skall det gärna medges att en rad åtgärder har vidtagits för att åstadkomma en ökad trafiksäkerhet. Trafiksäkerhetsverket lade nyligen fram ett arbetsprogram för trafiksäkerhetsarbetet som det finns all anledning att knyta förhoppningar till. Jag anser dock att 1968 års olycksstatistik är så skrämmande och inger sådana farhågor för kommande år att jag vill efterlysa en samlad och vidgad insats på bred basis för att vända den uppåtgående olyckstrenden.

Erfarenheterna från högertrafikomläggningen visar att kraftfulla åtgärder också ger ökad säkerhet. Upplysning och propaganda bör intensifieras, speciellt i skolor och i ungdomsorganisationer. De yngre förarnas tekniska skicklighet står inte i paritet med den omdömeslöshet och det onödiga risktagande som de tyvärr alltför ofta gör sig skyldiga till. Våra bilar måste också göras än trafiksäkrare. Bilkontrollen rensar ut de allra sämsta, men sä-

kerhetskraven på fordonen borde skärpas ytterligare.

Vad som under de gångna helgerna framför allt har förargat bilisterna har varit saltningen på främst Europavägarna, som har gjort att vindrutorna och strålkastarna totalt har murats igen vid omkörningar och vid möten. Den moddiga snösörjan har gjort vinterkörningen oerhört riskabel, dels genom det moln som varje bil har rivit upp, dels genom mittsträngen som har gjort varje omkörning ytterst riskabel. Frågan är väl om inte saltningen orsakar åtskilliga av de olyckor som inträffar. Den sägs av expertisen vara effektiv, men det är väl under förutsättning att den sker på rätt sätt, och härvidlag tycks det ha brustit. Man bör också skaffa sig kunskaper och mera ingående kännedom om saltets andra biverkningar i form av rostskador, inte bara på bilarna utan även på kablar och brokonstruktioner längs vägarna. Saltets inverkan på lång sikt på naturen och riskerna för djuren borde i det sammanhanget också undersökas. Det kan innebära risker för flora och fauna, en miljöförstöring vars konsekvenser vi i dag inte vet så mycket om.

Med intresse har jag följt diskussionerna om ersättande av saltet med ett urinämne, det s. k. urea. Fördelen med detta ämne tycks vara att det inte medför korrosion. Efter en tid i jorden bryts det ned och lämnar till skillnad mot saltet inga rester. Nackdelen är att det ställer sig betydligt dyrare än saltet, men kan det leda till ökad trafiksäkerhet får man inte hesitera inför kostnaderna. Salt, sand och snö i skön blandning med svart asfalt som däckdubbarna river upp utgör alltså stora problem för trafikanterna på våra vägar. Nu propageras mycket för användande av dubbar, men deras betydelse minskar i och med den intensiva saltningen som gör vägarna bara. Dubbarna är förstas fortfarande bra på småvägarna, men så fort man kommer ut på de större trafikstråken förefaller det som om dubbarna

Statsverkspropositionen m. m.

gjorde större skada än nytta. Den ökade säkerhetsmarginalen med dubbar äts förresten upp då flertalet bilister med denna utrustning i stället ökar farten. Allt detta skapar både förvirring och osäkerhet hos allmänheten, som har rätt att få säkrare och mer odiskutabla rekommendationer att hålla sig till.

Vi har vidare problemet med fartgränserna, som alltför många nonchalerar. Ökad trafikövervakning har visat sig ha en lugnande inverkan på trafikrytmen. Man bör anpassa hastighetsbestämmelserna efter de skiftande vägförhållandena. Och varför inte införa tillfälliga fartreduceringar när väglaget är särskilt besvärligt, t. ex. vintertid?

Mycket annat finns väl också att anföra om trafikanten, fordonet och vägen, men det sagda får räcka som exempel på de problem som diskuteras. Olika metoder och förslag bör nog övervägas, och eventuella olägenheter för trafikanterna får bäras med jämnmod om bara liv och lidande därigenom kan sparas.

I detta allvarliga — jag vill säga katastrofala — läge är både snabba och effektiva åtgärder på kort sikt nödvändiga. Men även insatser med längre räckvidd erfordras för att vända olyckskurvan i trafiken nedåt igen. Med glädje konstateras att anslaget för trafiksäkerhetsforskning höjs till 3 miljoner kronor i årets budget. Jag vill liksom statens trafiksäkerhetsråd framhålla, att med hänsyn till den successiva ökningen av biltrafiken krävs fortsatta insatser av trafiksäkerhetshöjande åtgärder för att hålla tillbaka och helst minska trafikolycksfrekvensen. En intensifierad forskningsverksamhet behövs för att skapa underlag för sådana åtgärder. Också i det sammanhanget är de ökade anslagen i budgeten för vägarna tacknämliga.

Men som helhetsbedömning vill jag framhålla att tiden nu torde vara inne för en samlad och vidgad insats på bred basis för att hejda trafikdöden.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Jag skall säga några ord i narkotikafrågan. Det har herr Sveiningsson redan gjort från vår sida, men narkotikafrågan är just nu så viktig att det kan vara väl värt att beröra den en gång till. Ganska snart blir det ju en särskild debatt i frågan, och jag avser inte att skapa två narkotikadebatter eller att redan nu skjuta bort allt det krut som jag eventuellt skulle kunna ha till den kommande debatten.

Dagen före remissdebatten remitterades till vederbörande utskott två små propositioner rörande narkotikafrågor, och det kan vara en anledning till att just nu beröra narkotikafrågan, som numera är ständigt aktuell hos oss.

Det var ett stort pådrag inom regeringen i narkotikafrågan en av dagarna mellan jul och nyår. Man tyckte sig då ha anledning att förvänta något stort som följd därav. I varje fall hade vi hoppats på det, och det var därför vi inte väckte någon större motion i frågan under den allmänna motionstiden — vi väntade på ett samlat grepp från regeringens sida. Men berget födde en rätta, eller rättare sagt två små rättor — en tredje kommer senare, i april. De två propositionerna återkommer till kammaren sedan de och motionerna i ärendet har utskottsbehandlats. För dagen räcker det med att beklaga att vi uppenbarligen inte fått det samlade grepp med stora satsningar på många olika områden som vi hade hoppats på. Det får också räcka med att i dagens debatt peka på några detaljer av intresse. I det här sammanhanget har jag ingen anledning att gå in på utvecklingen av narkotikasituationen här i landet, den är så ofta debatterad att den är välkänd av alla.

Vi får i år liksom tidigare en ökning av polisens personella och materiella resurser. Justitieministern kommer väl i år som under de närmaste föregående åren att framhålla att personalökningen inom polisen är den största som av något departement kunnat pressas igenom

Statsverkspropositionen m. m.

vid den strängt — eller av Sträng — övervakade budgetbehandlingen. Det är måhända i och för sig riktigt, men statsverkspropositionen föreslår ändå bara hälften av vad rikspolisstyrelsen begärt och ungefär en femtedel av vad de lokala polischeferna äskat. Vi skall återkomma också till den saken. Även narkotikapolisen får en förstärkning, men den betraktar vi som helt otillräcklig. Att man som nu i samband med den nyligen genomförda driven kunnat tillföra densamma ytterligare personal är bara en tillfällig åtgärd som tar resurser från annat håll.

Av anmälningar om misstänkta narkotikabrott som polisen fått in under 1968 hade den 1 december endast 11 procent hunnit bli behandlade och cirka hälften av alla spaningstips som kommit in under året — dvs. sammanlagt inte mindre än 6 000 sådana tips — var obehandlade.

Visst har polisen gjort mycket goda insatser, särskilt under den senaste tiden i samband med den drive som jag omnämnt, och för de insatserna vill man gärna ge polisen en eloge. Det har ju också haft den effekten att brottsligheten i allmänhet har minskat temporärt. Men såvitt vi kan förstå är detta inte tillräckligt. Man behöver kunna göra sådana stora insatser kontinuerligt.

Vi vet att den allra viktigaste åtgärden i kampen mot narkotika är att hindra införsel, spridning och tillverkning av narkotikapreparat i vårt land. Med den livliga trafik som förekommer över gränserna och med den ytliga granskning som sker vid tullkontrollen måste det vara mycket lätt att smugla också stora mängder. Även om priserna på marknaden lär ha sjunkit en del på senaste tiden är det synbarligen en mycket lönande affär att smugla in narkotika till Sverige. Vi har med intresse tagit del av generaltullstyrelsens begäran om hjälp till en förbättrad övervakning av de farvatten som omger våra kuster. Det är alldeles klart att tullen behöver ökad bevakningspersonal i stället för

den minskning med tio tjänster som statsverkspropositionen innehåller. Även denna insats borde ha tagits med i det samlade grepp som vi väntade på.

När vi för elva månader sedan diskuterade narkotikaproblemet här i riksdagen framhölls att det viktigaste vid behandlingen av narkotikamissbrukare är att förhindra att dessa på nytt kommer i kontakt med narkotikapreparat. Endast genom att under en lång tid hålla dem fria från narkotika kan man bryta den onda cirkeln som de beroendeframkallande preparaten åstadkommer. Det finns inte någon medicin som tar bort beroendet av narkotika. Avgörande är att under lång tid förhindra åtkomsten av sådana preparat. På det sättet försvinner beroendet så småningom, men det tar lång tid, ibland mycket lång tid, det vet man. Det är också svårt att skydda de vårdade för preparaten och att förhindra åtkomsten av narkotika. Narkomanerna är så listiga i sina försök att komma över preparaten, och dessa har en sådan märklig förmåga att slinka in även på väl bevakade vårdanstalter.

Naturligtvis bör man på olika sätt få de sjuka att själva medverka till sitt botande — det är också en mycket viktig sak. Utan denna medverkan torde man över huvud taget inte ha någon möjlighet att nå väsentliga resultat. Det gäller att skaffa de sjuka motivation för att avhålla sig från narkotika. Det heter ju motivation nuförtiden. Det är säreget hur svårt det understundom kan vara att få denna medverkan även bland de patienter som frivilligt underkastar sig behandling.

Vi vet att inom kriminalvården förekomsten av narkotika på anstalterna är betydande, dock olika på olika anstalter och inom olika räjonger. Man har kunnat hålla de anstalter fria från narkotika där kontrollen av besök, brev och försändelser är mycket intensiv och noggrann. Detta strider helt mot det sätt på vilket man helst skulle vilja se denna kontroll anordnad, när man nu syf-

Statsverkspropositionen m. m.

tar till att med ökad frihet och med allt vidsträcktare givna förtroenden förbereda de intagnas återvändande till samhällslivet utanför anstalten. Men man lär sig inom kriminalvården också hur uppfinningsrika narkomanerna kan vara när det gäller att fundera ut finter och knep för att smugla in sådana preparat. Exemplet verkar hart när otroliga. Detta är inte något för kriminalvårdsanstalterna säreget. Det är likadant på sjukhusen. Det vet man sedan gammalt när det gällde de få narkomaner vi hade tidigare, och det har också bestyrkts under den allra senaste tiden.

I det senaste numret av Läkartidningen redogör ett par läkare för hur man genom kemisk analys av urinprov kunnat kontrollera förekomsten av centralstimulerande narkotika hos patienterna på en särskild och enbart för narkomaner anordnad vårdavdelning vid ett mentalsjukhus. Redogörelsen är så mycket mer intressant som den enligt min mening ger vissa positiva erfarenheter som kan användas när man i framtiden skall lägga upp behandlingen.

Denna redogörelse är på många sätt så upplysande och så intressant att det kan vara berättigat att ganska utförligt stanna vid den.

Under avdelningens första tid hade man olåsta dörrar i hopp om att bara vetenskapen om urinkontrollerna skulle hålla de i flertalet fall frivilligt intagna patienterna från missbruk under vårdtiden. Det gick inte alls. Talrika prov var ständigt positiva.

Så låstes dörrarna, efter samråd med patienterna, men efter tre månaders prövning konstaterade man att detta var helt utan effekt.

Man förbjöd frigång under tre veckor för de patienter som haft positiva prov. De fick företa promenader endast i sällskap med vårdare. Trots detta använde dessa patienter sina narkotika regelbundet en till tre gånger i veckan. De förklarade att frihetsförlusten var alltför lång, och man försökte avkorta den först till två veckor och sedan till

en vecka med samma nedslående resultat.

Så införde man totalt besöksförbud. Inte heller detta hade någon effekt. Så småningom kunde man konstatera att patienterna var väl medvetna om vilka medpatienter som missbrukat narkotika under vårdtiden och när detta skett. Det skedde öppet inför medpatienterna, men vårdpersonalen fick inte tillfälle att se det.

En temporär indragning av frigången för alla patienter i ett särskilt besvärligt skede ledde snabbt till narkotikafrihet. Då beslöt man att dra in frigången för alla patienter så länge någon av dem utsöndrade narkotika. Då försvann narkotika praktiskt taget helt. Endast under en vecka av sex behövde frigången dras in, och patienterna fick sålunda i princip avsevärt större frihet än förut. Visst klagade några på den kollektiva bestraffningen, om man nu skall kalla det så. Man kanske kan kalla det »behandlingen» i stället. Men de lät sig övertygas — i varje fall övertalas. Under denna tid sökte patienterna oftare än förut upp sina läkare för att diskutera sina problem och när de kände oro etc. i samband med sitt narkotikabegär, och det var ju en effekt som man måste uppskatta.

Vissa fick också riktiga abstinensbesvär — amfetaminsug som de kallar det — vilka dock inte beredde några större terapeutiska svårigheter och snart blev mindre uttalade.

De övervakningsåtgärder som handhas av personalen var synbarligen helt otillräckliga och överträffades vida i effektivitet av patienternas egen ömsidiga övervakning. I själva verket var väl det hela ett uttryck för en oppositionslusta. Överhetens övervakning accepterades över huvud taget inte, men kravet från den egna gruppen vågade man inte sätta sig upp emot. Det är ett psykologiskt fenomen som har många motsvarigheter inom andra områden.

Vid individuell indragning av frigången utsattes skötsamma patienter ofta

Statsverkspropositionen m. m.

för tvånget att leverera narkotika till avdelningarna av lojalitetsskäl med risk för återfall för dem själva.

Tydligen hade narkotikaförsäljning pågått regelbundet, och det ledde understundom till anklagelser mot läkare och annan personal för bristande övervakning jämte ett ofta demonstrerat förakt för personalens terapeutiska ansträngningar. Jag tycker att det är en ganska intressant iakttagelse. Det gäller här inte en anstalt av typen alkoholistanstalt. Det gäller en för narkomaner särskilt anordnad psykiatrisk klinik där flertalet av de vårdade hade frivilligt intagits. Men ändå var de illojala mot vården. Detta visar hur väsentligt det är att man försöker se till att de får en motivation för att underkasta sig behandling.

Ytterligare en kommentar som författarna lämnar kan vara värd att citera. Narkotikaförsäljningen inom sjukhuset synes dels vara en organiserad aktivitet, skött av professionella försäljare med periodisk försäljning från bilar på sjukhusområdet, dels en organiserad langning genom ineliggande patienter och underhållen med hjälp av komplicerade kreditaffärer och skuldförbindelser.

Man borde nu kunna komma till rätta med båda dessa smugglingsvägar. Den förra måste anses höra till det som måste betraktas som grova brott.

Det är klart att man inte skall dra alltför bestämda slutsatser av detta kortvariga och till omfattningen ringa försök. Det gick bra med den grupp av patienter som var under behandling, men det kanske inte alltid går lika bra. Det kan komma in en katt bland hermelinerna, en som inte vill rätta sig efter sina kamraters önskningsar.

Det är väl också riktigt att många olika vägar kan leda till samma mål, men jag tycker att detta är ett ytterligare stöd för den uppfattningen att man måste anordna särskilda avdelningar för narkomanerna, där man om så är erforderligt kan anordna en verk-

ligt effektiv isolering av de intagna. Endast på det sättet kan man befria de lojala patienterna från trycket från kamraterna om så skulle behövas. De erfarenheter som man har fått genom denna undersökning, och försöksverksamheten visar att narkomankommiténs uppfattningar huruvida det behövs särskilda avdelningar för narkomaner måste modifieras. Den stränga isoleringen är något som strider mot den nuvarande trenden inom mentalsjukvården, där man vill ha en så öppen vård som möjligt. Ibland är det emellertid nödvändigt med noggrann isolering, det förefaller vara ovedersägligt.

Nu är det landstingens skyldighet att ta hand om vården av narkomaner, det är man fullt på det klara med inom landstingen. Man söker sig fram till olika lösningar för att uppnå resultat, men det kostar pengar och kräver personal. Det förefaller mig därför kunna bli nödvändigt att staten stimulerar landstingen till vårdåtgärder av narkomaner, kanske på liknande sätt som i fråga om långtidsvården. Avdelningarna behöver en tät besättning av läkare som jämte annan personal kan sysselsätta sig med de intagna, resonera med dem och låta dem få öppna sitt hjärta. Tyvärr lider vi alltför mycket på psykiatriker, särskilt sådana som har någon större erfarenhet av narkomanvård. Det kan redan konstateras att den bristen har varit och är ett hinder för anordnande av narkomanvårdsavdelningar. Vi hoppas emellertid att det skall bli bättre. Läkarna blir ju allt flera och det är att hoppas att man kan ordna förhållandena så att de lockar läkare till denna specialitet.

Den nyss redovisade undersökningen torde också ge vissa riktlinjer för vården vid kriminalvårdsanstalterna. Också här måste en noggrann kontroll och övervakning kunna genomföras. Det är den viktigaste delen av den primära behandlingen, och det har också visat sig i praktiken att det går att stoppa

Statsverkspropositionen m. m.

tillförseln av narkotika där kontrollen är mycket noggrann. Även för detta klientel måste en ordning som går stiek i stäv mot de aktuella strävandena för ökad frihet kunna tillämpas, strävanden som säkert syftar till ett viktigt led i kampen för de intagnas återanpassning till samhället.

Givetvis måste avdelningarna differentieras, men jag skall inte fördjupa mig i den frågan. Jag vet att den ständigt är föremål för överväganden inom kriminalvårdsstyrelsen. Det är riktigt: frågan måste övervägas av dem som kan den, känner till den och lever i den. Jag hoppas att regeringen snabbt handlar i enlighet med de önskemål kriminalvårdsstyrelsen kan komma att framställa. Om den begär ytterligare medel för personalförstärkningar etc. kan regeringen i sin tur begära dessa på tilläggsstat, om detta skulle visa sig erforderligt.

Här som så ofta annars medför olika syften helt olika krav. Narkomansituationen kräver sålunda en mycket hårdare och fastare vård på kriminalvårdsanstalterna än man helst skulle önska. Jag har fäst mig vid att det ofta är de som skriker mest om ökad frihet, minskat tvång och minskad kontroll på anstalterna som klagar högst över att man där inte har kunnat komma till rätta med narkotikaproblemen. Det visar hur besvärlig situationen ändå är.

Även om narkotikafrågan i dag är ett aktuellt problem, aktuellt därför att den i sin nuvarande typ och omfattning är någonting nytt i vårt land — ett område där vi ännu inte har välgrundade erfarenheter som klagör för oss hur behandlingen bör läggas upp — är den ändå inte det största problemet när det gäller intoxikationer. Kanske blir den det. Det är dock detta som vi med våra insatser på många olika områden vill och måste förhindra.

I lyckligaste fall — jag hoppas det skall visa sig vara så — kanske använd-

ningen av narkotika visar sig vara en modenyck som så småningom går över och bara lämnar efter sig en rest som endast berör ett fåtal människor. Det är illa nog, men det är ändå inte samma stora problem.

Det stora problemet i våra dagar är alltså alkoholisterna, spritmissbrukarna, och det är i stort sett oförändrat trots alla de åtgärder man försökt att vidta. Konsumtionen av spritdrycker per innevånare över 15 år stiger långsamt. Det gör konsumtionen av lättvin och starköl likaså. Trots den ökningen stiger alltså konsumtionen av spritdryckerna. Omhändertagande för fylleri visar också en långsamt pågående ökning år från år. Alkoholproblemet är alltså aktuellt och ger anledning till åtgärder. Jag tror inte att övergången till medicinskt omhändertagande av de akuta förgiftningarna kommer att medföra någon större ändring av alkoholmissbrukets omfattning. Visst är det betydelsefullt att de förgiftade i det skedet får en bättre behandling, men jag tror inte att det kommer att leda till något väsentligt resultat. Det finns vissa fakta som tyder på detta.

Vi väntar emellertid på vad den alkoholpolitiska kommittén skall komma till för resultat. Framför allt vill jag gärna se en grundlig analys bl. a. av det försök som 1967 gjordes i Gävleborgs län med registrering av spritinköpen. Min uppfattning är alltså den att det var en olycka när man på sin tid tog bort motboken, och jag tror fortfarande att det skulle vara möjligt att genomföra ett restriktionssystem utan de avigsidor som vidlådde det gamla systemet. Jag tror alltså att ett nytt restriktionssystem är en pålaga som de många som inte har några alkoholproblem tyvärr inte kan undslippa att ålägga sig för att hjälpa de få som inte klarar sin kontakt med alkoholen.

I avvaktan på resultatet av den alko-

holpolitiska kommitténs arbete har jag emellertid i år inte väckt någon motion i den frågan.

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Det är ungefär tio år sedan Herbert Tingsten predikode som hårdast om sina gråa katter och om ideologiernas död. Vid den tidpunkten hade jag glädjen att få ungås med Gustaf Andersson i Rasjön. I ett gammalt klipp från 1930-talet hittade jag en artikel av honom, där han ganska långt gick på tesen att partierna har kommit varandra mycket nära. Jag gick glad till Gustaf Andersson i Rasjön och sade: »Titta, du var ju tidigt framme med det här.» Han reagerade ungefär tvärtom: »Där ser du, vi kommer inte med någonting nytt. Idén om att ideologierna är gamla kan minst av allt vara ny.» Det är väl på det sättet att de idéer som vi använder ofta finns långt tillbaka — också i praktiskt arbete.

Modern socialliberalism innebär många nya tillämpningar, men principerna och målsättningarna finns i allt väsentligt hos t. ex. S. A. Hedin i hans stora motion om socialförsäkringarna för 85 år sedan. Det var samma idéer och samma målsättningar när han några år tidigare talade om fattigsjukvården och provinsialläkarlönerna. När regeringspartiet nu för tiden försöker åstadkomma en ideologisk förnyelse när man i sina bästa stunder knappast längre än vad Nils Karleby glansfullt presterade på 1920-talet. Och vad kan de nymarxistiska ortodoxa tänkarna, som tar upp frågan om demokrati eller inte demokrati, finna utöver vad Axel Danielsson med frenesi sade redan på 1890-talet. Han pläderade med energi för båda ståndpunkterna.

Man skall naturligtvis inte överdriva den här synpunkten, men det är inte säkert att det är idéerna som svarar för dynamiken. Det kan vara andra saker — ekonomiska förändringar, internationella impulser, över huvud taget samhällets omvandling. Ty nog har vi

Statsverkspropositionen m. m.

väl ett intryck av att politiken undergår rätt snabba förändringar — känslor, tyngdpunkter och erfarenheter förändras.

Den som är uppväxt i ett välfärds-samhälle utgår lätt ifrån det som självklart. Han blir upprörd när han märker brister, han blir förfärad av kontrasten gentemot jordens fattiga. Den som själv upplevt en osäker ungdom i 1930-talets arbetslöshet har mänskligt sett lättare att ta fasta på förändringarna till det bättre. En smula härdraget uttryckt: Det behövs mindre för att glädja en fattig än för att glädja en rik.

Naturligtvis kan man, herr talman, säga att det är precis tvärtom. Den som känner nöd av egen erfarenhet kan lättare förstå andras nöd. Det väsentliga är att olika referensramar, olika personlig erfarenhet, olika miljö, förändrad tid ofta gör det svårt för oss att kommunicera. Då går det ofta inte att t. ex. säga åt en skolklass eller en ungdomsgeneration: Ni skall vara snälla därför att det var fattigt på 1930-talet! 1930-talet som argument betyder ingenting för den som själv inte har upplevt det. Man kan lika gärna åberopa nödåret 1868 eller emigrationsproblemen.

Jag har, herr talman, då och då försökt titta litet på den liberala ungdomsrörelsens utveckling. En av höjdpunkterna var alldeles självklart just 1930-talet, då Bertil Ohlin där lanserade socialliberalismen, en aktiv konjunkturpolitik, ett medel för att komma till rätta med arbetslösheten, men också fortsättningen i vad han kallade »det glömda Sverige», framför allt glesbygdens folk, äldre människor som redan på 1930-talet hade det mycket svårare än de övriga.

Jag har frågat några av dem som var med i ungdomsrörelsen på den tiden: Hur uppfattade ni hans idéer? Vilken idédebatt förde ni? Vilka av de — naturligtvis ofta mycket vetenskapliga — tankar som han förde fram gjorde det största intrycket på er?

Statsverkspropositionen m. m.

Svaret blev: Nej, men snälla du, det här med nationalekonomi och sådant var väl inte det väsentliga! De flesta av oss hade ju själva varit arbetslösa. Vi upplevde det starkt.

Det var ofta känsloskäl som gjorde att Ohlin fick gensvar omedelbart.

Herr talman! Att försöka att i efterhand umgås med 1930-talet kan vara svårt. Det var väl i somras som Sveriges Radio hade ett program om något som inträffade för 30 år sedan — i februari månad det mörka året 1939 i den mörka staden Uppsala: Bollhusdebatten.

Radioprogrammet redogjorde för diskussionen kring de judiska flyktingar som sökte sig hit. Man intervjuade några människor som var med. Karin Westman-Berg fick berätta om hur socialdemokrater och liberaler försökte en kompromiss med något av humanitet ändå; hur hon tillsammans med Lennart Hartmann, Eva Wennerström och Erik Sandberg försökte få en majoritet att ta ställning på ett annat sätt.

I programmet gjordes också en utvikning till den motsvarande debatten i Lund. Gunnar Dahmén talade om hur den kristna studentrörelsen och Clarté tillsammans där lyckades vinna gehör för en mer humanistisk linje.

Man gjorde i programmet inget försök att fråga Erik Anners eller någon av företrädarna för majoriteten, vilka bevekelsegrunder de hade. Jag tror att de i och för sig inte skulle ha fått med någon sådan, men det visar ändå vilken affekt vi råkar i när vi umgås med 1930-talet. Det är då naturligtvis mycket svårt att kunna förmedla någonting av stämningarna från detta årtionde till en yngre generation. Det blir mycket svårt att som hittills ha 1930-talet som en levande realitet i svensk politik, när vi har så svårt att umgås med detta årtionde. Som en självklarhet står, att de som inte själva kan tala om sin egen politiska ungdomstid inte har någon möjlighet att betygsätta dagens nyare opinioner.

När det gäller 1940-talet vill jag anföra

ett litet exempel. Dåvarande ordföranden i Folkpartiets ungdomsförbund skrev i ett brev till förbundet: »Under mitt första år som ordförande har jag tillbragt sex månader i militärtjänst. Tjänsten vid ett i en utkant isolerat förband klipper av kontakten med alla informationskällor som i dessa den ställiga informationens dagar äro nödvändiga för att få det minsta grepp på en politisk situation eller fråga... Jag vill tillägga att för mig går i dessa dagar försvarsberedskapen tveklöst framför den politiska beredskapen.»

Jag har en känsla av att Torsten Nilsson och Folke Thunborg i Socialdemokratiska ungdomsförbundet resonerade på ungefär samma sätt. Tidsbilden gav dem en annan uppgift än den som kanske var den politiskt primära, när de började med sitt politiska ungdomsarbete. Det skulle vara mycket intressant att söka få klarlagt, vad beredskapstiden innebar för det politiska arbetet — vi kan sträcka ut det till hela Folk Rörelsesverige.

Tyvärr slutade den ende som på allvar sysslat med folk rörelserna, nämligen E. H. Thörnberg, sitt mer ingående vetenskapliga arbete ungefär när beredskapstiden kom, och det har väl därför uppstått en lucka. Möjligen kan vi hoppas att den samhällsvetargrupp, som nu håller på med att söka kartlägga beredskapen, skulle kunna avdela ett kapitel åt folk rörelserna och åt det politiska livet. Ty vad innebar flera års beredskap för större delen av de aktiva i dessa organisationer — kvinnorna fick naturligtvis också göra stora uppoffringar? De förlorade utbildningstid, kom efter i sitt yrke, kom efter med familjebildning, fick särskilda ekonomiska problem. När freden kom kände de oro för en ny lågkonjunktur av samma slag som man hade upplevt under mellankrigsåren. Andra saker kom också snabbt, bilismen och annat distraherade.

Jag vill anföra några exempel som i och för sig rör något mycket perifert.

Statsverkspropositionen m. m.

Från det att Folkpartiets ungdomsförbund bildades och fram till i dag har från varje förbundsstyrelse alltid på ett eller annat sätt kommit någon person till detta hus, utom under de tre åren 1945, 1946 och 1947 — de tre åren före partiets största segerval. När statsministern i början på 1950-talet skulle skaffa sig en sekreterare, gick han utanför sin egen partiorganisation och sökte en person ute på den öppna marknaden och hittade en meriterad akademiker.

Ingen av dessa två saker är naturligtvis bevis, men nog är de ett indicium på att det var litet tunnslätt i den politiska generationen. Vi bör inte hårdra resonemanget, och vi bör inte tala om en »förlorad politisk generation», men visst var det klara rekryteringsproblemen under en viss tid.

Herr talman! Det finns väl en annan teori, som går ut på att när demokratin och kanske framför allt den kommunala demokratin genomfördes för precis 50 år sedan, var det 80-talisterna som överlägset tog ledningen. De gjorde det så suveränt att det sedan blev svårt för dem som kom närmast därefter att komma med. Vi har på så sätt fått ett slags fortlöpande vågrörelse, som gör att det blir olika politiska förutsättningar för olika decennier.

Jag har här försökt att komma med några förklaringar mot bakgrunden av beredskapstiden och 80-talisterna. Utan att ta bestämd ställning kan man ändå konstatera att 1930-talet och 1960-talet kommit att mötas kanske mer abrupt än andra årtionden så pass långt ifrån varandra. Det märks kanske framför allt på de politiska ungdomsorganisationerna, som omkring 1960 ömsade skinn och började rekryteras längre ner i ungdomsgrupperna. Jag har en känsla av att medelåldern mycket snabbt minskade med 10 å 15 år. Detta gäller alla de politiska ungdomsförbunden liksom flertalet av de andra folkörelsernas ungdomsorganisationer.

Därigenom måste naturligtvis en grupp däremellan ha fått det litet trångt.

Herr talman! Det är naturligtvis väldigt svårt att säga någonting om 1960-talet på samma sätt som man kan göra om 1930-talet. Det är svårt att välja ett perspektiv, men låt mig ändå försöka. Jag tillhör en organisation som i ungefär 15 år försökt verka opinionsbildande för ökat svenskt u-landsbistånd. För oss är ett dokument viktigare än andra under 1960-talet, nämligen propositionen nr 100 år 1962, om målsättningen för biståndets omfattning på längre sikt. När den propositionen kom, var det stor glädje i det organiserade Ungdomssverige.

Vad innebar denna proposition, som för ovanlighetens skull var kontraserad av statsministern själv? Jo, den bejakade Förenta Nationernas vädjan till de rika länderna att göra 1960-talet till ett utvecklingsdecennium genom att ge en procent av nationalprodukten till utvecklingsbistånd. Statsministern förklarade att denna procent inte fick räknas hur som helst — bl. a. fick kortsiktiga krediter inte räknas — utan han ställde mycket detaljerade krav. Vi uppfattade detta som att saken behandlats seriöst. Det skulle inte gå att fuska bort någonting!

Till propositionen var anknuten en utförlig bilaga om biståndsarbetets förutsättningar, utarbetad under ordförandeskap av byråchefen Palme. Vidare medverkade avdelningschefen Moberg i ecklesiastikdepartementet och en hel rad andra experter. I den bilagan påvisades att Sverige hade möjligheter att bedriva ett effektivt biståndsarbete.

Statsministern själv sade, att »förmågan att hjälpa är obestridlig i en av världens rikaste nationer som haft förmånen av fred, som präglats av snabbt ekonomiskt framåtskridande och som steg för steg kunnat förverkliga social trygghet och ekonomisk utjämning». I propositionen uttalades, att biståndet det närmaste året skulle höjas från en

Statsverkspropositionen m. m.

till två promille. Statsministern ville inte binda sig för en bestämd årlig ökning utan sade att den kunde variera uppåt och nedåt. Vi tolkade saken på det sättet att statsministern, utskottet och hela riksdagen gav ett löfte att göra något rejält under 1960-talet. Statsministerns sista ord i propositionen var att stödet till de fattiga länderna därmed skulle »komma att utgöra ett av de viktigaste inslagen i 1960-talets politik».

I debatten som föregick beslutet i riksdagen sades, att löftet innebar att vi hade accepterat vad FN begärde, nämligen en procent under 1960-talet. Ingen motsade detta. Det kan sägas att de som drivit på och som blev glada åt beslutet inte borde ha lugnat ner sig och ansett att de, sedan riksdagen fattat sitt beslut, inte längre behövde skynda på politikerna på samma sätt. Man gav riksdagen och partierna ett andrum och tänkte: När det nu givits ett löfte, så kommer det väl att fullföljas! Det dröjde flera år innan vi uppfattade, att kampen måste föras på nytt, eftersom statsmakterna alldeles uppenbart blivit beredda att frångå det löfte som givits 1962.

Riksdagen har nu fått statsverkspropositionen för det sista budgetåret under 1960-talet. Har vi nått det procenttal som statsministern satte upp 1962? Har vi nått hälften? Nej, bara litet mer än en tredjedel av den utlovade ökningen efter propositionen 1962.

Vad är orsaken? En vanlig förklaring är valutaproblemet. Det obehagliga är att inte bara detta rika land utan de flesta andra länder, som gav Förenta Nationerna motsvarande löfte, har förfarit på samma sätt. De åberopar ofta valutaproblemen. När de rika länderna har levt över sina tillgångar, måste de någonstans skära ned utgifterna, och det är lättast att göra detta beträffande de fattiga, som fick ett löfte genom Förenta Nationerna och några parlament.

Herr talman! Vid behandlingen av

politiska problem sägs det ofta att man skall försöka se de enskilda människorna. Man kan göra tankeexperimentet att föreställa sig, hur många enskilda personer det är, som lever i större armod, större okunnighet och i svårare sjukdomar i dag än de skulle ha gjort om den svenska riksdagen hade fullföljt det beslut den fattade för sju år sedan. Tanken svindlar. Jag skall inte göra något försök att få fram en siffra för att göra några jämförelser med de människooöden som Bollhusdebatten gällde. Det blir i båda fallen fråga om så absurda tal.

Det kan, herr talman, sägas att detta perspektiv på 1960-talet är ett orättvist perspektiv och ett litet perspektiv. Jag tillhör ändå dem, som anser att det är ett av de viktigaste.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Precis som under tidigare år pendlar remissdebatten mellan olika spörsmål. Nu i slutskedet har den rört sig om narkomanvård, och vi har nyss av vår unge nye kamrat här fått uppleva tillbakablickar på årtionden, då han inte ens var född, och det som har lett fram till u-hjälpsproblemet.

Nu skall jag ta upp något så trivialt som jordbruk! Jag är såsom bonde ändå glad åt att få sista ordet i en debatt. Det är inte så ofta som vi lantbrukare får det. Det finns så många som har synpunkter på det vi sysslar med och som alltid brukar tycka att de har ett bättre kunnande än vad vi själva har.

Då riksdagen år 1967 beslutade om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitik tog vi ställning till en rad frågor, som på sikt har en utomordentlig betydelse för oss alla som bygger och bor och har vår försörjning på den svenska landsbygden. Prissättningen på jordbrukets produkter ingick som en del av beslutet. Statens medverkan vid jordbrukets rationalisering som en annan. Den kanske mest omdiskuterade delen av beslutet var trots allt omfatt-

Statsverkspropositionen m. m.

ningen av den framtida jordbruksproduktionen.

Allt detta sammantaget föranledde en livlig debatt om landsbygdsbefolkningens möjligheter att överleva och att för framtiden ha möjlighet att föra en riktig och meningsfull tillvaro i sin bygd. Många föreställde sig att den produktionsnivå som föreslogs inom vissa trakter skulle betyda utarmning och förslumning av bygden. Alla reagerade mot att regeringen hotade med prispress för att nå fram till den målsättning som var utstakad.

Själv har jag den uppfattningen att jordbrukspolitiken skall syfta till en fortsatt anpassning av jordbrukets struktur, till de krav som rationell drift ställer, så att rimliga livsmedelspriser kan upprätthållas. Olika företagsformer skall få fritt utvecklas sida vid sida. Detta är helt nödvändigt om unga människor skall kunna intresseras för vårt svenska jordbruk. Vi måste ha gårdar av högst varierande storlekar. Vi måste ha garanti för en inkomst för dem som arbetar inom näringen som ger vederbörande en draglig försörjning.

Denna strävan och målsättning får inte nämnvärt förändras, även om vissa fördelar kan uppnås på andra områden.

Vi har just i dessa dagar ånyo påmints om jordbrukets roll i det stora ekonomiska schackspelet. Att offra bönder har aldrig ansetts som något stort offer, och därför är dessa de första som i alla lägen får ta de största förnarna.

Jag är synnerligen intresserad av och föreställer mig utifrån min enkla ståndpunkt, att en nordisk tullunion är ett grepp, som på många sätt kommer att ha stor ekonomisk betydelse för hela Norden, inte minst för dess jordbruk.

Faran ligger dock däri att bondeklassen traditionellt, utom i kritiska internationella lägen, ses över axeln av andra befolkningsgrupper och därför i många förhandlingslägen får vara strykpojken.

Jag hoppas verkligen att i den nu förestående förhandlingsomgången inom det s.k. Nordek inte den målsättning som nyligen utstakats och som av oppositionen betraktades som ett för lågt riktmärke nämnvärt förändras. Vi måste på ett kraftfullt sätt värna om den krympande företagargrupp som de svenska lantbrukarna utgör.

Det är helt odiskutabelt att vi mycket lätt kan hamna i den situationen, att hela vår befolkning blir beroende av de inom landet framställda livsmedlen. Det måste vara helt oförsvarligt att undanrycka grunden för att stå någorlunda oberoende i en konfliktsituation.

Herr talman! Jag är alltför realistisk för att hänge mig åt några landsbygdsromantiska spekulationer, men jag måste dock med skärpa varna för att göra den svenska jordbruksbygden helt steril och att föröda hela det svenska kulturlandskapet. Jag är dessutom övertygad om att det skall kunna gå att finna lösningar som på sikt, inom ramen för en nordisk tullunion, kan ge den svenske bonden ett levebröd som inte får karaktären av allmosa. Må våra förhandlare sköta sitt schackspel och alla dess pjäser så, att inte de i första ledet stående bönderna mejas ned och att spelet slutar i en situation som betecknas som matt.

Statsministern har i denna remissdebatt klargjort att ett statsråd, som byts ut och får en annan uppgift, mestadels efter bytet betecknas av oppositionen som en bra departementschef för det departement han lämnar.

Jag skall inte här göra något omdöme om herr Holmqvist som jordbruksminister. Bra eller inte bra — det får ankomma på kommande jordbrukargenerationer att avgöra. Men den nye chefen för jordbruksdepartementet herr Bengtsson, som jag för övrigt känner från andra sammanhang än jordbruk, skulle jag vilja ge ett litet ord på vägen. I den mån som herr Bengtsson som jordbruksminister, trots sin oerfaren-

Interpellation ang. handläggningstiden vid besvär över kommunal myndighets beslut

het på området, ändå kan komma att påverka ett ställningstagande vad det gäller den nu tilltänkta nordiska tullunionen, så kom ihåg följande: Betrakta den svenske bonden som den energiske, slitsamme och tålige medmänniska han verkligen är och ge honom en rejäl chans att i fortsättningen få verka och vidmakthålla det svenska landskapet i den kultur, som behövs för att trygga vår livsmedelsförsörjning — inte bara under orostider utan även i ett normalt utrikespolitiskt läge.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades bilaga 1 till statsverkspropositionen 1969 (finansplanen), såvitt avsåge det promilletal, varmed skogsvårdsavgiften för år 1969 skulle utgå, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Till statsutskottet, bevillningsutskottet, bankoutskottet och jordbruksutskottet skulle jämväl överlämnas de i anledning av finansplanen inom kammararen avgivna yttrandena.

Interpellation ang. handläggningstiden vid besvär över kommunal myndighets beslut

Herr BERGLUND (s) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Den långa handläggningstiden för vissa kommunala besvärshärenden, som överklagats till Kungl. Maj:t, leder till avsevärda olägenheter för såväl de kommunala organen som enskilda kommunmedlemmar. Särskilt gäller detta för ärenden som rör omfattningen av kommunens kompetens. Kommunallagarnas regler härom har avsiktligt erhållit en mycket elastisk utformning. Vid förarbetena till kommunallagstiftningen förutsattes, att det skulle bli en uppgift för rättstillämpningen att närmare ange gränserna för den kommunala befogenheten. Beträffande vissa områden har också en fast praxis utvecklats; på and-

ra områden råder tveksamhet, som ofta utgör ett betydande osäkerhetsmoment för verksamheten inom den lokala självstyrelsen. Det kan då icke vara rimligt, att de kommunala organen, efter det att de har fattat ett beslut som icke anses böra gå i omedelbar verkställighet, skall behöva vänta fyra — fem år eller mer till högsta prövningsinstansen tagit ståndpunkt i frågan om beslutets giltighet. Icke blott då det gäller kommunalbesvär utan även då fråga är om förvaltningsbesvär mot kommunala myndigheters beslut har olägenheter uppkommit till följd av att målen inte inom rimlig tid blivit slutligt avgjorda.

Som exempel på den långa handläggningstiden för regeringsrättsärenden kan nämnas två fall från Stockholms stad rörande besvär mot stadsfullmäktiges beslut. Det första gäller i september 1962 av stadsfullmäktige fattat beslut om zonplan för vissa delar av Stockholm. Detta överklagades, och överståthållarämbetet meddelade utslag hösten 1965. Den klagande förde saken vidare till Kungl. Maj:t, och skriftväxlingen är veterligen längesedan avslutad. Regeringsrättens utslag föreligger ännu icke. Det har nu gått över sex år sedan stadsfullmäktige fattade sitt beslut. I detta fall är det endast delvis fråga om den kommunala kompetensen, men även utgången i sakfrågan emotes givetvis med stort intresse av stadens vederbörande organ.

Det andra fallet gäller ett beslut rörande åtgärder för underlättande av borgerlig begravning, vilket fattades av Stockholms stadsfullmäktige i april 1964. Överståthållarämbetet meddelade utslag i januari 1966, och skriftväxlingen avslutades veterligen samma år. Regeringsrättens utslag föreligger ännu icke. Ärendet rör den kommunala kompetensen, och utgången är av icke ringa intresse för kommuner och enskilda.

I förarbetena till 3 § kommunallagen förutsattes att rättstillämpningen, när det gällde kommunernas befogenheter, skulle komma att anpassa sig efter sam-

Interpellation ang. handläggningstiden vid besvär över kommunal myndighets beslut
hällsutvecklingen. Denna utveckling sker numera med en allt större acceleration. På kommunerna ställes i allt högre grad kravet att adekvata åtgärder skall vidtagas i tid. Behovet av en skyndsam vägledande rättpraxis i fråga om kommunernas befogenheter ökar i motsvarande mån. Vid alltför långa handläggningstider i här berörda slag av ärenden löper man risken att en vägledande praxis icke utvecklas förrän det är för sent och att klagoranden i rättstillämpningen kommer att saknas på många områden.

Under hänvisning till det anförda hemställer jag att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få ställa följande frågor:

1. Finnes inom statsdepartementen och regeringsrätten någon förtursordning för administrativa besvär?

2. Om så icke är fallet, vill statsrådet medverka till åtgärder så att detta slags ärenden erhåller någon form av prioritet?

3. Vilka åtgärder i övrigt är statsrådet beredd vidtaga i syfte att förkorta handläggningstiderna för ärenden om besvär över de kommunala myndigheternas beslut?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 896, av herr *Bengtson m. fl.*,

nr 897, av herr *Jacobsson, Gösta, m. fl.*,

nr 898, av herr *Larsson, Lars*, och herr *Palm*,

nr 899, av herr *Lidgard*,

nr 900, av herr *Richardson*, samt

nr 901, av fröken *Stenberg m. fl.*,

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.00.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Fredagen den 7 februari

Kammaren sammanträdde kl. 11.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet motionerna nr 896—901.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets memorial:

nr 1, med uppgift på vilande förslag till ändringar i grundlagarna, innebärande övergång till enkammarriksdag m. m.;

nr 2, med uppgift på ett vilande förslag till grundlagsändring, avseende upphävande av postmedlens egenskap av bevilling, samt utlåtande i anledning av motioner i detta ämne vid denna riksdag; och

nr 3, med uppgift på vissa vilande förslag till ändringar i grundlagarna;

statsutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1969/70 för kungl. hov- och slottsstaterna;

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1969/70 inom civildepartementets verksamhetsområde;

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag för budgetåret 1969/70 till oförutsedda utgifter;

nr 15, i anledning av vissa i statsverkspropositionen behandlade för flera huvudtitlar gemensamma frågor;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställning om anslag för budgetåret 1969/70 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1969/70; och

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1969/70;

bankoutsottets memorial och utlåtanden:

nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutsottet avgivna berättelse;

nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutsottet avlämnade berättelse;

nr 3, angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning; och

nr 4, angående verkställd granskning av riksdagens lönedelegations verksamhet under år 1968; samt

första lagutskottets utlåtande nr 1, i anledning av verkställd granskning av riksdagens ombudsmäns ämbetsförvaltning.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen och herrar vice talmän i riksdagens första kammare samt de ledamöter som blivit utsedda att jämte dem tillsätta tjänstemän hos

kammaren, samt kammarens sekreterare, den 6 februari 1969.

§ 1

Bifölls en från förste stenografen Sven Stäckig inkommen framställning om avsked fr. o. m. den 10 februari 1969.

§ 2

Förordnades stenografen Arnold Eriksson att fr. o. m. den 10 februari 1969 tills vidare, i avvaktan på tjänstens tillsättande, uppehålla vakant tjänst som förste stenograf mot arvode enligt löneklass A 26 jämte de avlöningsförmåner i övrigt som skulle ha tillkommit honom om han varit extra tjänsteman i lönegrad Ag 26.

§ 3

Förordnades reservstenografen fru Yvonne Junestrand att fr. o. m. den 10 februari 1969 tills vidare, i avvaktan på tjänstens tillsättande, uppehålla tjänst som stenograf mot arvode enligt löneklass A 21 jämte de avlöningsförmåner i övrigt som skulle tillkommit henne om hon varit extra tjänsteman i lönegrad Ag 21.

§ 4

Förordnades fru GunBrit Wedholm att fr. o. m. den 10 februari 1969 tills vidare uppehålla arvodestjänst som reservstenograf.

§ 5

Förordnades halvtidsanställda stenografen fru Mary Malm att tills vidare under tiden den 10 februari—den 23

maj 1969 under innehavarens — herr Arne Löfling — tjänstledighet uppehålla tjänst som stenograf i lönegrad Ag 25.

§ 6

Förordnades halvtidsanställda stenografen fru Eva Klang att fr. o. m. den 10 februari 1969 tills vidare under innehavarens — fru Mary Malm — förordnande på annan tjänst uppehålla jämväl hennes halva tjänst och således hel tjänst som stenograf mot arvode enligt löneklass A 21 jämte de avlöningsförmåner i övrigt som skulle tillkommit henne om hon varit extra tjänsteman i lönegrad Ag 21.

År och dag som ovan

K.-G. Lindelöv

Anmäldes och bordlades följande motioner:

nr 902, av herr *Dahlén m. fl.*,

nr 903, av herrar *Hjorth och Palm*,

nr 904, av herr *Larsson, Thorsten, m. fl.*,

nr 905, av herr *Svenungsson*, samt

nr 906, av herr *Virgin m. fl.*,

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 4, angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m. m.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 11.06.

In fidem

K.-G. Lindelöv

/Solveig Gemert